



İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KÜLTÜR VARLIKLARI DAİRE BAŞKANLIĞI
KÜLTÜREL MİRAS KORUMA MÜDÜRLÜĞÜ



21 - 22 OCAK 2016

**“SOMUT OLMAYAN
KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI”**

ÇALIŞTAYI BİLDİRİ KİTABI



İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KÜLTÜR VARLIKLARI DAİRE BAŞKANLIĞI
KÜLTÜREL MİRAS KORUMA MÜDÜRLÜĞÜ

“SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI”

ÇALIŞTAYI | 21- 22 OCAK 2016



**SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN
KORUNMASI ÇALIŞTAYI BİLDİRİ KİTABI**
21 - 22 OCAK 2016

İstanbul Kültür Envanterinin Derlenmesi (1. Etap: Üsküdar ve Eyüp Çalışma Alanı) ve
Kültürel Miras Değerlerinin Araştırılması Hizmet Alımı İşi teknik şartnamesinin 4.2. maddesi
gereğince düzenlenen Çalıştay'ın, 4.4.1. maddesi gereğince hazırlanan Bildiri Kitabı'dır.

İhale Kontrol Teşkilatı

İhsan İlze / Kültürel Miras Koruma Müdürü
İslam Erdoğan / Kültürel Miras Koruma Md. Yrd.
Neslihan Küçükdemiral / Şehir Plancısı
Esra Kudde / Dr. Mimar

Çalıştay Düzenleme Komitesi

Elif Sarpaşar / Mimar
İrem İpek / Y. Mimar
Esra Kudde / Dr. Mimar
Fırat Gögsu / İşletmeci
Samet İlci / Arkeolog
İslam Erdoğan / Arkeolog
İhsan İlze / Y. Şehir Plancısı

Deşifre etme

Yeliz Can / Şehir Plancısı
Ayten Özel / Restoratör
Kübra Koftar / Restoratör

Editör

Esra Kudde

Görsel Tasarım-Dizgi

Aynur Karagöl
Rabia Çolak

Kapak Görseli

İSMEK öğrencilerine aittir.

Baskı

Şan Ofset Matbaacılık
Hamidiye Mah. Anadolu Cad. No. 50 Kağıthane-İST
212 289 24 24

ISBN: 978-605-9507-12-7

Kitaptaki bildirilerin içeriğinde kullanılan fotoğraflar ile diğer görsel malzemelerin telifi
ve yazıların içeriği ile ilgili sorumluluk yazar(lar)a aittir.

Bu kitabın tüm yayın hakları İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıkları Daire
Başkanlığı Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü'ne aittir. Kaynak gösterilmeksizin kısmen
veya tamamen alıntı yapılamaz. Hiçbir yöntemle kopya edilemez, çoğaltılamaz ve
yayınlanamaz.

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi gereğince, devletlerin somut olmayan kültürel miras değerlerini tespit etmeleri, tanıtımları, korumaları ve gelişmesini güvence altına almaları gerekmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, bu konuda esas yetkili ve icracı birimdir. Bununla birlikte, somut olmayan kültürel mirasın yerel kimlikle olan yakın bağlantısı, ülkenin en küçük idari birimlerine kadar bütün toplumun konuya ilgisini ve katkıda bulunmasını gerektirmektedir. Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü olarak, somut olmayan kültürel mirasın korunmasında yerel yönetimlerin sorumluluğunu önemsemekteyiz.

Kültürel miras; mimari, sanat, edebiyat, yaşam tarzı ve insan zekâsının ortak ürünüdür. Korumayı ilgilendiren her alan gibi, somut olmayan kültürel mirasın korunması da sürekli bir iletişim ve işbirliğini gerektirmektedir. İletişim ve işbirliğinin yalnızca yetkili ve sorumlu kurum-kuruluşlar arasında olması yeterli değildir; somut olmayan kültürel mirası oluşturan, anlatan, üreten, taşıyan, aktaran, öğreten, yorumlayan, öğrenen ve öğrenmek isteyen her yaştaki kişilerin, bu ortaklıkta önemli rolü vardır. Kültürel miras taşıyıcılarının sayısının artması ve kültür mirasımızı oluşturan bilgi, beceri, gelenek, görenek ve yeteneklere dayalı unsurların aktarılarak sürmesi, korumanın temel koşuludur. İstanbul'da somut olmayan kültürel mirasın korunmasında gerekli iletişim ve işbirliği ortamını kurmak için, konunun taraflarını bir araya getirmek amacıyla bu çalıştay düzenlenmiştir.

Çalıştayın hedefi, Türkiye'deki somut olmayan kültürel miras değerlerinin tanımı, seçim ölçütleri, envanteri, Türkiye'deki mevcut değerler, kültürel mirasın sunulması ve tanıtımı için yöntem ve yaklaşımlar, Türkiye'de henüz tescil edilmeyen somut olmayan kültürel miras değerleri için öneriler ve bu değerlerin devamlılığını sağlama konularında fikir geliştirmek ve işbirliği yapabilmektir. Böylece "somut olmayan kültürel miras" konusunun ve miras öğelerimizin gündemde yer alması, kamuoyunun ilgisini çekmesi ve bu konuda bir farkındalık oluşturulması için bir adım atılmış olacaktır. Ayrıca miras öğelerini konu alan belgeseller, kamu spotu ve tanıtıcı yayınlar hazırlanmakta; yaşayan insan hazinesi olarak önerilebilecek usta, sanatkâr ve zanaatkârlara, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüne başvuru konusunda yardımcı olunmaktadır.

İstanbul'da ilk kez düzenlenen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Çalıştay'ının ileriki yıllarda da devam ettirilmesi dileğiyle katkı ve önerilerinizi bekler; çalıştaya konuşmacı, katılımcı ve dinleyici olarak destek veren herkese teşekkür ve saygılarımızı sunarız.

“SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL

1. GÜN 21 OCAK 2016

Kalyon Hotel - Topkapı Salonu

09:00-09:20 Takdim ve Açılış Konuşması

1. OTURUM

“SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS VE KORUMA”

09:20-09:40 Prof. Dr. Metin Ekici
UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komitesi Başkan Vekili
“Türkiye’de Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmalarına Ege’den Bir Bakış”

09:40-10:00 Solmaz Karabaşa
Kültür ve Turizm Bakanlığı - Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü (AREGEM)
“İcracı Birim Olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı - AREGEM’in Çalışmaları”

10:00-10:20 Soru - Cevap

10:20-10:50 “Yaşayan İnsan Hazinesi ve Hayat Hikayeleri”
Hasan Çelebi - Yaşayan İnsan Hazinesi (Hüsn-ü Hat Sanatçısı)
Fuat Başar - Yaşayan İnsan Hazinesi (Ebru Sanatçısı)

Tanıtım filmi gösterimi:
Tahsin Kalender (YİH - Taş Ustası),
Mehmet Gürsoy (YİH - Çini Sanatçısı)

10:50-11:10 Kahve arası

2. OTURUM

“SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS-MEKÂN İLİŞKİSİ”

11:10-11:30 Yrd. Doç. Dr. Gülhan Benli
Medipol Üniversitesi - Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
“İstanbul Tarihi Yarımada Aylulu Han Yapıları ve Koruma Sorunları”

11:30-11:50 Prof. Dr. Ayşegül Baykan
Yıldız Teknik Üniversitesi - Fen Edebiyat Fakültesi
“TÜBİTAK - Büyük Valide Han: Kültürel ve Toplumsal Belleği İnceleme, Dokümantasyon ve Yazılım Projesi”

11:50-12:10 Arş. Gör. Reyhan Çetin
Yıldız Teknik Üniversitesi - Mimarlık Fakültesi

“Kuyumculuk ve Mücevher Tasarımı Sektörünün Tarihi Merkezden Desantralize Edilmesinin Yaratıcılık Açısından Değerlendirilmesi: Kapalıçarşı ve Çevresi”

12:10-12:30 Soru - Cevap

12:30-13:30 Öğle Yemeği

13:30-13:50 Necdet Sakaoglu
Tarihçi - Yazar - Öğretmen
“170 yıllık Alanlızade Evi’nin Zengin Kültür Birikimiyle Çöküşü”

3. OTURUM

“EĞİTİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK-1”

13:50-14:10 Yrd. Doç. Dr. Nurdan Kuban
Kocaeli Üniversitesi - Mimarlık ve Tasarım Fakültesi
“Somut Olmayan Miras Olarak Geleneksel Yapı Zanaatları ve Ustalıklar - Ustalık/Zanaat Eğitimleri”

14:10-14:30 Murat Tunçay
İBB KUDEB - Koruma Uygulama ve Denetim Müdürü
“KUDEB Tarafından Düzenlenen Eğitim Faaliyetleri ve Eğitim Atölyeleri”

MİRASIN KORUNMASI” ÇALIŞTAYI

14:30-14:50 Ali Yücel

İBB Hayat Boyu Öğrenme Müdürü
“İSMEK Tarafından Düzenlenen
Eğitim Faaliyetleri”

14:50-15:10 Soru - Cevap

15:10-15:30 Kahve arası

4. OTURUM

“EĞİTİM VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK-2”

15:30-15:50 Özgür Oğuzlar

Cam Ocağı Vakfı
“Cam Sanatı”

15:50-16:10 Muhammed Emin

Demirkan Klasik Türk Sanatları Vakfı
Başkan Yardımcısı
“Klasik Türk Sanatları Vakfı Eğitim
Çalışmaları”

16:10-16:30 Elif Sarpaşar

Kütahya Evliya Çelebi Kültür Hizmet
ve Tarihi Eserleri Onarma Derneği
“Evliya Çelebi Kültür Hizmet ve
Tarihi Eserleri Onarma Derneği
Kültür ve Sanat Faaliyetleri”

16:30-16:50 Soru - Cevap

2. GÜN 22 OCAK 2016

Kalyon Hotel - Sultanahmet Salonu

09:00-10:30 Grup çalışması

10:30-10:50 Kahve arası

10:50-12:00 Grup çalışması

12:00-13:30 Öğle yemeği

13:30-15:00 Grup çalışması

15:00-15:20 Kahve arası

15:20-16:30 Değerlendirme ve sunum

KONU-1

Somut olmayan kültürel mirasın korunmasının ekonomi, turizm ve yönetim bağlamında değerlendirilmesi

KONU-2

Somut olmayan kültürel miras-mekân ilişkisinin değerlendirilmesi (Kapalıçarşı, Hanlar Bölgesi örnekleri)

KONU-3

Somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliği ve eğitim olanaklarının değerlendirilmesi

*Grup çalışmaları, ortalama 19-20’şer kişilik gruplar halinde, moderatör yönetiminde ve aktif katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

İÇİNDEKİLER

Hüseyin Tok <i>Açılış Konuşması</i>	11
---	----

İhsan İLZE <i>Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü Çalışmaları</i>	12
---	----

1 . OTURUM

Prof. Dr. Metin Ekici <i>Türkiye’de Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmalarına Ege’den Bir Bakış</i>	18
--	----

Solmaz Karabaş <i>Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü’nce Yürütülen Somut Olmayan Kültürel Miras Çalışmaları</i>	26
---	----

YAŞAYAN İNSAN HAZİNELERİ

Hasan Çelebi	35
---------------------	----

Fuat Başar	36
-------------------	----

2 . OTURUM

Yrd. Doç. Dr. Gülhan Benli <i>Tarihi Yarımada’da Bulunan Açık Avlulu Han Yapıları ve Günümüzdeki Koruma - Kullanma Sorunları</i>	37
--	----

Arş. Gör. Reyhan Çetin <i>Kapalıçarşı Kuyumculuk Zanaatının Somut Olmayan Kültürel Miras Olarak Değerlendirilmesi</i>	53
---	----

Necdet Sakaoglu <i>Kültür Politikamızın Yokluğa Terk Ettiği Kültür Mirası 170 Yıllık Alanlı Evi</i>	63
---	----

3 . O T U R U M

Yrd. Doç. Dr. Nurdan Kuban

*Somut Olmayan Miras Bağlamında Geleneksel Yapı Zanaatları ve
Yapı Bileşenlerine İlişkin Ustalık/Ustalık/Zanaat Eğitimleri*

84

Murat Tunçay

KUDEB Tarafından Düzenlenen Eğitim Faaliyetleri ve Eğitim Atölyeleri

99

Ali Yücel

İSMEK Tarafından Düzenlenen Eğitim Faaliyetleri

106

4 . O T U R U M

Özgür Oğuzlar

Cam Ocağı Vakfı ve Cam Sanatı

112

Muhammed Emin Demirkan

Klasik Türk Sanatları Vakfı Eğitim Çalışmaları

114

Mücahit Dinç, Elif Sarpaşar

*Evlîya Çelebi Kültür Hizmet ve Tarihi Eserleri Onarma Derneği
Kültür ve Sanat Faaliyetleri*

118

2 . G Ü N

GRUP 1

Somut olmayan kültürel mirasın korunmasının ekonomi, turizm ve yönetim bağlamında değerlendirilmesi

127

GRUP 2

Somut olmayan kültürel miras-mekân ilişkisinin değerlendirilmesi
(Kapalıçarşı, Hanlar Bölgesi örnekleri)

135

GRUP 3

Somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliği ve eğitim olanaklarının değerlendirilmesi

143

AÇILIŞ KONUŞMASI

HÜSEYİN TOK

Kültür Varlıkları Daire Başkanı, huseyin.tok@ibb.gov.tr

Saygıdeğer konuşmacılar,
Kıymetli misafirler,

Kültür Varlıkları Daire Başkanlığımız bünyesinde kurulan Kültürel Miras Koruma Müdürlüğümüzün düzenlemiş olduğu “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması” konulu çalıştaya hoşgeldiniz. Öncelikle ilginiz ve katılımınız için teşekkür ederiz.

2015 yılında, İstanbul’un Tarihi Alanları’nın UNESCO Dünya Miras Listesi’ne alınmasının 30. yıldönümünü geride bıraktık... Geçtiğimiz yıl “Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı” ile “Efes”in de dahil edilmesiyle, ülkemizden Dünya Miras Listesi’ne alınan değerlerin sayısının 15’e yükselmesi, sevindirici bir gelişme olmuştur. 2016 yılında ise, İstanbul’da gerçekleştirilecek olan 40. UNESCO Dünya Miras Komitesi Toplantıları’na ev sahipliği yapmak üzere hazırlıklarımız devam etmektedir.

Ülkemizin, tarihi geçmişi ve pek çok medeniyetin izlerini barındırması nedeniyle somut olmayan kültürel miras bakımından da zenginliği, bizler için gurur vericidir. İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Listesi’nde, bugün 12 adet miras ögemiz kayıtlıdır. Şüphesiz henüz kayıt altına alınmamış onlarca somut olmayan miras ögemiz bulunmaktadır. Bu iki günlük çalıştayda, hem kültür mirasımızın bu nadide örnekleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak, hem de kültürel değerlerimizin geleceğe aktarılması yolunda ortak adımlar atabilmek üzere bir başlangıç yapmayı hedefliyoruz. Bu konudaki çalışmalarımızın, siz değerli katılımcıların katkı ve önerileriyle geliştirilerek devam etmesini ümit ediyoruz.

Verimli ve başarılı bir çalışma olması dilekleriyle, sözü değerli konuşmacılarımıza bırakıyor; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

KÜLTÜREL MİRAS KORUMA MÜDÜRLÜĞÜ ÇALIŞMALARI

İHSAN İLZE

Kültürel Miras Koruma Müdürü, iilze@ibb.gov.tr

Kıymetli hocalarım, değerli yöneticiler ve saygıdeğer katılımcılar,

İlkin düzenlediğimiz Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Çalıştayı’na hoş geldiniz.

Birinci günü üç başlıkta “Somut Olmayan Kültürel Miras ve Koruma”, “Somut Olmayan Kültürel Miras ve Mekân İlişkisi”, “Eğitim ve Sürdürülebilirlik” konularında gerçekleşecek olan çalıştayımızda, kamuda çalışan uzmanları, değerli akademisyenleri, vakıf ve dernek temsilcilerini, araştırmacıları ve yaşayan insan hazinelerimizi dinleme fırsatı bulacağız. Çok kıymetli bilgiler ve önemli deneyimlerin paylaşılacağı sunumların, önümüzdeki süreci planlamamız açısından bize önemli ölçüde katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Çalıştay ve sonrasında düzenlenecek etkinliklerin, kayıt altına alınmamış onlarca somut olmayan kültürel miras öğemizin ortaya çıkarılması için bir fırsat olacağını, yerel yönetimlerin konuya gösterdiği hassasiyetin artacağını ve bu konulardaki çalışmalara hız vereceğini umuyoruz. Bu tür çalışmalar, kurumların izleyeceği yol, yapılacak araştırmalar ve kurulacak işbirlikleri hakkında bir farkındalık oluşturacak; hem miras unsurlarının hem de yaşayan insan hazinelerimizin keşfi için ivme kazandıracaktır.

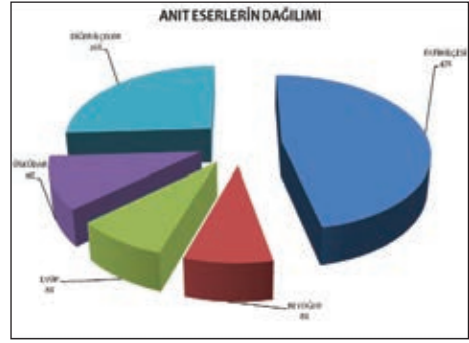
DAİRE BAŞKANLIĞI VE MÜDÜRLÜĞÜN KURULUŞU

İmparatorluklara başkentlik yapmış İstanbul’un yaklaşık 8500 yıllık tarihi, Dünya Miras Alanları, doğal, arkeolojik, tarihi ve kentsel sit alanları ve yaklaşık 32.000 adet tescilli kültür varlığı göz önüne alınarak; 17.07.2014 tarih ve 1084 sayılı karar ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı, 11.09.2014 tarih ve 1309 sayılı meclis kararı ile, Daire Başkanlığının uhdesinde Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü kurulmuştur.

KÜLTÜR VARLIKLARI DAİRE BAŞKANLIĞI ALTINDAKİ BİRİMLER:

1. Kültür Varlıkları Projeler Müdürlüğü

Kültür Varlıkları Projeler Müdürlüğü, kültür varlıklarına ve çevrelerine ilişkin proje üretmek, hazırlanan projeleri ilgili Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun onayına sunmak ve takip etmek, projeler onaylandıktan sonra ise uygulama yapılması için gerekli birimlere iletmekle görevlidir.



bilgilerini içeren bir veri tabanı oluşturmak, her kültür varlığı için yapılan tespitleri sorgulanabilir sayısal veriye dönüştürmek ve koruma adına çalışan tüm kurum ve kişilerin kullanımına sunmak amacıyla yapılmaktadır.

Mevcut verilere göre; İstanbul ili sınırlarında, 31.000'in üzerinde tescilli kültür varlığı bulunmaktadır. Beş yıl içinde tamamlanması ve ardından periyodik güncellemeye geçilmesi planlanan envanter çalışmalarının ilk etabına, 2015 yılında “Üsküdar” ve “Eyüp” ilçeleri ile başlanmıştır; 2016 yılında “Fatih” ilçesi ile devam edilmektedir.

Envanter çalışmaları, 4 aşamadan oluşmaktadır:

▣ Tescilli yapılara dair mevcut verilerin derlenmesi (Ofis çalışması):

Mimarlık, restorasyon, şehir ve bölge planlama, sanat tarihi ve arkeoloji gibi farklı meslek gruplarından oluşturulan bir ekip tarafından, çalışılan ilçeye dair mevcut veri, bilgi, liste ve Kurul kararları, Encümen Arşivi kayıtları, fotoğraf, tarihi harita, eski kadastral harita gibi bütün belgeler tasnif edilmektedir.

▣ Yerde tespit ve incelemelerin yapılması (Alan çalışması):

Alandaki tescilli veya tescile önerilebilecek yapıların inceleme tarihindeki durumunu gösteren, dışarıdan ve mümkünse içeriden, ayrıntılı mimari fotoğrafları çekilmekte ve envanter/anıt fişlerinde istenen bilgiler kaydedilmektedir.

▣ Envanter/anıt fişlerinin doldurulması (Ofis çalışması):

Envanter fişi; anıtın veya sitin haritadaki konumu, güncel fotoğrafı, kadastral bilgileri, türü, yapım tarihi, mülkiyeti, mimari üslubu, özgün işlevi, korunma durumu, bozulma derecesi, tarihçesi, taşıyıcı sistem ve örtü türü, gözlemlere dayalı ayrıntılı tanımı, sorunları ve eserle ilgili kaynakça gibi 74 tür bilgi içermektedir. Her yapı için söz konusu veriler sayısal ortamda girilerek envanter fişlerine işlenmektedir.

▣ Verilerin değerlendirilmesi ve analizi (Raporlama, sunum ve yayın):

Toplanan veriler kullanılarak, tescil durumu, tescil derecesi/grup, anıt türü, işlev, sağlamlık durumu, taşıyıcı sistem türü, korunma durumu, yapım



dönemi, yok olan tescilli eserler (kayıp eserler), mülkiyet analizi gibi değerlendirmeler yapılmakta; tablo, grafik, yorum ve istatistikler kitap ve yazılım halinde paylaşımına açılmaya hazırlanmaktadır.

3.2. Somut Olmayan Kültürel Mirasa Yönelik Araştırma, Belgeleme ve Tanıtım Faaliyetleri

Somut olmayan kültürel mirasın alt başlıkları:

- 1) Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar,
- 2) Gösteri sanatları,
- 3) Toplumsal uygulamalar, ritüel ve şöenler,
- 4) Doğa ve evrenle ilgili uygulamalar,
- 5) El sanatları geleneğidir.

Somut olmayan kültürel miras ile ilgili yapılması planlanan çalışmalar:

- 1) Envanter için gerekli araştırma ve incelemelerin yapılması için kurumlarla ortak çalışmalar yapmak, UNESCO

Temsili Listesi'ne kaydedilmek üzere önerilebilecek kültürel miras unsurlarımızı ortaya çıkarmak,

- 2) Arşiv ve dokümantasyon merkezinin oluşturulmasını sağlamak,
- 3) Konunun eğitim ve öğretim kurumlarının müfredatına girmesi için gerekli girişimlerde bulunmak,
- 4) Konunun kitle iletişim araçları ile tanıtımına ve kamuoyu tarafından anlaşılmasına yardımcı olmak (kamu spotu, belgesel, toplantı ve yayınlar vb.),
- 5) Yaşayan İnsan Hazinelele ile ilgili belgesel, film ve söyleşiler düzenlemek, hayat hikâyelerini paylaşmak ve alanında yıllardır çalışan usta ve sanatçıların Kültür ve Turizm Bakanlığına başvuru süreçlerinde destek olmak olarak özetlenebilir.

Kültürel miras, tarihi eserlerin yanında, geleneklerimiz, göreneklerimiz, el sanatlarımız, zanaatlarımız gibi somut olmayan unsurları da barındırmaktadır. Bunların nesiller boyu



sürmesi ve aktarılması, çocuklar ve gençler başta olmak üzere toplumun her kesimindeki koruma bilincine bağlıdır. UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde yer alan ve ulusal envanterimizde kayıtlı olan unsurların herkes tarafından tanınması ve farkındalığın artırılması amacıyla, Müdürlüğümüz tarafından 8 unsur için belgesel hazırlanmıştır. Belgesellerin içeriği: Ebru, çini, minyatür, hüsn-ü hat, sıcak cam üfleme ve taş işçiliği sanatları, Mevlevi-sema törenleri ve Türk kahvesidir. Belgesellerde, yaşayan insan hazinelerimizden Hasan Çelebi, Fuat Başar, Mehmet Gürsoy ve Tahsin Kalender ile yapılan söyleşilere yer verilmiş; ayrıca, her konu için alanında uzman kişiler, usta ve sanatçılarla yapılan söyleşi ve çekimler aracılığıyla, bu miras unsurlarımız hakkında bilgiler sunulmuştur.

İBB bünyesinde: Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı, Kültür Daire Başkanlığı, İnsan Kaynakları Daire Başkanlığı ve Kültür A.Ş. gibi birimler somut olmayan kültürel miras ile ilgili çalışmalar yapmakta; İETT, İSKİ, İtfaiye Daire Başkanlığı gibi birimler ise dolaylı olarak katkı sağlamaktadır.

3.3. Kurumlar Arası

Koordinasyonun Sağlanması

Müdürlüğümüzce, İstanbul bütünündeki sit alanları ve taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili proje ve uygulama yapan birimler arasında koordinasyonun sağlanması; birimler arasında ortak veri tabanı ve web yazılımının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. İstanbul bütününde taşınmaz kültür varlıklarında çalışmalar yapan farklı kurumların devam eden, planlanan ve projelendirilen tüm uygulamalarının tek bir sistemde toplanması, koordinasyonun sağlanması ve Kültür Hizmetleri Yönetimi konusunda paydaşlarla işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla; interaktif bir bilgi sisteminin kurulması ve bu sistemin sürekli güncellenmesinin sağlanması çalışmaları sürmektedir. Böylece belirli bir alanda kültür varlıklarına etki eden mükerrer veya tahrip edici çalışmaların önlenmesi, kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanımına yardımcı olunması ve kurumların birbirinden haberdar olması hedeflenmektedir. Proje hakkında taslak çalışmalar yapılmış ve test aşamasına geçilmiştir (<http://kulturelmiras.ibb.gov.tr>).



3.4. Kültürel miras koruma master planının hazırlanması

Planın hazırlanma amaçları:

1. İstanbul bütünü ile ilgili koruma stratejilerinin belirlenmesi,
2. Anıt eserlerin en yoğun olduğu Fatih, Üsküdar, Eyüp ve Beyoğlu ilçelerinin alt koruma stratejilerinin belirlenmesi,
3. Dünya Miras Alanları ile ilgili çözüm önerilerinin getirilmesidir. Aralık 2015’te başlanan plan hazırlığı, Ağustos 2016’da tamamlanmıştır.

Çalışmanın kazanımları:

1. Çevre düzeni planına veri oluşturmak
2. İBB stratejik planına veri oluşturmak
3. Koruma amaçlı planlara yol göstermek
4. Plan ve projelere görüş/öneri oluşturmak
5. İlçe belediyelerine öneri oluşturmak
6. Altyapı/Üstyapı/Kentsel Tasarım müdürlüklerine öneri oluşturmak
7. UNESCO’ya sunulan yıllık ilerleme raporlarına hazırlık süreçlerinde veri sunmak
8. Alan yönetim planlarına veri oluşturmak olarak özetlenebilir.

3.5. İstanbul Bütününde Türbe/ Hazire ve Kabirler için Araştırma/ Projelendirme ve Uygulama Süreçlerinin Takip Edilmesi

İstanbul genelindeki türbe, hazire ve kabirlere ilişkin envanter çalışmaları

kapsamında,

- ▣ Türel ayırım: Ni’mel-Ceyş, Kabir (Sahabe, İslam âlimi, Fatih Devri...), Türbe (Devlet Ricali, Fatih Devri...), Hazire),
- ▣ Sanat tarihi araştırmaları,
- ▣ Yer tespiti (belgeleme ve fotoğraf çekimi),
- ▣ Mülkiyet durumunun tespiti,
- ▣ Tescil/grup kararlarının araştırılması,
- ▣ Proje durumlarının araştırılması,
- ▣ Onarım ihtiyacı olanlar için onarımın kapsam ve yönteminin belirlenmesi,
- ▣ Sorumlu kişi veya kurumlardan gerekli izinlerin alınması,
- ▣ Konuya ilişkin dosyaların ilgili birime havale edilmesi (Kültür Varlıkları Projeler Müdürlüğü, Yapı İşleri Müdürlüğü, vb.) işlemleri yapılmaktadır.

Türbe, hazire ve kabirlerin envanterinde, Türbeler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, kitaplar ve yazılı kaynaklar, ilçe belediyelerinden toplanan bilgiler ve Şehir Planlama Müdürlüğü’nün çalışmalarından faydalanılmaktadır. Çalışma tamamlandığında yayın haline getirilecek ve eserlerin türel ayırımına göre bilgilendirici levhalar ve kare kod sistemi oluşturulacaktır.

TÜRKİYE’DE SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS (SOKÜM) ÇALIŞMALARINA EGE’DEN BİR BAKIŞ

— PROF. DR. METİN EKİCİ —

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürü - UNESCO Türkiye Milli Komisyonu SOKÜM İhtisas Komitesi Başkan Vekili, mekici@yahoo.com

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS (SOKÜM) – TANIMI VE YASAL BOYUTU

UNESCO tarafından kabul edilen tanıma göre: Somut olmayan kültürel miras; “toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar” anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu miras, toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılır ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur.

UNESCO’nun Kuruluş Sözleşmesini, 16 Kasım 1945’te 37 ülke imzalamış; sözleşme, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 20 ülkenin kabul etmesiyle 1946 yılında yürürlüğe girmiştir. Kısa adı UNESCO olan bu örgütün Türkçe açılımı; “Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü”dür.

UNESCO’nun kültür üzerine dört önemli sözleşmesi

1. Doğal ve Kültürel Dünya Mirası’nın Korunması Sözleşmesi - 16 Kasım

1972 (Türkiye, bu sözleşmeye 16 Mart 1983 tarihinde taraf olmuştur.)

2. Sualtı Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi - 2001

3. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi - 17 Ekim 2003 (Türkiye, bu sözleşmeye 27 Mart 2006 tarihinde taraf olmuştur.)

4. Kültürel Anlatımların Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi - 2 Kasım 2005

“Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage)”, 17 Ekim 2003 tarihinde UNESCO’nun 32. Genel Konferansında kabul edilmiştir. Aynı yıl, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu içinde “Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komitesi” kurulmuş ve SOKÜM sözleşmesiyle ilgili süreçleri izlemeye ve tavsiye kararları almaya başlamıştır. Türkiye, 27 Mart 2006 tarihinde, SOKÜM sözleşmesinin TBMM’de onaylanmasıyla bu sözleşmeye resmen taraf olmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığının kuruluş kanununun 13. maddesine göre, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü (AREGEM), icracı birim olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Türkiye, 24 üyeli UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Hü-

kümetlerarası Komitesi'ne 178 ülke arasından ikinci kez üye olmuştur. Hükümetlerarası Komite üyeliğinin ilki 2006-2010; ikincisi ise 2014-2018 arasını kapsamaktadır. Komite'deki temsilcilerimiz: Prof. Dr. Öcal Oguz, Okan İbiş, Prof. Dr. Metin Ekici, Prof. Dr. Abdülkadir Gürer ve Solmaz Karabaşa'dır.

Somut Olmayan Kültürel Miras çalışmaları, uluslararası düzeyde UNESCO listelerine dosya hazırlama işlemleri ile yürütülmektedir. Somut olmayan kültürel mirası daha görünür kılmak, önemi konusunda bilinçlendirmeyi sağlamak ve kültürel çeşitliliğe saygı içinde diyalogu desteklemek için, taraf devletlerin teklifi üzerine UNESCO bünyesinde; İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının

1. Temsili Listesi
2. Acil Koruma Listesi
3. En İyi Uygulama Örnekleri Listesi hazırlanıp güncellenmekte ve yayımlanmaktadır.

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ALANLARI

Dil ve Dille Oluşturulan Sözlü Gelenekler ve Anlatımlar:

Türk destanları, halk hikâyeleri, masallar, efsaneler, fıkralar, âşıklık geleneği, ninniler, ağıtlar...

Gösteri Sanatları:

Gölge Oyunu (Karagöz), Meddahlık Geleneği, Kukla, Köy Seyirlik Oyunları, Sema ve Semah, Çocuk Oyunları, Halk Çalgıları, Halk Sporları...

Toplumsal Uygulamalar, Ritüeller ve Şölenler:

Doğum, Sünnet, Düğün (Evlenme), Asker Uğurlama, Ölüm, Savaş Gezme, Nevruz ve Hıdırellez, Mesir Macunu Şenlikleri...

Doğa ve Evrenle İlgili Bilgi ve Uygulamalar:

Halk İnançları, Halk Hekimliği, Halk Takvimi ve Meteorolojisi, Keşkek, Aşure...

El Sanatları Geleneği:

Dokumacılık, Bakırcılık, Tezhip, Halk Mimarisi...

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS TEMSİLİ LİSTESİ

Türkiye'nin SOKÜM unsurlarının ilan edilmesi “16. Madde” kapsamındaki Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesine alınmasıyla gerçekleşmiş ve Kasım 2014 tarihi itibarıyla bu listedeki miras sayısı 12 olmuştur.

Türkiye'nin SOKÜM Temsili Listesi'ndeki Kayıtlı Unsurları şunlardır:

1. Meddahlık Geleneği (2008)
2. Mevlevi Sema Törenleri (2008)
3. Âşıklık Geleneği (2009)
4. Karagöz (2009)
5. Nevruz (Azerbaycan, Hindistan, İran, Kırgızistan, Özbekistan ve Pakistan ile ortak 2009)
6. Geleneksel Sohbet Toplantıları (Yaren, Barana, Sıra Geceleri ve diğer, 2010)
7. Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah (2010)
8. Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)

9. Geleneksel Tören Keşkeği (2011)
10. Mesir Macunu Festivali (2012)
11. Türk Kahvesi ve Gelenegi (2013)
12. Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı (2014)

▣ **Meddahlık:** Hikâye söyleme sanatı olarak tanımlanan meddahlık geleneğinin en önemli unsuru olan “meddah”, topluluk önünde çeşitli hikâyeler anlatan ve taklit sanatı yaparak halkı eğlendiren sanatçı anlamına gelmektedir.

▣ **Mevlevi Sema Törenleri:** Sema; içinde dinî öge ve temalar barındıran ve bu haliyle ayrıntılı kural ve niteliklere sahip olan, Allah’a ulaşma yolunun derecelerini sembolize eden bir tören olarak tanımlanmaktadır. Sema töreni, Mevlevilik kültürünün doğru olarak aktarılabilceği mekânlarda, gelenekten gelen Mevlevî Müziği eşliğinde icra edilir ve birbiriyle bütünlük içinde farklı tasavvufî anlamlar ifade eden kısımlardan oluşur.

▣ **Âşıklık Gelenegi:** Âşıklık geleneği usta-çırak ilişkisi ile yıllara yayılarak öğrenilen ve dilin inceliklerine hâkim olmayı gerektiren bir sanattır. Anadolu âşıklık geleneğinde saz çalarak şiir okuyan, halk hikâyeleri anlatan gezgin sairlere “âşik” adı verilmiştir.

▣ **Karagöz:** Türklerin, gölge tekniğinden yararlanarak kendi sanat ve estetik anlayışlarına göre geliştirip oynattıkları gölge oyununa Karagöz denilmektedir. Karagöz, deve veya manda derisinden yapılan, “tasvir” adı verilen insan, hayvan veya eşya şekillerinin çubuklara takılıp arkadan verilen ışıkla beyaz perde üzerinde hareket

ettirilmesi esasına dayanan gölge oyunudur. Karagöz oyununun baş tipleri “Karagöz ve Hacivat”tır.

▣ **Nevruz:** Farsça “nev” (yeni) ve “ruz” (gün) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen ve “Yenigün” anlamını taşıyan “Nevruz”, Orta Asya’da yaşayan Türkler, Türkiye Türkleri ve İranlıların yılbaşı olarak da benimzedikleri gündür. Gece ile gündüzün eşit olduğu Miladi 22 Mart, Rumi 9 Mart tarihine rastlayan Nevruz, tabiatın kıştan kurtuluşunun, bolluk ve berekete kavuşmanın simgesidir; ayrıca toplumların yaşamlarındaki hareketliliklerin, başlangıçların ve dönüm noktalarının da ifade edildiği bir gün olma özelliği taşır.

▣ **Geleneksel Sohbet Toplantıları:** Sayıları farklı yörelerde, farklı sembollerle oluşan erkek gruplarının, yılın özellikle kış aylarında ve haftada bir gün, belli kurallar çerçevesinde bir araya gelerek manevi akrabalıklar kurdukları, mevsimsel ve geleneksel toplantılardır.

▣ **Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah:** Anadolu Alevilerince cemlerde icra edilen on iki hizmet içerisinde yer alan ve cemin asli unsurlarından sayılan semah; cem âşıkları olan “zakir”lerin çaldığı saz eşliğinde söylenen sözlere bağlı olarak, “semahçı” adı verilen hizmet sahipleri tarafından, müziğin ritmine uyularak yapılan mistik ve estetik vücut hareketleri olarak tanımlanır.

▣ **Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali:** Kırkpınar yağlı güreşleri, 14. yüzyılda Rumeli’de doğan ve günümüze uzanan dünyanın en eski festivallerinden

birisidir. Vücutlarına yağ sürerek güreşen kişilere “pehlivan” denir; pehlivan karakteri, Türkler için önemli bir kültürel kimlik unsurudur. Güreş ve şenlikler ‘Er Meydanı’ denilen alanlarda yapılır. Pehlivan, güreş ağası, cazgır, davul-zurnacı, yağcı, peşgirci gibi geleneksel giysili bir grup tarafından, bir dizi tören ve ritüellerle yürütülen bu etkinlik, Türkiye’de büyük bir coşkuyla izlenir.

■ **Geleneksel Tören Keşkeği:** Keşkek ritüeli, geleneksel düğün törenleri başta olmak üzere, bayram, hayır ve yağmur dualarında, ortak işgücü ve paylaşımına dayalı olarak, gelenegin belirlediği kurallar dâhilinde gerçekleştirilen bir yemek ritüelidir. Bu ritüelde, kadın ve erkek gruplarının toplu olarak iş paylaşımıyla, buğday ve etin birlikte büyük kazanlarda pişirilmesiyle “keşkek” adı verilen bir yemek hazırlanıp sunulur. Keşkek pişirilmeden önce buğdayın, pişirilme sırasında ise yemegin ortak bir ritimle dövülmesi, ritüelin sembolik yönlerini oluşturur.

■ **Mesir Macunu Festivali:** Manisa il merkezinde, 470 yıldan bu yana devam eden, çeşitli geleneksel uygulamaları içeren geniş katılımlı bir festivaldir. Türkiye genelinde bilinen ve benimsenen bu festival, şifalı bir yiyecek olduğu kabul edilen mesir macununun paylaşılmasına ilişkin tarihsel bir öyküye dayanır.

■ **Türk Kahvesi ve Geleneği:** Başta Türk kahvesi olmak üzere, mırza, menengiç ve çedene olarak adlandırılan içecekler ve bunlar etrafında gelişen kültürel uygulamaları kapsar.

Türk Kahvesi ve Geleneği; Türkiye’nin doğusundan batısına, geçmişten günümüze sürdürülen, her yaş ve gruptan insan tarafından yaygın olarak paylaşılan kültürel miraslarımızdandır.

■ **Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı:** 24-28 Kasım 2014 tarihleri arasında Paris’te düzenlenen 9. Hükümetlerarası Komite toplantısında “Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı” başlıklı unsurun kaydı ile Türkiye’nin Temsili Liste’deki unsur sayısı 12’ye yükselmiştir. Ebru; özel bir teknikle hazırlanan suyun üzerinde boyalarla desenlerin oluşturulduğu ve bunların kâğıda aktarıldığı geleneksel bir “süsleme sanatı”dır. Ebrunun kendine özgü malzemeleri ve uygulama tekniği vardır. Ebru yapımında kullanılan boyaların tamamı doğal yollarla elde edilir. Suyun yoğunlaşmasını sağlayan kitre de doğal bir malzemedir.

YAŞAYAN İNSAN HAZİNELERİ

Kültür ve Turizm Bakanlığı - Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü (ARE-GEM) tarafından Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması çalışmaları kapsamında, aşağıda isimleri görülen gelenek taşıyıcıları “2008-2012 Yaşayan İnsan Hazineleeri-YİH” olarak ilan edilmiştir:

- Tacettin DİKER - Karagöz Sanatçısı
- Metin ÖZLEN - Karagöz Sanatçısı
- Orhan KURT - Karagöz Sanatçısı
- Sıtkı OLCAR - Çini Ustası

- ▣ Mehmet GİRĞİÇ - Keçe Ustası
- ▣ Şeref TAŞLIOVA - Âşık
- ▣ Hayri DEV - Çam Düdüğü Yapımcısı ve İcracısı
- ▣ Yaşar GÜÇ - Horlatma Kaval-Dilli/Dilsiz Kaval Yapımcısı ve İcracısı
- ▣ Emine KARADAYI - Dokumacı ve Doğal Boyamacı
- ▣ Veli AYKUT - Zakir
- ▣ Bekir TEKELİ - Bağlama Yapımcısı
- ▣ Uğur DERMAN - Klasik Kitap Sanatçısı
- ▣ Hasan ÇELEBİ- Hüsn-ü Hat Sanatçısı
- ▣ Mehmet GÜRSOY - Çini Sanatçısı
- ▣ Fuat BAŞAR - Ebru Sanatçısı
- ▣ Neşet ERTAŞ - Mahalli Sanatçı, Ozan
- ▣ İrfan ŞAHİN - Kışpet Ustası
- ▣ Mahmut SÜR - Nazar Boncuğu Ustası
- ▣ Tahsin KALENDER - Taş Ustası
- ▣ Cemil KIZILKAYA - Ahşap Baskı-Yazma Ustası

2015 yılı Yaşayan İnsan Hazineleri olarak ilan edilen kişilerle birlikte listedeki gelenek taşıyıcılarının sayısı 30’a ulaşmıştır:

- ▣ Celal YILMAZ - Mersiyehan
- ▣ Mehmet ACET - Âşık-Zakir
- ▣ Cahide KESKİNER - Minyatür Sanatçısı
- ▣ İslam SEÇEN - Klasik Kitap Sanatçısı
- ▣ Salih BALAKBABALAR - Sedefkâr
- ▣ Muammer Semih İRTEŞ - Kalem İşi Ustası
- ▣ Ahmet Yaşar KOCATAŞ -Keçe Ustası
- ▣ İsmail NAR - Âşık
- ▣ Osman EFENDİOĞLU - Şair (Atma Türkü)

- ▣ Macahel Yaşlılar Korosu - Çoksesli Şarkı Söyleme Gelenegi

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu - SOKÜM İhtisas Komitesi, “Nasred-din Hoca: Fıkra anlatma gelenegi” ve “Nazar boncuğu gelenegi” dosyaları üzerinde çalışmaktadır.

SOKÜM BAĞLAMINDA KENT, MEDYA VE EĞİTİME ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Kent planlarında “Bayram yeri”, “Hıdırlık”, “Düğün Alanı”, “Kent Meydanı” gibi kültür mekânlarının öngörülmemesi veya var olanların yok edilmesi, geleneksel çocuk oyunlarının örgün eğitim kurumlarına ve çocuk bahçelerine sokulmaması gibi sorunlar, geleneklerin aktarımında önemli bir engel teşkil etmektedir. Başka bir sorun, somut olmayan kültürel mirasın örgün, yaygın ve sargın öğrenme alanlarında yer almamasıdır. Bu eksikliğin günlük yaşantımızda yarattığı komiklikler, kitle iletişim araçlarına da yansımaktadır. Deyimlerimizin, benzetmelerin ve dilimizdeki bazı öğelerin yanlış ve yersiz kullanımı buna örnektir.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nde; bu durum, “insanlığın kültürel fakirleşmesi” ve “çeşitliliğin yok olması” olarak yorumlanmaktadır. Sözleşme, UNESCO etkinlik alanlarından biri olan “Kültür Alanı ve kültürel mirasın korunması hakkındaki çalışmaların doğal bir sonucu veküreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı bir duruştur.



SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASI “YAŞATARAK KORUMA” VE “EGE” DENEYİMİ

UNESCO tarafından hazırlanan “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”, somut olmayan kültürel mirası “yaşatarak koruma” prensibine dayanmaktadır. Bu prensibe bağlı olarak hangi unsurun, nasıl korunacağı ve gelecek kuşaklara nasıl aktarılacağı sorularını cevaplamak amacıyla, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı yürütücülüğünde 2005-2013 yılları arasında beş proje hazırlanmıştır.

PROJE 1: İzmir’de Yaşayan Âşıklar (Halk Şairleri) ve Âşıklık Geleneği

PROJE 2: Somut Olmayan Kültürel Miras: Balıkesir-Dursunbey Barana Geleneği

PROJE 3: Somut Olmayan Kültürel Miras: Karagöz Öğreniyorum

PROJE 4: Kent ve Seyyah: Evliya Çelebi’nin Gözüyle İzmir ve Çevresi

PROJE 5: Zaman zaman içinde: SO-KÜM masal Anlatıcılığı Eğitimi

Projeler, somut olmayan kültürel mirası yaşatarak korumanın mümkün olabilmesi için, somut olmayan kültürel mirasa “görünürlük” ve “sürdürülebilirlik” kazandırmak; bu konuda “kültürel bellek oluşturmak”, somut olmayan kültürel mirasa “sahip çıkmak”, bu mirası “korumak” ve “aktarmak” amaçlarıyla hazırlanmıştır.





KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI ARAŞTIRMA VE EĞİTİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ’NCE YÜRÜTÜLEN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ÇALIŞMALARI

SOLMAZ KARABAŞA

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Kültür ve Turizm Uzmanı (Halkbilimci), solmazkarabasa@gmail.com

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, UNESCO’nun kültür alanında yaptığı son sözleşmelerden biridir. Sözleşmenin amacı, küreselleşme karşısında hızla yok olma tehlikesi ile karşı karşıya

kalan kültürel mirasın korunmasıdır. UNESCO tarafından 2003 yılında kabul edilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’ne Türkiye Cumhuriyeti, 2006 yılında taraf olmuştur.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun

Kanun No. 5448

Kabul Tarihi: 19.01.2006

MADDE 1 - 17 Ekim 2003 tarihinde Paris’te Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı (UNESCO)’nın 32 nci Genel Konferansında kabul edilen “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”nin onaylanması uygun bulunmuştur.

MADDE 2 - Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3 - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Somut Olmayan Kültürel Miras, Sözleşme’de; “*Toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar*” olarak tanımlanmaktadır.

Sözleşme’ye taraf olunmasının ardından; Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlü-

ğü, 1966 yılında başlayan folklor çalışmaları nedeniyle icracı birim olarak belirlenmiştir. Somut olmayan kültürel mirasla ilgili görevler bugün Bakanlığın 4848 Sayılı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun’un 13. Maddesi (c) bendinde yer almaktadır:

«Somut olmayan kültürel mirasın araştırılması, derlenmesi, arşivlenmesi, tanıtımı, tescili, bu kapsamda tespit ve tescil kurullarının oluşturulması, ulusal



ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında bu konuda koordinasyonun sağlanması, işbirliği geliştirilmesi»

Sözleşme’nin icracı organı olarak belirlenmesinin ardından Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, Sözleşme’yi uygulamaya geçirme çalışmalarına çok kısa sürede başlamıştır.

Somit Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nin taraf devletlere getirdiği birincil yükümlülük “kendi toprakları üzerindeki somut olmayan kültürel mirasın bir veya birden fazla envanterini oluşturmak”tır. Envanter yapımı, korunması gerekli somut olmayan kültürel mirasın tespiti anlamına geldiğinden, korumanın da birincil adımını oluşturmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, ilk etapta iki tür ulusal envanter biçimi oluşturmuş; bunun için de Sözleşme’nin ruhuna uygun olacak şekilde katılımcı yaklaşımla işleyen bir envanterler sistemini işlerliğe koymuştur.

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ENVANTERLER SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ

1. İllerde İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerinin bünyesinde ilgili kurum/kuruluş, araştırma merkezi/enstitü, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile uzmanlar ve gerekli durumlarda somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarının katılımı ile **İl Tespit Kurulları** oluşturulur.

2. Bu Kurullar, kendi illerindeki somut olmayan kültürel miras unsurları ile yaşayan insan hazinesi aday önerilerini, gerekli tespit formlarını doldurarak periyodik olarak yılda iki kez Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü’ne gönderir.

3. Bakanlığımız Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, illerden gelen teklifleri bünyesinde ilgili kurum/kuruluş, araştırma merkezi/enstitü, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile uzmanlar ve gerekli durumlarda somut



İl Tespit Kurulu Toplantısı

28


KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS TESPİT FORMU*

TESPİT KURULU TOPLANTI TARİHİ :
TESPİT KURULU ÜYELERİ :

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARININ AYRINTILARI

- Unsurun Adı : _____
- Unsurun Bilinen Diğer Adları : _____
- Somut Olmayan Kültürel Miras Alanı Karatun : _____
- Unsuru Üstleyen Grup, Topluluk ve Kişiler : _____
- Unsurun Kısa Tanımı : _____
- Unsurun İdari Cihazlar (Beykayı) : _____


KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

YAŞAYAN İNSAN HAZİNESİ TESPİT FORMU*

TESPİT KURULU TOPLANTI TARİHİ :
TESPİT KURULU ÜYELERİ :

1. Taktik Edilen Kişinin Kimlik Bilgileri

Adı Soyadı : _____
Doğum Yeri : _____
Doğum Tarihi : _____
Eğitim Durumu : _____
Madeni Halk : _____
Çocuk Sayısı : _____
Mesleği : _____
İstisna Bilgileri : _____

Kısaca Özetlemesi : _____

2. Taşındığı SOKUM (Somut Olmayan Kültürel Miras) Unsuru ile İlgili Bilgiler

Konunun Adı : _____
SOKUM Alanı : _____
Konunun Kısa Tanımı : _____

Konunun Yok Olma Riski : _____
Bu Bilgiye Ne Zamanlar Sahip Olduğu : _____
Kimden Öğrendiği (Unvanın Adı) : _____
Yatırdığı Özetler : _____

olmayan kültürel miras taşıyıcılarının katılımı ile oluşturduğu **Uzmanlar Komisyonu**'nda değerlendirerek, envantere alınacak unsurları ve yaşayan insan hazinelerini belirler.

4. Uzmanlar Komisyonunca belirlenen unsurlar ile yaşayan insan hazi-

nelerine ilişkin karar **Bakan Onayı**'na sunulur.

5. Böylece envantere alınmış olan unsurlar ile yaşayan insan hazineleri envanter sistemine kaydedilir ve **yayımlanır**. (Bkz: <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,50839/somut-ol->



Uzmanlar Komisyonu Toplantısı



Envanter Kitabı

mayan-kulturel-miras-envanter-calismalari.html)

Somut olmayan kültürel miras envanterlerine kayıt için belirli şartlar aranmaktadır.

YAŞAYAN İNSAN HAZİNELERİ ULUSAL ENVANTERİNE KAYIT İÇİN ARANAN ŞARTLAR

- Ustalığını 10 yıldır icra ediyor olması,
- Sanatını usta-çırak ilişkisi ile öğrenmiş olması,
- Bilgi ve becerisini uygulamadaki üstünlüğü,
- Konusunda ender bulunan bilgiye sahip olması,
- Kişi veya grubun yaptığı işe kendini adanmışlığı,
- Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini geliştirme yeteneği (sanatının toplumla buluşmasını sağlayacak yenilikler içermesi),
- Kişi veya grubun bilgi ve becerilerini çırağa aktarma becerisi (bir çırak yetiştirmiş olması).

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ULUSAL ENVANTERİNE KAYIT İÇİN ARANAN ŞARTLAR

- SOKÜM alanlarından birine girmesi,
- İnsan yaratıcılığının bir kanıtı olarak değeri,
- Kültürel ve toplumsal gelenekler içerisindeki köklülüğü ve önemi,
- Belirtilen topluluk ya da grubu temsil niteliği,
- Belirtilen topluluk ya da grubun rızası,
- Kaybolma riski,
- Önerilen koruma eylemlerinin yeterliliği.

Somut Olmayan Kültürel Miras İl Envanterlerine kayıt için ilk etapta Ulusal Envanter kriterlerine uygunluk aranmakta; son aşamada ise konunun kültürel yapı içindeki yeri ve önemi, bölgesel dağılım ve topluluk temsiliyeti gibi hususlar göz önünde bulundurularak unsurun il ya da ulusal envantere kaydedilmesine karar verilmektedir.

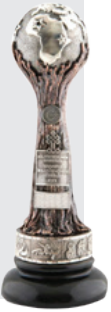
Somut Olmayan Kültürel Miras Envanterlerinin Günümüzdeki Durumu

1. Yaşayan İnsan Hazineleeri Ulusal Envanteri

2008-2014 yılları arasında ilan edilen Yaşayan İnsan Hazineleerinin sayısı yirmidir.

ENVANTER NUMARASI	“YAŞAYAN İNSAN HAZİNESİ”NİN ADI	ALANI
02.0001	Tacettin DİKER (1923-2014)	Karagöz Sanatçısı
02.0002	Orhan KURT	Karagöz Sanatçısı
02.0003	Metin ÖZLEN	Karagöz Sanatçısı
02.0004	Hayri DEV	Çam Düdüğü Yapımcısı ve İcracısı
02.0005	Şeref TAŞLIOVA (1938-2014)	Âşık
02.0006	Sıtkı OLÇAR (1948-2010)	Çini Ustası
02.0007	Mehmet GİRGİÇ	Keçe Ustası
02.0008	Bekir TEKELİ (1932-2013)	Baglama Yapımcısı
02.0009	Uğur DERMAN	Klasik Kitap Sanatçısı
02.0010	Hasan ÇELEBİ	Hüsn-ü Hat Sanatçısı
02.0011	Neşet ERTAŞ (1938-2012)	Mahalli Sanatçı, Ozan
02.0012	Mehmet GÜRSOY	Çini Sanatçısı
02.0013	Fuat BAŞAR	Ebru Sanatçısı
02.0014	Veli AYKUT (Dertli Divanı)	Zakir
02.0015	Emine KARADAYI	Dokumacı ve Doğal Boyamacı
02.0016	Yaşar GÜÇ	Kaval Yapımcısı ve İcracısı
02.0017	Tahsin KALENDER	Taş Ustası
02.0018	İrfan ŞAHİN	Kispet Ustası
02.0019	Cemil KIZILKAYA	Ahşap Baskı-Yazma Ustası
02.0020	Mahmut SÜR	Nazar Boncuğu Ustası

Yaşayan İnsan Hazinesi Ödülü



2. Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri

Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanterine kayıtlı unsur sayısı Ocak 2016 itibarıyla 110'dur.

ENVANTER NUMARASI	UNSURUN ADI	ENVANTER NUMARASI	UNSURUN ADI
01.0001	Meddahlık Gelenegi	01.0005	Nevruz
01.0002	Mevlevi Sema Töreni	01.0006	Barana, Sıra Gecesi, Yâren vb. Geleneksel Sohbet Toplantıları
01.0003	Âşıklık Gelenegi	01.0007	Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali
01.0004	Karagöz		

ENVANTER NUMARASI	UNSURUN ADI	ENVANTER NUMARASI	UNSURUN ADI
01.0008	Alevi-Bektaşî Ritüeli:Semah	01.0031	Çömlekçilik Gelenegi
01.0009	Tören Keşkegi Gelenegi	01.0032	Edirnekâri Sanatı
01.0010	Mesir Macunu Festivali	01.0033	Erguvan Bayramı
01.0011	Kahve Kültürü	01.0034	Ehram Gelenegi
01.0012	Hıdırellez	01.0035	Halı Dokuma Gelenegi
01.0013	Ebru Sanatı	01.0036	Hamam Kültürü
01.0014	Nazar Boncuğu Gelenegi	01.0037	Hayır Gelenegi
01.0015	Aşure Gelenegi	01.0038	İmece
01.0016	Sabantoy ve Tepreş	01.0039	Halay
01.0017	Sarkeçililer ve Yayla Göçü	01.0040	Kaşenlik
01.0018	Islık Dili	01.0041	Keçecilik Gelenegi
01.0019	Taş İşlemeciliği Gelenegi	01.0042	Kilim Dokuma Gelenegi
01.0020	Ahilik	01.0043	Kirvelik
01.0021	Arguvan Türküleri	01.0044	Kispet Yapımcılığı
01.0022	Atma Türkü Gelenegi	01.0045	Köçeklik
01.0023	Barak Havaları	01.0046	Köroğlu Hikâyelerini Anlatma Gelenegi
01.0024	Bıçakçılık Gelenegi	01.0047	Köse Oyunu
01.0025	Boğaz Havaları	01.0048	Lületaşı İşleme Sanatı
01.0026	Bozlak Havaları	01.0049	Mayıs Yedisi
01.0027	Cam Altı Resmi	01.0050	Nasreddin Hoca Fıkralarını Anlatma Gelenegi
01.0028	Çalgı Yapımcılığı	01.0051	Oya Sanatı
01.0029	Çini Sanatı	01.0052	Sepetçilik Gelenegi
01.0030	Çoban Bayramları: Koç Katımı, Saya, Döl Dökümü, Yünüm-Koyun Yüzdürme	01.0053	Segmenlik Gelenegi
		01.0054	Sinsin Oyunu
		01.0055	Telkâri Sanatı

ENVANTER NUMARASI	UNSURUN ADI	ENVANTER NUMARASI	UNSURUN ADI
01.0056	Yağmur Duası Törenleri	01.0085	Kukla
01.0057	Yayla Şenlikleri	01.0086	Kündekâri Sanatı
01.0058	Yaylacılık Geleneği	01.0087	Macahel Şarkı Söyleme Geleneği
01.0059	Yazmacılık Geleneği	01.0088	Mâni Söyleme Geleneği
01.0060	Zeybeklik Geleneği	01.0089	Minyatür Sanatı
01.0061	Ahşap Oymacılığı	01.0090	Ninni Söyleme Geleneği
01.0062	Arabaşı Geleneği	01.0091	Okçuluk
01.0063	Aşık Oyunu	01.0092	Ölü Helvası Geleneği
01.0064	Aşuk ve Maşuk	01.0093	Pekmez ve Şıra Yapımı
01.0065	Bakırcılık Geleneği	01.0094	Ramazan Gelenekleri
01.0066	Bar	01.0095	Saraçlık Geleneği
01.0067	Bastonculuk Geleneği	01.0096	Sedef Kakma Sanatı
01.0068	Cezayir Havaları	01.0097	Şivlilik Geleneği
01.0069	Cirit	01.0098	Talıkcılık
01.0070	Çeyiz Geleneği	01.0099	Taziye Geleneği
01.0071	Çiğdem Pırla	01.0100	Tezhip Sanatı
01.0072	Değirmen Kültürü	01.0101	Topaç
01.0073	Deve Oyunu	01.0102	Üfleme Cam ve Beykoz İşi Süsleme Sanatı
01.0074	Diş Hedigi Geleneği	01.0103	Yemenicilik Geleneği
01.0075	Güreş Geleneği	01.0104	Yorgancılık Geleneği
01.0076	Hat Sanatı	01.0105	Zeytin ve Zeytinyağı Kültürü
01.0077	Horon	01.0106	İnce Ekmek Geleneği:Yufka ve Lavaş
01.0078	Hoyrat	01.0107	Mersiye Geleneği
01.0079	İpek ve İpek Böcekçiliği Kültürü	01.0108	Mevlit Geleneği
01.0080	Kanaviçe İşleme Geleneği	01.0109	Lokum Kültürü
01.0081	Karşılama	01.0110	Tahta Kaşık Geleneği
01.0082	Katı' Sanatı		
01.0083	Kına Gecesi		
01.0084	Kız Kaçırma Oyunu		

ULUSLARARASI LİSTELER

UNESCO, Sözleşme kapsamında, somut olmayan kültürel mirasın dünya çapında görünürlüğüne, konuya olan farkındalığın artırılmasına ve dolayısıyla korunmasına katkı sağlamak üzere listeler oluşturmaktadır:

- İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi
- Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi
- Sözleşmenin İlke ve Hedeflerini En İyi Yansıtan Program, Proje ve Faaliyetler Listesi

Bunlar arasında dünyada olduğu gibi ülkemizde de en popüler olanı Temsili Liste’dir. Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, bu listeye de dosya hazırlık çalışmaları yürütmektedir. Temsili Liste’ye sunulacak dosya konusunun mutlaka envanterde yer alma zorunluluğu vardır. Bu nedenle Temsili Liste’ye kayıt için teklif edilecek unsur,

envanterlerdeki unsurlar arasından seçilmektedir.

UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesine bugüne kadar kayıt ettirdiğimiz unsur sayısı 12’dir.

Temsili Liste’deki Unsurların Listesi ve Kayıt Yılları

- Meddahlık (2008)
- Mevlevi Sema Törenleri (2008)
- Âşıklık Geleneği (2009)
- Karagöz (2009)
- Nevruz (Türkiye, Azerbaycan, Hindistan, İran, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan İle Ortak Dosya) (2009)
- Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)
- Semah, Alevi-bektaşî Ritüeli (2010)
- Geleneksel Sohbet Toplantıları (2010)
- Tören Keşkeği Geleneği (2011)
- Mesir Macunu Festivali (2012)
- Türk Kahvesi Kültürü Ve Geleneği (2013)
- Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı (2014)

Temsili Liste’ye Dosya Hazırlık Çalışmaları

SOKÜM Uzmanlar
Komisyonu’nca
Envanterdeki
unsurlar arasından
Temsili Liste’ye
sunulacak unsurun
belirlenmesi



Belirlenen unsurla
ilgili tarafların bir
araya getirildiği ve
rızalarının alındığı
“Dosya Hazırlık
Çalıştay”ının
düzenlenmesi



Ek dokümanların
tedarik edilmesi
ve dosyaya son
sekinin verilmesi
ile UNESCO’ya
gönderilmesi

Temsili Liste Kaydı İçin Aday Unsurlar

Geleneksel Çini Ustalığı
İnce Ekmek Yapma ve Paylaşma
Kültürü: Lavaş, Katırma, Jupka,
Yufka

02.0010 Hasan ÇELEBİ

(Hat Sanatçısı)

02.0013 Fuat BAŞAR

(Ebru Sanatçısı)

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ÇALIŞMALARINDA İSTANBUL

İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nün koordinasyonunda faaliyetlerini sürdüren Somut Olmayan Kültürel Miras İl Tespit Kurulunca teklif edilen 10 unsur, hem il hem de ulusal envantere alınmıştır.

Somut Olmayan Kültürel Miras İl Envanterindeki Unsurlar

Karagöz (Ulusal Listede)
Meddahlık Gelenegi
(Ulusal Listede)
Mevlevi Sema Töreni
(Ulusal Listede)
Hıdırellez (Ulusal Listede)
St. George (Ulusal Listede)
Ebru Sanatı (Ulusal Listede)
Hat Sanatı (Ulusal Listede)
Minyatür Sanatı (Ulusal Listede)
Tezhip Sanatı (Ulusal Listede)
Kati’ Sanatı (Ulusal Listede)

Yaşayan İnsan Hazineleeri Ulusal Envanterine Kayıtlı Olup İstanbul’da İkamet Eden Yaşayan İnsan Hazineleeri

02.0002 Orhan KURT
(Karagöz Sanatçısı)
02.0003 Metin ÖZLEN
(Karagöz Sanatçısı)
02.0009 Uğur DERMAN
(Klasik Kitap Sanatçısı)

Grup ve toplulukların kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları ve onlara kimlik ve aidiyet duygusu veren somut olmayan kültürel mirasın korunması işini, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’ne Taraf Devlet olarak üstlenmiş bulunmaktayız. Sözleşmenin icracısı Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü olarak belirlenmiş olsa da bu mirasın korunması, mirasın doğrudan taşıyıcıları da dâhil ilgili bütün kişi, kurum ve kuruluşların ortak sorumluluğudur. Burada “işbirliği” anahtar sözcük niteliğindedir. İlgili bütün kişi, kurum ve kuruluşlar gerek uzmanlık, gerekse maddi olanaklarını bir araya getirerek somut olmayan kültürel mirasın tespiti ve korunması yönünde önemli çalışmalara imza atabilirler.

Bu kapsamda İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Çalıştayı” her şeyden önce ilgili tarafları bir araya getirmesi açısından önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Bu çalıştayla temelleri atılan işbirliğinin, İstanbul’un somut olmayan kültürel mirasının tespiti ve korunmasında da devam edeceğini umuyor, diğer illerimize örnek olmasını diliyorum.

YAŞAYAN İNSAN HAZİNELERİ VE HAYAT HİKAYELERİ

HASAN ÇELEBİ

Yaşayan İnsan Hazinesi (2009), Hüsn-ü Hat Sanatçısı

İstanbul’da 62 senedir ikamet ediyorum, o günden itibaren kültürle ilgileniyorum, seviyorum. Hat sanatı üzerine bir mektebin kurulmasına teşebbüs ettim, elimdeki arsaya mektep olmak üzere bir proje çizdirerek yapımına başladım. Bir yere kadar getirdim, ancak tedrisatla ilgili de hazırlanmam lazımdı. Resmi makamlara müracaat ettim: *“Talebelere icazet verirken devletin parafı olsun istiyorum, bu hem ona bir şahsiyet kazandıracak, hem de devletin kültürüne sahip çıktığımı gösteren bir nişane olacak.”* Bana ortaöğretim programını anlattılar ve YÖK’e gitmemi tavsiye ettiler. Ortaöğretim 4 sene kabul ediyor, bu süre icazet alabilmek için yeterli değil. Biz de eskiden beri olan gelenek nasılsa medrese usulüyle gelenleri kabul ettik. Gayret ediyoruz, ama bazı noktalarda hepimizin noksanlıkları var. Arşivler, kültürle ilgili belgelerle dolu. Bunları çözebilen az insan var.

Hat sanatında talebenin, hocasıyla çalışarak, usta-çırak ilişkisiyle yetişmesi lazımdır. Hattat Kamil Efendi, 93 yaşında ölürken, son sözü: *“Öldüğüme değil, hat sanatını öğrenemeden gidiyorum, ona üzüliyorum.”* olmuştu. Temsil ettiğimiz bu sanat, bilgisayarla gösterilerek öğrenilen bir sanat değil. Ölçüler, bilhassa Türk Hat Sanatı’nda önemlidir; inceliği pirenin bacağı, sa-

cının kılıyla ölçülür. Tezhip sanatı da çok ince ve hassastır. Tezhipte, yaptığımız desenin içerisinde yaprak, çiçek değişik ölçülerde olabilir. Tabiatda da öyledir, gözü rahatsız etmez. Ama hat sanatında hocayla bire bir çalışmanın hikmeti şudur: Öğrenci, hocanın yaptığının %70-75’ini yapabiliyorsa icazet verilir. Kişi, mutlak surette en az 7, hatta 10 seneye varan bir müddette icazet alma imkânına kavuşur.

İSMEK kurslarından istifade eden çok, takdir etmemek nankörlük olur; fakat hat sanatı ayrı tutulmalı, 6-7 ayda kurstan çıkan talebenin ders vermeye başlamasını doğru bulmuyorum. Bu iş yapılacaksa bir mektebi olsun, bakanlığın da bu hususta kanun çıkarmasını ve mektebe resmîyet kazandırılmasını talep ediyorum.

Kültür faaliyetleri, halktan yetişir; o yüzden de halkta kültür anlayışını serbestçe yerleştirmek lazımdır. Kültürlerimizi evde, ailede, sokakta geliştirmeliyiz. Okulda belli saatlerle yaşatamayız. Yurtdışında gördüm, imrendim, sanatların hepsini bir arada barındıracak merkezler var. Sanatçılar orada eserlerini sergilemeli, gelen kişi her sanata dair eserleri görmeli, öğrenmeli, bilgi alabilmeli. Belediye ve Bakanlık, can-ı gönülden isterlerse böyle bir merkezi hayata geçirebilirler.

* Hasan Çelebi’nin 21.01.2016 günü çalıştayda yaptığı konuşmadan aktarılarak düzenlenmiştir.

YAŞAYAN İNSAN HAZİNELERİ VE HAYAT HİKAYELERİ

FUAT BAŞAR

Yaşayan İnsan Hazinesi (2009), Hattat ve Ebru Sanatçısı

Bugün yazı sanatı diye kullandığımız hüsn-ü hat, hat bilimi yani çizgi bilimidir. Erzurum’da 1976-1977 yıllarında, bir tıbbiye öğrencisi iken, tesadüfen bir kitabevinde hat sanatıyla karşılaştım ve bu sanatı başarıp öğrenme sevdasına düştüm. Hat konusunda yardım isteyebileceğim kimseyi bulamadım. Ebruyu sorduğumda da galiba kırçılı makara ipliği cevabını aldım. Sonra araştırmalar neticesinde, bu işlerin üstatlarının, sanatın daimi başkenti olan İstanbul’da olduğunu öğrendim.

Ülkemizin kaybolmaya yüz tutmuş bu iki sanatını da gelecek kuşaklara aktarma sevdasına düşerek, hekimliği, parlak bir geleceği feda ederek İstanbul’a geldim. Rahmetli Hattat Ahmet Efendi’nin son yıllarına yetiştim, ölümüne kadar da Mustafa Düzgünman’ın dizinin dibindeydim; onlardan hat ve ebru dalında icazet alarak sanat hayatıma devam ettim, hâlâ da ediyorum.

İşin başlangıcında en çok malzeme bulmada sıkıntılarımız oldu, yazı için kamyş kalem; ebru için kitle, öd gibi malzemeler gerekirdi. O devir-

lerde mezbahadan öd dilendiğimiz günler oldu. Azmettik, hiçbir beklentimiz olmadan, ömrümüzü bu sanata adadık. Anadolu insanının üzerimizde çok hakkı olmuştur. Bizim unuttuğumuzu bize hatırlatmıştır.

Sanatı sanat yapan bunun arkasındaki ruhtur. Bugün dünya çapında birçok kuruluş, kültürümüzü, sanatımızı ele almaya başladı. Ancak, yaygın eğitimlerde maalesef eğitim ruhumuzu kaybettik.

Geçmişimize dönüp ecdadımızın bize bıraktığı bu kültürel mirasın ne demek olduğunu artık fark etme zamanıdır. O

öyle bir miras ki bu coğrafyada yaşayan insanlar arasında ayrılığı reddediyor. Hz. Mevlana gibi zatlar, en başta “ayrılık”tan şikâyet ediyor. Sanatlarda da ayrılık olmaz, ferdi sanat diye bir kavram yoktur, hepsi birbiriyle içli dışlıdır. Bunlar için üniversitelerimizle, kuruluşlarımızla, fertlerimizle canımızı dişimize takarak çalışmalıyız.

Kültür, bir ülkeyi ayakta tutan bir perçindir. Onu yaşatmak için herkes elinden geleni fedakârca temin edip katkı sağlamak zorundadır.

Sanatı sanat yapan bunun arkasındaki ruhtur.

”

* Fuat Başar’ın 21.01.2016 günü çalıştayda yaptığı konuşmadan aktarılarak düzenlenmiştir.

TARİHİ YARIMADA’DA BULUNAN AÇIK AVLULU HAN YAPILARI VE GÜNÜMÜZDEKİ KORUMA - KULLANMA SORUNLARI

YRD. DOÇ. DR. GÜLHAN BENLİ

Restorasyon Uzmanı Mimar, İstanbul Medipol Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, benli.gulhan@gmail.com

Özet

Tarihi Yarımada, Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorluklarına başkentlik yapmış, tarihin ve coğrafyanın buluştuğu özel bir bölgedir. Tarihi Yarımada’nın Tahtakale - Sirkeci ve Beyazıt arasındaki bölge ise uzun yüzyıllar boyunca deniz ve kara yoluyla gelen tüccarların mal ve para değişimini gerçekleştirdiği ticari bir alandır. Liman bölgesinden güneye Kapalıçarşı’ya kadar uzanan yollar üzerinde inşa edilen üretim ve ticari değiş-tokuşa ev sahipliği yapmış hanlar ise, bölgenin kalıcı çehresinin oluşmasında en önemli fiziki bileşendir. Eminönü bölgesinden başlayıp, Kapalıçarşı ve bedestenleri de çevreleyen ve Beyazıt’a uzanan alanda yer alan pek çok han yapısının, birbirine yakın ve bitişik olarak inşa edilmiş olması, bu alanın “Hanlar Bölgesi” olarak anılmasına vesile olmuştur.

Son 30 yıldır, İstanbul’un diğer bölgelerinde oluşan modern ticari merkezlerin sayısındaki artış, “Hanlar Bölgesi”ni kent merkezi olma konumundan çıkarmış; yapısal ve sosyo-ekonomik açıdan köhnemeye girmesinde rol oynamıştır.

Hanlar bölgesinin, sahip olduğu özgün mimari kimliği ile geleneksel yapısının muhafaza edilerek gelecek nesillere aktarılabilmesinde, çağdaş iş ve yaşam koşullarının mevcut mimari yapıya entegre edilmesinin gerekliliği, tartışılması gereken hassas bir konudur.

Bölgenin özgün kimliğini kaybetmeden sürekliliğinin sağlanmasında, özellikle “avlulu hanlar”ın tarihi önem ve özelliklerinin bütüncül olarak korunabilmesi, büyük önem taşımaktadır.

ÇALIŞMANIN DAYANAĞI VE KAPSAMI¹

Çalışma kapsamında, bölgede yer alan Osmanlı Dönemine ait, 15. yy başından 19. yy sonuna kadar inşa edilmiş, çevresi sütun veya payeler ile çevreli ve üzeri açık olan avlulu hanlar incelenmiştir. Somut olmayan kültürel mirasın korunması, ancak içinde doğup yeşerdiği, var olduğu fiziki yapıyla birlikte ele alınırsa bütüncül ve sürdürülebilir bir koruma yaklaşımından bahsedilmesi mümkün olacağından; öncelikle mevcut avlulu hanların günümüzdeki fiziki durumunu belgelemek ve etüt etmek gereklidir. Bu nedenle çalışma kapsamında hanlarda daha önce var olan üretim ve ticari anlamda somut olmayan kültürel mirasa değinilmiş; bölgedeki imar hareketlerinin sonuçları, avlulu hanların mimari kimliklerinin mevcut durumlarının tespiti, kullanıcının yapıya yaklaşımı gibi konular ele alınmıştır. Yapımı 19. yüzyılın son çeyreğinde başlayan ve sonrasında sayıları hızla artan pek çok han, daha çok büro ve işhanı niteliğindedir; bu hanlarda oturma alanlarının küçüldüğü, gelişen inşaat teknolojisinden faydalanılarak kat sayısının 3 ve üzerine çıktığı, ortadaki avlunun işlevinin değiştirilerek merdiven holüne dönüştürüldüğü ve üzerinin kapatıldığı görür. Bu grupta yer alan hanlar,

koruma-kullanma sorunları, çeşitlilik ve farklılık gösterdiğinden bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuşlardır.

BÖLGENİN TARİHİ GEÇMİŞİ HAKKINDA KISA BİLGİLER

Dor kökenli Megara’dan gelen kolonistlerin Khalkedon’u (Kadıköy) MÖ 660-658 yıllarında kurmalarının ardından, Megaralılar ve kente adını veren diğer Yunan şehirlerinin halkları, Byzas’ın önderliğinde bugünkü Sarayburnu’nda bir yerleşim bölgesi kurarlar. Ege ve Akdeniz kıyılarında birçok yeni ticaret kolonisinin kurulması ve deniz ticaretinin genişlemesiyle, doğunun ipekli kumaşları ve süs eşyaları, Ege’nin şarapları, adaların balıkları, İspanya ve Galya’nın buğdayı, şarabı, zeytinyağı ve kurşunu başlıca değişim eşyalarını teşkil etmiştir (Selen, 1938). Constantinus’un MS 324 yılında Byzantion kentinin adını Konstantinopolis olarak değiştirmesiyle, görkemli bir yapılanma süreci başlar (Müller-Wiener, 1998). Başkent Konstantinopolis’te hızla artan nüfus, büyük liman ve ambarları gerekli kılar. Mısır’dan gelen tahıllar için büyük ambarlar yapılır. Bunların bir kısmı Haliç’te, bir kısmı da Marmara sahilinde, Eleutherios Limanı’nın çevresinde, inşa edilir (Müller-Wiener, 1998). Baş-

¹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü’nün 21-22 Ocak 2016 tarihlerinde düzenlediği “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması” çalıştayında sunulan bu çalışma, Dr. Mimar (Restorasyon Uzmanı) Gülhan Benli’nin 2007 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı’nda onaylanan “İstanbul Tarihi Yarımada’da Bulunan Han Yapıları ve Avlulu Hanların Koruma Sorunları” adlı doktora tez çalışmasına dayanmaktadır.

“Hanlar Bölgesi” olarak tanımlanan bölgede, Osmanlı Dönemi’nde inşa edilmiş pek çok hanın, bulundukları yerin topografyasına ve parsel durumuna uygun olarak biçimlendikleri görülür.

”

kentte zamanla yabancı ticaret kolonileri oluşmuş ve varlıklarını sürdürmüştür. Bu gelişmede rol oynayan önemli etkenlerden biri, Bizans Devleti’nin 10. yüzyıldan itibaren yabancı devletlerle imzalamaya başladığı ticaret anlaşmaları olabilir. Ruslar ve Venedikliler ile ticaret anlaşması yapan Bizans Devleti, İtalyan tüccarlarına çeşitli imtiyazlar tanımış; Haliç ve Galata kıyılarında birçok Latin ticaret kolonisinin kurulmasına izin vermiştir. Yunan kentleri ile sıkı ticari ilişkileri bulunan başkentte, Haliç kıyılarında Neorion ve bitişiğinde Prosphorianos (Prosforion) adlı iki işlek liman bulunmaktadır (Müller-Wiener, 1998).

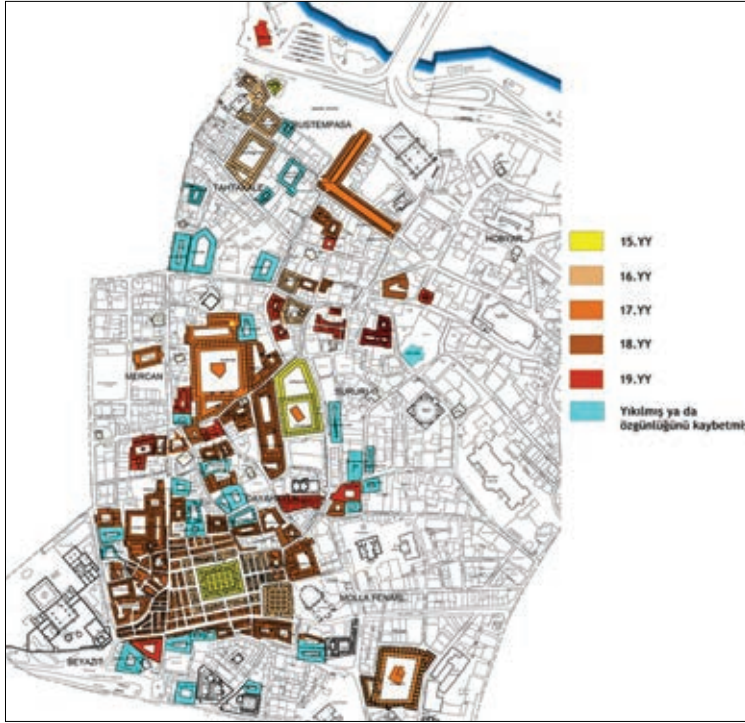
Bizans devri İstanbulu’nda çarşı merkezi ile ilgili yapılan araştırmalarda, ilk çarşıların Ayasofya ve Yerebatan dolaylarında bulunduğu ve Mese boyunca devam ettiği belirtilmekte; bu caddenin iki tarafında revaklar ve arkasında da dükkan birimlerinin yer aldığı belirtilmektedir. Zamanla bu güzergâh bir ticaret aksı haline gelerek “embolos” adı verilen çarşı kurusu oluşmuştur. Mese’den sonra en önemli çarşı, Beyazıt’tan Eminönü’ne inen “Makros Embolos”tur (Kuban, 1996). Bu yol, günümüzde de gerek adı

gerekse mahiyeti bakımından “Uzun Çarşı Caddesi” ile yaşamaya devam etmektedir.

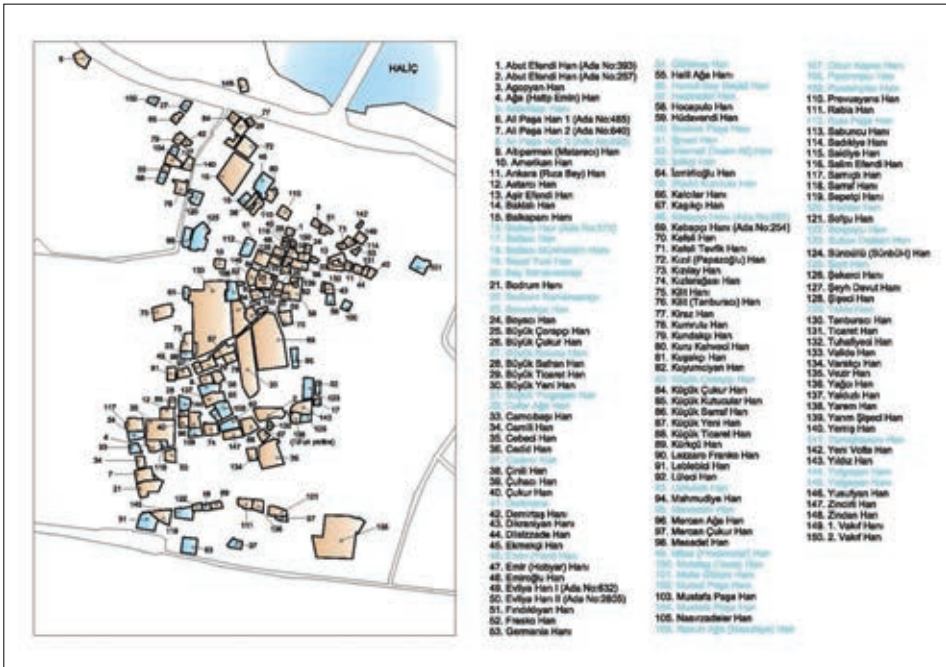
AVLULU HANLARIN GENEL MİMARİ ÖZELLİKLERİ

“Hanlar Bölgesi” olarak tanımlanan bölgede, Osmanlı Dönemi’nde inşa edilmiş pek çok hanın, bulundukları yerin topografyasına ve parsel durumuna uygun olarak biçimlendikleri görülür. Han yapılarının yola göre dik ya da paralel olarak konumlanması, yapının arazi üzerindeki yerini de tanımlamıştır. Çalışma kapsamında ele alınan tüm hanların merkezinde, üzeri açık bir avlu yer almaktadır. Avluyu çevreleyen sütun ya da paye dizisi, bu dizinin arkasında yer alan revaklar ve revaklara açılan sıra odalar, ana plan şemasını oluşturur. Yoldan daima avluya girilir; avludan revaklara, revaklardan da odalara geçilir. Odaların yoldan girişi yoktur. Bölgedeki açık avlulu hanlar, çoğunlukla kârgir ve iki ya da üç katlı olarak inşa edilmiştir.

Hanlar bölgesinde Fatih Sultan Mehmet döneminden günümüze ulaşan iki avlulu ve iki katlı **Kürkçü Han**,



Tarihi Yarımada'daki açık avlulu hanların dağılımı (Benli, 2007)



DÖNEM	15. yüzyıl	16. yüzyıl	17. yüzyıl	18. yüzyıl	19. yüzyıl
SAYI	1	6	3	41	7

pek çok yazılı kaynakta 15. yüzyıldan günümüze ulaşan tek örnek olarak gösterilir (Ceyhan, 1976; Kuban, 1996; Müller-Wiener, 1998). Venedikliler'in ticaret yaptıkları bölgede bulunan ve kaynaklarda 16. yüzyıla tarihlenen **Balkapanı Hanı**, bodrum katını (mahzeni) oluşturan Bizans dönemine ait duvar ve tonozlarından dolayı, bölgede ayrıcalıklı bir yere sahiptir (Eyice, 2006). Mahzende koridora açılan, haçvari tonoz örtülü odaların olduğu görülür; ancak günümüzde bu mekânlar, depo olarak kullanılmakta ve özel mülk olduğu için çoğunun içine ulaşılammamaktadır. 17. yüzyıldan günümüze ulaşan, yine iki avlulu ve iki katlı **Vezir Hanı**, kendi döneminin en değerli örneği olarak gösterilebilir. Yine 17. yüzyılda inşa edildiği bilinen **Büyük Valide Han**, 18. yüzyıla tarihlenen **Cebeci Han** ve **Büyük Yeni Han** gibi örnekler ise, üç avlulu hanlar grubundadır. Avlulu hanların geçmişte ahşap olarak yapılmış olanları varsa da tümüyle günümüze ulaşmamıştır; ancak dış duvarları kârgir, ara kat döşemeleri ahşap olan bir adet han mevcuttur. Pek çoğu kârgir yapım sistemiyle inşa edilen bu hanların bazılarında, iki veya üç sıra halindeki tuğla-taş almalı duvar sistemi özenle uygulanmıştır. Oda ve revakları genellikle kubbe ya da tonozlar örter.

Tarihi Yarımada'daki ticaret ve zanaat amaçlı hanların yapımı, 15. yüzyılın ikinci yarısında başlayarak

Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar sürmüştür. Bölgede günümüze ulaşan tüm hanlar incelendiğinde, açık avlulu plan biçimine sahip, iki veya üç kat ile sınırlı 58 adet han olduğu görülmektedir. Avlulu olarak inşa edilen bu 58 han yapısından biri 15. yy, altısı 16. yy, üçü 17. yy, kırk biri 18. yy ve kalan yedisi ise 19. yy.'da inşa edilmiştir (Ceyhan, 1976; Müller-Wiener, 1998; Benli, 2007).

KAPALIÇARŞI'YA DAHİL OLAN AVLULU HANLAR

Bazı hanlar Kapalıçarşı'ya komşu iken; bazılarının girişleri sadece Kapalıçarşı'nın içindedir. Deprem, yangın ve benzeri olumsuzluklara rağmen, Kapalıçarşı'ya bitişik bulunan hanlar, günümüzde de çarşının işleyişi ve dokusuyla yakından ilişkilidir. Ocakçı, dökümcü, sadekâr, cilacı, mihlayıcı gibi kendi aralarında ihtisaslaşmış altın ve gümüş imalatçıları, özellikle çarşının çevresindeki hanlarda yoğunlaşmaktadır. Kapalıçarşı'nın çevresinde bulunan diğer atölye ve depolar ise, çarşının içinde gerçekleşen perakende satışı desteklemektedir.

Günümüzde Kapalıçarşı'nın içinden ulaşılan hanlar, üretimi tamamlayan ya da küçük ölçekli ürünlerin; halı, kilim, bakır, pirinç, gümüş benzeri eşyaların üretim ve tamirlerinin

yapıldığı ya da depolandığı yerler olarak kullanılmaktadır. Bazı hanların zemin katlarında, satış birimlerinin yanı sıra lokanta ve kahvehaneler de yer alır. Mal yapım-üretim hanları olarak da kullanılan bu hanlardan bazıları; Cebeci Han, Çuhacı Han, Kalcılar Hanı, Kaşıkçı Han, Kuşakçı Han, Büyük ve Küçük Sarraf hanları ve Varakçı Han’dır. Bu hanlar, fark edilebileceği gibi, yapılan üretim ile bağdaşan isimlere sahip yapılarıdır.

BÖLGEDEKİ ESNAF VE ZANAATKÂRLAR

Önemini yitirip unutulmuş kimi zanaatların adları, bir zamanlar arastalarının bulunduğu yerlerde, örneğin günümüzde Kapalıçarşı’nın içinde; Kalpakçılar, Örücüler, Terlikçiler, Okçular gibi sokak adları olarak yaşamaktadır. Tahtakale, Mercan, Mahmutpaşa ve Uzunçarşı bölgesinde pirinççiler, nahlbentçiler, tesbihçiler, zilciler, kehribarcılar, dökümcüler, bakırcılar, telciler, bıçakçılar, kılıççılar, kaşıkçılar, kutucular, sorguççular, tarakçılar, örnek verilebilecek esnaf ve zanaatkârlardır. Evliya Çelebi, seyahatnâmesinde 17. yüzyılın ikinci yarısında Beyazıt Camii’nin çevresinde 100 dükkân ve 300 kafesinin olduğundan; bu kafesçilerin gümüş tellerden kafesler, türlü bıçaklar ve kuşaklar yapıp sattığından bahseder (Çelebi, 2003).

Kapalıçarşı’daki geleneksel ticaret yapısı, bugün modern üretime ilham vermekle birlikte, başta kuyumculuk,

gümüşçülük, telkârilik, savatçılık, kakmacılık gibi kimi meslekler daha da gelişmiş olarak günümüzde de devam etmektedir. Geçmişte sanat ve zanaat mensupları kendi aralarında, “bölük” ve “lonca” denen birer meslek kuruluşu oluşturdular. Bu gelenek Roma ve Bizans’tan sonra Osmanlı kültüründe de devam etmiştir. Bu kuruluşların başkanları “ser-lülecıyan” (Lüleciler başı), “kuyumcu-baş” gibi örneklerden anlaşılabileceği gibi “ser” ve “baş” gibi unvanlar taşırdı (Sakaoglu ve Akbayan, 1999) . Ehl-i hıref (sanatçılar) bölükleri, saray hazinelerinin sorumlusu “hazinedarbaş”na bağlıydılar. Her sanat grubunun ayrıca geleneksel lonca örgütü vardı. Her loncanın, şeyh, kethüda, yigitbaşı gibi unvanlı yöneticileri olup ayrıca kalite ve fiyat konusunda denetçileri bulunurdu. Aynı işkolundan sanatkârlar, kendi mesleklerine özgü arastalarda (mürekkepçiler, hattatlar, mücellitler çarşısı, sahaflar arastası, kuyumcular çarşısı, kalpakçılar çarşısı gibi), han içinde, yan yana veya karşılıklı sıralanmış dükkânlarda çalışırlardı. Her zanaat grubunun yüz yıllar içinde gelişmiş meslek töreleri vardı. Çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa geçişte “şed kuşanma” gibi geleneksel törenler yapılır; her meslek zümresi, yılın belli günlerinde “teferrüç” olarak adlandırılan kır eğlenceleri düzenlerlerdi. Bu konuda çok daha geniş bilgiye Sakaoglu ve Akbayan’ın “Osmanlı’da Zanaattan Sanata” isimli kitabından ulaşılabilir.



Ragıp Gümüşpala Caddesi ile Eminönü Meydanı'nın açılması esnasında Rüstem Paşa Camisi'nin çaprazı ve Papazoğlu (Kızıl) Han önünde yer alan, revak ve odaları görülebilen Bostancı Han'ın yıkımı.

HANLAR BÖLGESİNİN KORUMA – KULLANMA SORUNLARI

Eminönü-Karaköy arasında 1845'te açılan Galata Köprüsü, Eminönü bölgesinin sandallarla Galata'ya bağlanan özelliğini değiştirmiş; kentsel doku, bu köprü'nün getirdiği yeni ilişkiler doğrultusunda değişime uğramıştır. Şirket-i Hayriyye'nin 1851 yılında kurulmasıyla deniz yollarından daha fazla yararlanılmaya başlamış; 1885'te Şark Ekspresi'nin hizmete girmesi ile demiryolunun aktif kullanımı sağlanmış; 1875'te Karaköy-Beyoğlu arasındaki tünelin açılması ile de Tarihi Yarımada'daki Hanlar Bölgesi, geleneksel ve modern ilişki ağlarını birlikte yaşayan bir mekân haline gelmiştir. Bu dönemde inşa edilen

yeni ticaret yapıları, hanlar bölgesinin kentsel dokusunu değiştiren temel unsurlar olarak ortaya çıkar.

Hanlar Bölgesi'ni etkileyen imar çalışmaları

Eminönü bölgesini büyük ölçüde etkileyen ve değiştiren imar çalışmaları, Cumhuriyet'in ilk döneminde 1938 ile 1950 yılları arasını kapsayan süreçte gerçekleşmiştir. Bu dönemde Eminönü Meydanı'nın açılması için Yeni Cami önündeki kentsel doku tümüyle ortadan kaldırılmıştır. Unkapanı'nı Eminönü'ne bağlayan Ragıp Gümüşpala Caddesi açılırken (1955-56), sahilde bulunan Balık Pazarı yıktırılmıştır. Bu uygulamaların sonucunda Eminönü, transit trafiğe hizmet eden bir ulaşım aksı haline gelmiş; kıyının iç kesimlerle bağlantısı kesilmiştir. Yemiş İskelesi'nden Unkapanı'na kadar olan eski doku, 1986 yılına kadar kısmen korunsa da,



Büyük Valide Han'da (17. yy) özgün durumda yaklaşık 300 oda bulunmakla birlikte, avluda revakların önüne yapılan eklentiler, bu rakamı çok yukarı çekmektedir. Bu tür örneklerde çoklu mülkiyet, yapının korunması adına büyük problem yaratmaktadır

o yıllarda hazırlanan Haliç Planları ile Haliç Havzası'nda yer alan sanayi tesislerinin kaldırılması amaçlanmış ve söz konusu planlar çerçevesinde istim-lâk yapılarak, birçok bina yıkılmıştır. Eminönü bölgesindeki Bahçekapı ve Küçükpazar arasındaki semt, 1960'lara kadar mahalle yaşantısının bulunduğu bir bölge iken, bu tarihlerden sonra hızla ticari merkez olarak gelişmiştir.

İstanbul genelinde çağdaş kent olma hedefiyle yapılan yeni planlar ve bu planların sağladığı imar haklarıyla kat adetlerinin aşırı artması, tarihi bölgeleri olumsuz etkilemiştir. 1950'li yıl-

lardan başlayan aşırı yüksek kütlelerin Tarihi Yarımada'da görülmesi, özellikle hanlar bölgesindeki az katlı han yapılarının silüet etkisini zayıflatmıştır.

Kat adedi 4-5 ve üstü olan ticari işlevli yapılaşmanın yoğunluğu, hanlar bölgesinin dar sokaklarında baskı yaratmış; gürültü ve istenmeyen yabancı öğelerin girmesiyle, mevcut tarihi çevrenin görsel bütünlüğü ve uyumu hızla bozulmaya başlamıştır.

Avlulu hanlardaki mülkiyet mozaïği

Osmanlı Devleti'nde toplumun sosyal, eğitim, sağlık, dini açıdan bazı ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla oluşan vakıflarına (para ya da mülk bağışlanarak) gelir sağlamak için inşa edilen zincir yapıların bir grubunu oluşturan ticaret hanlarının büyük bir çoğunluğu, günümüzde özel mülkiyetin kontrolü altındadır. Çoğu 20. yy. başına kadar bağlı bulundukları vakıfların elinde olan hanlar, yüzyılın ortalarından itibaren oda oda bölünerek şahıslara satılmaya başlamıştır. Mülkiyetteki bu bölünmelerin sonucunda, avlulu han yapılarının özgünlüğü büyük oranda bozulmaya başlamıştır. Denetimden yoksun kalan ve şahısların elinde olan han odalarında; ara katlar, asma katlar, oda önüne mekân ekleme, revaklarda yeni oda oluşumları, revak kapatma, avluda yeni yapı inşa etme gibi eylemlerle yapının özgününde olmayan eklentiler oluşmuştur. Hanlar fiziki olarak eskimeye başlamış, dolayısıyla yapıların kimliklerinin bozulması hız kazanmıştır. Kiracının da kiracısının olması gibi hukuka aykırı durumların



Papazoglu (Kızıl) Han'ın (16. yy) avlusundaki ek birimler

varlığı ve bunun sonucu olarak da yapının gerçek tarihi değerini bilmeyerek yapıya karşı bilinçsiz müdahaleler ve vandalizm artmıştır.

Geleneksel iş üreten esnafın sürekliliği

Hanların eski sakinlerinin, konfor koşulları açısından daha iyi imkânlarla sahip olan yeni iş alanlarına doğru yönlendikleri, o güne kadar icra ettikleri ticaret kolundaki sektörel değişimlerin sonucunda yerlerini terk ettikleri ve onlardan boşalan yerlere, İstanbul'a yeni gelmiş ve burada yaşamını sürdürebilmek adına kendilerine küçük ticarethânelere açan kişilerce işgal edildikleri görülmüştür. Ticaret faaliyetlerini sürdüren işyeri sahipleri, bölgede yapılan görüşmelerde, bu durumun günümüzde de hızla devam ettiğini, esnafların arasında daha önce var olan güven ve itibar kavramlarının da yok olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum, hanlarda icra edilen zanaatların yok

olmasına, hatta perakende gerçekleştirilen satış ürünlerinin niteliklerinin kötüleşmesine neden olmuştur. Hanlar Bölgesi, toptan ve perakende ticaretin, imalat ve depolamanın büyük çapta faaliyet gösterdiği bir alan olarak geçmişten günümüze gelişimini sürdürmektedir. Ancak, geleneksel ticaret ile bağdaşmayan türde gelişme gösteren, tarihi ve kültürel değerler ile uyumlanmayan satışların yapılması, çevrede zararlı imalat ve depolama alanlarının çoğalması, süregelen tahribatlara neden olmaktadır. Bu tür girişimlerin denetlenememesi, çevresel kaliteyi düşürmekte; aynı zamanda eski eserlere zarar vermekte ve kimlik kaybına neden olmaktadır.

Geleneksel fizikî yapıda değişim

Günümüz toplumlarının geçmişi-ne göre ekonomi, teknoloji, bilimsel araştırmalar, sosyo-kültürel ve politik alanlarda gösterdiği değişim, ticaret ve alışveriş yapılan tarihi mekânlarda da

yansımasını bulmuştur. Günümüzde, bölgede yaşayan esnafın büyük çoğunluğu, satış yapabilmek adına zemin katlardaki dükkânlara sıkışmıştır. Kendilerine yarım metre kare daha fazla yer kazandırabilmek için duvar kalınlıklarını azaltmış, duvarlara geçitler açmış, hatta bazı duvarları tümüyle ortadan kaldırmışlardır. Cepheler genişletilmiş, sergileme ve reklam amacıyla cephe düzenleri bozulmuş, mekânlara ara katlar eklenmiş, zemin kazılarak ek bodrum katlar kazanılmak istenmiştir. Yapılardaki fiziki şartların yetersizliği nedeniyle cephelere ısıtma - soğutma amaçlı cihazlar takılmış, sobalar kurulmuş, telefon, elektrik tesisatı, su gelir ve gider tesisatları çekilmiştir.

Han yapılarının kullanımı, yatayda ikiye bölünmüş gibidir. Zemin kat dükkânları ile birinci katlar, gündelik alışverişe yöneliktir; perakende satışları olan giyim, iplik, yün, parça kumaş, hac malzemesi, gelinlik, ayakkabı, mefruşat, tül, perde gibi küçük ticaret birimlerini içermektedir. Ancak bu birimlere ait çok miktarda tabela ve afiş cephelere asıldığından, bu kotlarda yapı cepheleri hem tahrip olmakta hem de görsel olarak algılanamamaktadır. İkinci ve daha üst katlardaki odalar ise, toptancıların mallarını (tekstil, tül, perde, kumaş) depoladıkları mekânlar ile küçük imalathâneler (torna, tesviye, demir döküm, nikelaj, kalay, gümüş ve bakır eşya üretimi, terzi, matbaa benzeri) olarak kullanılmaktadır. Hanlarda bazı kullanıcılar tarafından yasal olmayan eklemeler yapılmıştır. Hanların ortak alanları olan koridorlara taşarak dükkân alanları büyütülmüş, revaklar

kapatılmış; hatta dışarıya cumba şeklinde çıkmalar yapılarak ek kullanım alanları oluşturulmuştur. Avluda yapıya bitişik 1 ya da 2 katlı ek dükkân ve imalathâneler bile üretilmiştir. Önceleri geri dönüşümlü yani takılıp-sökülebilen malzemelerden yapılan bu eklemeler, daha sonra yerini tuğla, ytong benzeri duvar örgüsünde kullanılan kalıcı malzemelere bırakmıştır; bunlara yeni üst katlar da eklenmektedir. Böylece avludan bakıldığında, avludaki işgalin ötesinde, han yapısının önünde yeni yapılar ortaya çıkmıştır. Han yapılarının üst katlarında daha fazla yer işgal etme arzusu ile mal sahiplerinin odalara ya da revaklara ara katlar eklediği, bazı odaları birleştirdiği, revakları kapatıp koridor içinde ek oda yaptığı, avlu cephesine cumba benzeri çıkmalar ile yapıların mimarisini bozduğu açıkça görülmektedir.

Ara kat eklenmesi

Yeni eklentilerle yapının yüzyıllar boyunca süregelen statik dengesi bozulmakta (kesit yetersizlikleri, fazlalıklar, yük dağılımı, yüzeyin değişmesi); buna bağlı tahribatlar ortaya çıkmaktadır. Kullanıcıların isteklerine göre gelişigüzel eklenen ara kat, bölme duvarlar, sokak cephesine açılan vitrin, ayrı giriş gibi öğeler, hanları hızlı bir fiziki değişime uğratmaktadır. Hanların ikinci kat revaklarında birçok oda, asma kat ilavesi ile büyütülmüş; bu ilaveler revak kemerlerinin gergi demirlerine kadar uzatılarak, bu gergilere taşıtılmıştır. Atölye olarak kullanılan han yapılarının bazı bölümlerinde makine-lerin yerleştirilebilmesi için duvarların



Büyük Yeni Han'ın (17. yy) revaklarındaki çıkma



Kaşıkçı Han'da (18. yy) revakların kapatılması ve eklenen ısıtma-soğutma cihazları



Balkapanı Hanı'nın (16. yy) birinci avlusunun kuzeydoğu cephesinde bulunan ara katlar

kaldırıldığı görülmekte ve bu makine-lerin yarattığı titreşimlerin yapıda artı yük oluşturduğu düşünülmektedir. Bu farklı kullanımlar, yapının özgünlüğünü bozmakta ve yapı strüktüründe çeşitli bozulmalara (çatlama, ayrışma, çökme, ezilme, vb.) sebep olmaktadır.

Tarihi çevre bilinçsizliği

Büyük kentlere gelip özellikle geçim arayışında ve kaygısında olan kişi ya da topluluklar, içinde yaşadığı ancak gerçek değerini bilmediği tarihi hanlar bölgesinin ekonomik çıkarlar doğrultusunda tahrip olmasına neden olmaktadır. Mal sahiplerinin sosyo-kültürel değerlerine paralel olarak eski yapıya olan yanlış yaklaşımları; tarihi dokunun, yapı malzemesinin, cephe-lerin eskiyip köhnemesine ya da özelliğini yitirmesine neden olmaktadır. Bazı hanlarda dış cephe özgünlüğünü korusa bile avlu kısmında bir çok olumsuz dönüşüm izlenmektedir. Hanın avlu konturları belli olsa bile oda ve revakların günümüz malzemeleri ile yapılan ekler neticesinde özgünlüğünün zedelendiği görülmektedir. Yapılan ek binalar ile avlu konturunun bozulduğu, avluyu çevreleyen hanın bir kolunun üzerinde çok katlı yapıların yükseldiği görülmektedir. Bu çok katlı haksız işgalietin altında kalan özgün iki katlı kârgir yapı, her geçen gün biraz daha çökmeye maruz kalmaktadır.

Revakların kapatılması

Valide Han'ın zemin kat revak dizileri tuğla duvar ve doğramalar ile kapatılmış, odalar büyütülmüştür; ayrıca zemin ve birinci katlara ara kat eklenerek, revak cephe-leri tümüyle kapa-



Küçük Çukur Han'ın (16. yy) tıklım tıklım dolu revakları

tılmış ve dükkânların ön cephelerine geniş saçaklar ilave edilmiştir. Bazı kemer açıklıklarında ise odalar tü-müyle dış cepheye kadar uzatılmış, birleştirilerek cumbalı ek mekânlar oluşturulmuştur. Avluya bakan cep-heler sıvanmış ve boyanmıştır. Oda boyutlarında değişiklik yapılmasa bile revaklara ek mekân yapılması, arada koridor oluşturulması gibi ör-nekler, revakların algılanmasını en-gellemektedir.

Revaklara ek mekân yapılması

Hafif malzeme kullanılarak oluştu-rulsa dahi ek mekânlar, revakların geçiş alanını işgal etmesi, haksız ka-zanç ve nemalanma sağlaması, ha-nın özgün mimari yapısına belirli bir yük getirmesi ve revak genişliğinin algılanmasını engellemesi nedeni-yle yapıya zarar vermektedir. Basit



Balkapanı Hanı'nın (16. yy) avlu kullanımı



Büyük Çorapçı Han (16. yy) revaklarının kapatılması



Büyük Çukur Han (16. yy) revaklarındaki ek mekânlar

gibi görülen bu mekânlarda, ihtiyaçlar doğrultusunda tüm haberleşme kabloları, ısınma gibi ihtiyaçlar için getirilen ekipmanlar için duvarlar delinmekte ya da yeni duvarlar örülmektedir. Özgün plan kurgusunda revaklara çıkılan bir merdivenden tüm avlu çevresini revak boyunca görerek gezme ve tekrar diğer merdivenden inme söz konusudur. Bazı örneklerde (Kalcılar Hanı) revaklara yapılan ek mekân büyüklükleri abartılarak, revaklarda yürüme sürekliliğinin önü kesilmiştir. Özellikle revak köşelerine yapılan ek mekânlardan dolayı, revaklardaki sirkülasyonun devamlılığı kalmamıştır.

Ulaşım ve otopark sorunu

Bölgede otopark alanı bulunmadığı için avluların büyük bölümü otopark olarak kullanılmakta, yapılara gelen ve giden malların sevkiyatı için kullanılan nakliye araçları avluların içine kadar girmekte; bu ağır tonajlı araçların üretti-

ği titreşim ve nakliye ya da özel binek araçlarının avluya girip çıkarken yapıya verdikleri zarar, sorun oluşturmaktadır. Sokakların dar oluşu, hem yaya hem de araç trafiğini aynı anda kaldıracak genişliğe sahip olmamalarından doğan olumsuzluklar, yükleme-boşaltma ve depolama gibi faaliyetler; korumayı zorlaştırmakta ve gece yaşanmayan, güvensiz, düzensiz, bakımsız alanlar ortaya çıkmaktadır. Söz konusu fonksiyonların getirmiş olduğu ulaşım, servis, çevre sorunları, tarihi ve kültürel değerlerin tahribatı gibi sıkıntıların yanında, aşırı yoğun yaya ve taşıt trafiğini de içinde barındırmaktadır. Araçların yarattığı titreşim, yapılara geri dönüşü olmayan zararlar verebilir. Strüktürü zayıf ya da zaman içerisinde yıpranmış bir yapıda, bölgesel çökmeler, oturmalar olabilmekte veya çeşitli yapı elemanlarında çatlama, sıvalarda dökülme, kopma gibi sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.



Vezir Han (17. yy) avlusunun otopark olarak kullanılması

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hanlar bölgesinin kimliğini oluşturan avlulu hanlar ve çevresinde yer alan korunması gerekli diğer kültür varlıkları, özgün kontur ve gabarileri korunarak, korunmaya değer olmayan eklentilerinden arındırılarak onarılmalıdır.

Hanların;

- ▣ Özgün olanları mevcut haliyle olduğu gibi korunarak,
- ▣ Özgün cephelerinde bitkilenmeye yönelik temizlik yapılarak,
- ▣ Basit onarım ve bakım yapılarak,
- ▣ Cephelerinde iyileştirme yapılarak,
- ▣ Sağlamlaştırılarak,
- ▣ Eklentilerinden arındırılarak,
- ▣ Kaybolan bölümleri, yıkılan parçaları bütünleştirilerek,
- ▣ Aslına uygun olarak korunmaları ve onarılmaları önerilmektedir.

▣ Tarihi hanların özgün avlu sistemi korunmalı, ortak amaçlı açık alan kullanımına ayrılmalı ve üzerleri kapatılmamalıdır.

▣ Avlularda bulunan mescitler özgün durumları ile korunmalıdır.

▣ Özgün sokak dokusu ve kaplaması korunarak, bölge yaya ağırlıklı düzenlenmelidir.

Yürürlükte olan 2005 onay tarihli 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı İmar Planı ve eki olan 1/200 ölçekli Tarihi Yarımada Kentsel Tasarım Projesi çerçevesinde belirlenen müdahalelerin dışında uygulama yapılmasına izin verilmemelidir. Tescilli hanların fiziki açıdan kullanılabilirliği değerlendirilerek, korunmuşluk durumları saptanmalı ve bu yaklaşımdan hareketle geleneksel el sanatları olarak tanımlanan meslekler, hanlar bölgesi içinde ihtisaslaşma bölgeleri bağlamında yani geleneksel mekânlarında canlandırılmalıdır. Han-

ların içinde dernek, vakıf ve sivil toplum örgütleri ile yapılacak işbirliği neticesinde, söz konusu sokak ve hanlara özgü mesleklerin canlandırılması esasıyla; hanların giriş katlarında satış ve sürekli sergi alanları, üst katlarda ise bu mesleklerin yaşatılması için uzman kişiler tarafından organize edilen eğitim birimleri bulunabilir. Hanlar bölgesi ve Kapalıçarşı’da bir zamanlar var olan zanaatların ve üretim biçimlerinin İstanbul’un kültürel ve sanatsal mirası üzerindeki rollerinin görseller ve metinler ile tematik olarak canlandırılmaya ihtiyacı vardır. Geçmişten günümüze kuyumculuk alanında ününü sürdüren Kapalıçarşı’da kaybolmaya yüz tutmuş takı tasarımı ve kuyumculuk, sadekârlık, muhlâyıcılık gibi somut olmayan kültür mirası öğeleri desteklenmeli, gelecek kuşaklara taşınacak şekilde eğitim odaklı olanaklar yaratılmalıdır.

Onaylı Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı’nda verilen irtifadan daha yüksek olan iskânlı bina-

lara tadilat ruhsatı ve fonksiyon değişikliği ruhsatı verilmemeli, çatı katı ve çekme kat yapılmasına izin verilmemelidir. Aynı koruma planında Hanlar bölgesi alanı içinde yer alan tescilli yapılar dışında kalan diğer yapılar bütün içinde değerlendirilerek, parselle özgü işlev ve yapılanma kararı getirilmiştir. Bu durumda yeni yapılar, bölgenin tarihi dokusuna uygun, geleneksel yapımlar tarzları ve malzemeleri, özgün plan ve biçimlenişleri, özgün pencere, kapı, söve, konsol gibi öğeleri dikkate alınarak, tarihi çevreye saygılı olarak üretilmelidir.

Tescilli yapılara bitişik parsellerde önerilen bina yüksekliği, tescilli parselin saçak kotunu geçmeyecek şekilde düzenlenmeli, daha önce bu alan için alınmış kurul kararlarına uyulmalıdır.

Hanlar bölgesinde sürdürülebilir bir kentsel korumanın gerçekleştirilebilmesini sağlayacak en önemli etken, mülk sahiplerinin yönetime, koruma ve planlama sürecine katılımının sağlanmasıdır.

KAYNAKÇA

- Benli, G., 2007, *İstanbul Tarihi Yarımada’da Bulunan Han Yapıları ve Avlulu Hanların Koruma Sorunları*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı, Rölöve-Restorasyon Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Çelebi, E., 2003, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul*, Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Eyice, S., 2006, *Tarih Boyunca İstanbul*, Etkileşim Yayınları, İstanbul.
- Güran, C., 1976, *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D., 1996, *İstanbul Bir Kent Tarihi, Byzantion, Konstantinopolis, İstanbul*, Tarih Vakfı Yurt yayınları, İstanbul.

- Müller-Wiener, W., 1998, *İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası*, Çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Müller-Wiener, W., 1998, *Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanları*, Türk Tarih Kurumu, İstanbul.
- Sakaoglu, N., Akbayar, N., 1999, *Osmanlı'da Zanaattan Sanata*, Creative Yayıncılık, İstanbul.
- Selen, H. S., 1938, *Ticaret Tarihi*, Devlet Basımevi, İstanbul.

KAPALIÇARŞI KUYUMCULUK ZANAATININ SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

REYCAN ÇETİN

Araştırma Görevlisi, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, reycancetn@gmail.com

Özet

17 Ekim 2003 tarihinde UNESCO ve ilgili ülkeler arasında kabul edilen “Somut Olmayan Kültürel Miras’ın Korunması Sözleşmesi”, somut olmayan kültürel mirası; kültürel çeşitliliğin potası ve sürdürülebilir kalkınmanın güvencesi olması, kültürel çeşitliliği ve insan yaratıcılığını zenginleştirilmesi özellikleriyle tanımlar. Ayrıca, bireylerin ve toplulukların, çevreleriyle, doğayla ve tarihle etkileşen somut olmayan kültürel miras aracılığıyla bir kimlik duygusu edindiğinden söz eder. Sözleşmeye göre, kimlik duygusu sağlayan, insanlar arası bağ kuran ve onları birbirine yaklaştıran somut olmayan kültürel miras, küreselleşme ve sosyal değişim süreçleri tarafından tehdit edilmektedir; sözleşme de bu tehdidi ulusal ve uluslararası önlemlerle azaltmayı amaçlamaktadır. Sözleşmede, somut olmayan kültürel miras olarak gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüel ve şöenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, el sanatları geleneği tanımlanmıştır. Çalışmaya konu olan kuyumculuk zanaatının, ilk bakışta el sanatları geleneği başlığı altında değerlendirilmesi gerektiği düşünülecektir. Ancak kuyumculuk zanaatı, bir yandan teknoloji ve değişen ekonomik koşulların etkisiyle sektörleşirken, diğer yandan Kapalıçarşı özelinde mekânla kurduğu bağın da etkisiyle kendine ait ritüeller, yaşam şekilleri ve bir kimlik inşa etmiştir. Bu çalışmada Kapalıçarşı kuyumcuları ile yapılan bire bir görüşmeler ve gözlemler aracılığıyla, bu zanaatın somut olmayan kültürel miras olma niteliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bir fiziksel mekân ve tarihî eser değeri olan Kapalıçarşı, zanaatın yarattığı kimlik, ritüeller ve aidiyet duygusu için de büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple kuyumculuk, somut olmayan kültürel miras olarak değerlendirilirken; yerle bir bütün olarak değerlendirilmiş ve çalışmada bu ilişkinin öne çıkarılmasına dikkat edilmiştir.

GİRİŞ

Kuyumculuk sektörü ve Kapalıçarşı ile ilgili bu çalışma, bir yüksek lisans tezinin parçasıdır.¹ Yaratıcı sektörler ve tarihî kent merkezleri ile kurdukları ilişkiyi anlamak, bu tez çalışmasının asıl hedefini oluşturmaktadır. Ancak yaratıcı sektörler ile ilgili literatür taranırken kültür, kültür mirası, kültürel mekânlar gibi tanımlarla sıklıkla karşılaşılmış ve sektör ile Kapalıçarşı ilişkisinin ortaya çıkardığı somut olmayan kültür miras, adeta kendiliğinden göz önüne gelmiştir.

Çalışmaya başlanmasındaki temel sebep, 2005'ten beri çarşının durumundaki belirsizlik ve çeşitli çevrelerde belli aralıklarla duyulan “çarşının tasfiye edileceği” hikâyesi idi. Tarihî çevreye zarar veren ve daha ziyade ham maddeyi ortaya çıkarmaya yönelik olan firmalar, kentin yeni kuyumculuk sektörü odağı olması planlanan Kuyumcukent'e taşınmıştı. Aynı zamanda Kapalıçarşı, Bakanlar Kurulu kararıyla yenileme alanı ilan edilmiş, fakat restorasyon planında süreç aşamaları yer almadığı için bir çok üretici, usta ve satıcı çarşının tasfiye edileceğine dair bir endişeye kapılmıştı. Ayrıca çarşının geleceğine dair asılsız bir takım söylentiler yayılmakta ve endişeyi arttırmaktaydı.

Çalışmanın temel odağı her ne kadar yaratıcılık ise de kültür, kültür varlığı, kültür mirasının korunma-

sı gibi kavramlar literatürde sıklıkla karşılaşılan kavramlar olmuştur. Zira yaratıcılık, kültür ve geçmiş ile doğru- dan bir ilişki halindedir; hatta ancak bunlardan beslendiği takdirde geliştirilebilmektedir (UNCTAD, 2010). Her kültür, geçmişıyla farklı yollardan ilişki kurmakta; geleneklerini bugün yaratıcılık için kullanan sektörler, kendi somut olmayan kültürel miraslarına ihtiyaç duymaktadır.

Yapılan literatür çalışmasında, genelinde katma değeri yüksek, temel ihtiyaçtan ziyade bireye kendini iyi hissettiren ve üretiminde yaratıcılık kullanılan ürünler ortaya çıkaran sektörler olarak tanımlanan yaratıcı sektörler (Lawrence ve Phillips, 2002; De-Filippi, 2007) ve bu yaratıcı sektörleri kimin devam ettirdiği hakkında birçok farklı görüşün bulunduğu dikkati çekmiştir. Örneğin Florida (2002), yaratıcı sektörlerde çalışan bireyleri iyi eğitim almış profesyoneller olarak tanımlarken; UNCTAD (2010) ve Landry (2000) yaratıcılığı kullanan herkesi bu gruba dahil etmektedir.

Kapalıçarşı'daki kuyumculuk sektörü iyi eğitilmiş profesyonellerden ziyade geleneksel bir eğitim almış, meslek hayatına usta çırak ilişkisi ile girmiş kişilerden oluşmaktadır. Özellikle mücevher tasarımı konusunda eğitim alan, teknolojiyi kullanma konusunda uzmanlaşan bir nesil de yetişmektedir; ancak Kapalıçarşı'da ağırlık, geleneksel eğitimden geçen

¹ Reyhan Çetin, 2014, “Kuyumculuk ve Mücevher Tasarımı Sektörünün Tarihi Merkezden Desant- larize Edilmesinin Yaratıcılık Açısından Değerlendirilmesi: Kapalıçarşı ve Çevresi”, İTÜ Fen Bilim- leri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı, Şehir Planlama Programı.

ustalardan oluşmaktadır. Mesleklerini usta çırac (veya baba oğul) ilişkileri ile öğrenen çalışanlar, çocukluklarından itibaren zaman geçirdikleri bu mekânla özel bir bağ kurmuş; mekân, kimliklerinin ve birbirleriyle kurdukları ilişkinin bir parçası haline gelmiştir. Bu kimlik, günlük yaşamlara, mekân organizasyonlarına ve çalışma şekillerine yansyarak bir kültür oluşturmuştur. Mekândan ayrı varlığını sürdürmesi mümkün olmayan bu kültür, aynı zamanda “yerin ruhu”nu oluşturan çok önemli bir faktördür.

Kapalıçarşı’da kuyumculuk ve mücevher tasarımı sektörü çalışanlarının kendi aralarındaki bu ilişki, günlük hayatları ve devam ettirdikleri gelenekler, bir somut olmayan kültürel miras örneği oluşturmaktadır. Türkiye’de somut olmayan kültürel miras çalışmaları incelendiğinde, atasözleri, masallar, hikâyeler gibi sözlü mirasa yönelik çalışmaların görece fazla olduğu; ancak mekân ile bütünleşen yaşam biçimleri ve günlük alışkanlıklarla ilgili çalışmaların yaygın olmadığı görülmektedir. Burada bir noktayı tekrar vurgulamakta fayda olacaktır: Kapalıçarşı, bir mimari eser olarak tarihî eser statüsüne ve bir kültürel değere sahiptir, ancak bu çalışmada üstünde durulan, mekân ve bireylerin birlikte oluşturdukları kültürün ve yaşam biçiminin bir somut olmayan kültürel miras oluşturmastır. Bu oluşum, mekânda yapılan görüşmeler üzerinden örneklendirilecek ve somut olmayan kültürel miras kavramları ile ilişkilendirilmeye çalışılacaktır.

Somut Olmayan Kültürel Miras Olarak Kapalıçarşı Kuyumculuğu

Kapalıçarşı kuyumculuğunu somut olmayan kültür mirası olarak nitelendirirken “kuyumculuk” ile neyin kastedildiğini belirtmek gerekmektedir. Zira sektör beş yüz yıllık bir geçmişe sahip olmakla beraber, son kırk yılda önemli yapısal değişiklikler geçirmiş ve zanaattan endüstriye doğru başkalaşmıştır.

Çalışmaya konu olan kuyumculuk ile kastedilen, seri üretim yapan büyük firmalar değil; zanaatı devam ettiren ustalar ve onların ürettiklerini satan küçük işletmelerdir. Altın ve diğer değerli taşları kullanarak bireye yönelik ürünler ortaya koyan mücevher tasarımcıları da, çalışmanın konusudur. Kuyumculuk, her ne kadar akla yalnız altını getirse de çalışma kapsamında gümüş ustaları ile de görüşmeler yapılmıştır. Zira gümüş ustaları da bireysel zevke yönelik, yaratıcılıkla kıymetlenen ürünler ortaya koymaktadır ve meslek hayatlarını benzer gelenekler biçimlendirmektedir. Altın ve gümüş üstüne çalışan ustalar kendi içlerinde ayrı mekânlarda kümelenme, bir diğer deyişle kendi uzmanlıklarını sürdüren kişilerle bir arada bulunma eğilimi göstermektedir. Ancak yardımlaşma ve birbirinden ilham alma süreçleri için son derece akla yatkın olan bu mekânsal kümelenme, uzmanlık alanlarını birbirinden tamamen koparmamaktadır. Altın ve gümüş ustaları kullandıkları ürün, işledikleri malzemenin büyüklüğü ve yöntemler açısından her ne kadar farklı olsalar da benzer bir eğitim sürecinden geçmekte ve aynı gelenekleri sürdürmektedirler.

Kapalıçarşı özelinde yapılan çalışmalar, tarihî mekânı; yaratıcılığı arttıracak, dolayısıyla katma değeri daha yüksek ürünler üretmeyi sağlayacak bir etken olarak ele almaktadır.

”

Kuyumculuk sektörü, hem dünya çapında (Scott, 2000; UNCTAD, 2000) hem de Türkiye özelinde (Armatlı, Ecerel ve Ugurlar, 2009; Evren, 2012; Armatlı, 2013) kümelenme teorileri ve yaratıcı ekonomiler konuları başlığı altında incelenmiştir. Gerek uluslararası gerek ulusal çalışmalar incelendiğinde, kuyumculuk sektörünün kültürle ve geçmişle olan ilişkisine vurgu yapıldığı görülmektedir. Sektörün kendine özgü ve farklılaşmış ürünler ortaya koyabilmesi için, geçmişten gelen bilgi birikimine, kendine ait bir kimliğe sahip olmaya ve kültürel farklılıklarını yansıtmaya ihtiyacı vardır (Scott, 2000).

Kapalıçarşı özelinde yapılan çalışmalar, tarihî mekânı; yaratıcılığı arttıracak, dolayısıyla katma değeri daha yüksek ürünler üretmeyi sağlayacak bir etken olarak ele almaktadır. Şüphesiz ham maddesi böyle değerli olan ve son derece rekabetçi koşullarla uluslararası pazarda yerini muhafaza etmeye çalışan kuyumculuk sektörü için tasarımın önemi büyüktür. Ancak Kapalıçarşı kuyumculuğunun özgün yapılanması sebebiyle tasarımcıyı üreticiden, üreticiyi satıcıdan keskin çizgilerle ayırmak mümkün olmamaktadır. Sektör yapısal olarak birbirleriyle son derece iç içe geçmiş süreçlerden

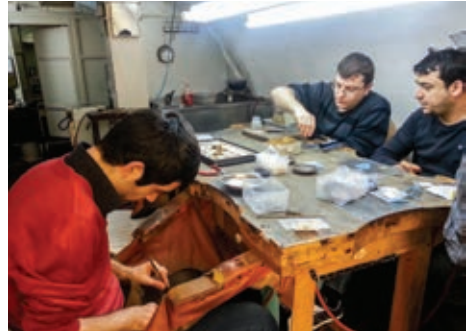
oluşmakta; üretici, tasarımcı ve satıcı arasındaki sınırlar saydamlaşmakta ve yalnız buraya özgü bir yapı ortaya çıkmaktadır (Evren, 2012).

Mekânın yaratıcılık ve tasarım üstündeki etkisi yadsınamayacak derecede büyüktür. Ancak Kapalıçarşı ve kuyumculuk sektörü ilişkisini, yalnız katma değer, tasarım, geleneklerin geleceğe somut faydası gibi kavramlar üzerinden değerlendirmek yanlış olacaktır. Katma değeri yüksek ürünler ve marka değeri oluşturmak gibi somut faydalar oluşturmak şüphesiz çok önemlidir; ancak mekânla bir bütün olarak gelişen gelenekler, ritüeller, kimlik ve aidiyet duygularının bir somut olmayan kültürel miras olarak önemi unutulmamalıdır. Bu mekânda yüzyıllar içinde oluşturulmuş ve değişen dünya koşullarına rağmen kendini devam ettirmeye çalışan bir kültür bulunmaktadır. Çalışma kapsamında yapılan görüşmeler, bu kültüre dair örnekleri sunmak üzere kullanılacaktır.

Kapalıçarşı'da mesleği icra edenler, ağırlıklı olarak usta çırak ilişkisi ile işi öğrenmiştir. Çocuk yaşta meslekle tanışan ustalar, hayatlarının önemli bir kısmını bu mekânda geçirmekte, sosyal ilişkilerinin büyük çoğunluğunu da bu mekân üzerinden kurmaktadır.



Şekil 1. Mücevher Tasarımı Eğitimi Alan Öğrenciler ve Ustaları (Görüşmeler esnasında çekilmiştir.)



Şekil 2. Ustalar (Görüşmeler esnasında çekilmiştir.)

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, bu mirasın kimlik duygusu sağlama, insanlar arası bağ kurma ve onları birbirine yaklaşturma özelliklerinden bahsetmektedir. Görüşmelerde mekânın bu özelliklerine dair referanslara sıklıkla rastlanmıştır.

“Babam beni çocukkinden beri hep çarşıya getirirdi. Her sokağı, her köşeyi, her dükkânı bilirim. E başka türlü olmaz zaten. Her dükkânı, her ustayı, hepsinin huyunu bileceksin, herkesin birbirine işi düşer çünkü. Geçinmeyi bilmek lazım. Sonuçta hepimiz çarşı esnafıyız. Çarşı adabını kaybetmeyeceksin, sorun olsa da dışarıya belli etmeden kendi içinde halledeceksin. Bu çok önemli. Birliği dirliği kaybedersen ne esnaflık kalır, ne çarşı.” (Mülakatlardan alınmıştır.)

Görüşme yapılan kişinin kendini ‘çarşı esnafı’ kimliği ile tanımladığı görülmektedir. Konuşmacıya göre kimlik sahibi olmak, bir arada bulunmak ve düzen içinde olmak için elzemdır. Hatta çarşının varlığı dahi bu kimliğin ve kimliğin gerektirdiği yükümlülüklerin sürdürülmesine bağlıdır. Konuşmacı, bu kimliğe sahip olmasını, çocuklu-

ğundan beri burada bulunmasına ve burayı iyi tanınmasına bağlamaktadır. Mekânla ve mekânın eski sahipleriyle geçmişten gelen güçlü bir bağının olması, konuşmacının kimlik ve aidiyeti ni güçlendirmektedir.

“Her kafadan bir ses çıkıyor. Kimi diyor ki çarşırı boşaltıp ünlü markaları getireceklermiş, kimi de diyor yok sadece ustalar gidecek dükkânlar kalacak. Yani hepsi saçma sapan laflar. Çarşıda kuyumcu yerine ünlü marka görmeye kim gelecek? Her yerde olanı buraya taşısan ne olur? Bir farklılık olmayınca niye gelsin turist buraya? Hem ustaları nereye yollayacaksın? Adamların burada kurduğu düzeni var, başka yerde çalışamaz ki. Zaten buranın içlerinde de bizden başkası durmaz. Düzeni ona göre. Küçük yerler, bir arada çalışılan yerler.” (Mülakatlarından alınmıştır.)

Bu görüşmede de kuyumculuk sektöründen arındırılmış bir Kapalı-çarşı’nın, özgünlüğünü ve karakterini kaybedeceğine vurgu yapılmaktadır. “Yerin ruhu” yalnız fiziksel mekân ile değil, kullanıcıların ona yüklediği anlam ile beraber oluşmaktadır; çar-



Sekil 3. Eski Ustaların Kullandıkları Malzemeler
(Görüşmeler esnasında çekilmiştir.)

şı, yaşanması kolay bir yer değildir ve bunu ancak yeri iyi tanıyan bireylerin başarabileceği söylenmektedir. Bir anlamda kimlik, yalnız çalışanlar için değil, aynı zamanda çarşının kendisi için de geçerlidir. Kimliğin sürdürülmesi, sektörün devamlılığı kadar mekânın devamlılığı için de gereklidir.

Sektörün ihtiyaçları, mekânın organizasyonunda önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin ince işle uğraşan ustalar çok küçük mekânlarda mesleklerini icra etmektedirler. Bu sebeple çoğu zaman birden fazla kişi aynı mekânı kullanarak çalışmaktadır.

Kullanılan malzemenin kıymetli olması sebebiyle, malzeme kaybını en aza indirmek isteyen ustalar çok küçük alanlarda çalışmaktadırlar. Bu mekân organizasyonu, ustalar arasında yakın bir ilişki kurulmasına sebep olmaktadır. Aynı mekânı paylaşmanın kendine has kuralları, yükümlülükleri bulunmaktadır ve yazılı olmayan bir takım anlaşmalar içermektedir. Bu organizasyon yapısı, Kapalıçarşı'ya

has bir yapıdır; bir yandan sektörün ihtiyaçlarına göre mekânı şekillendirirken, öte yandan mekân da ilişkileri biçimlendirmektedir. Mekânın sınırları ve kullanım biçimleri, üretim ve satış alanlarının geçirgenliği, ortak kullanım alanları, Kapalıçarşı mekânı ile yaşayan kuyumculuk sektörünün ürettiği gündelik yaşam biçimleridir.

Geçmişe saygı ve bağları devam ettirme, ustalar arasında büyük önem teşkil etmektedir. Gerçi çarşıda zaman içinde etkin kimlikler ve aile bağları azalarak, daha hemşeri odaklı bir ilişki ağı kurulmuştur; ancak güçlü güven ilişkileri hâlâ geçerlidir (Evren, 2012). Eski ustaları tanımak, onlardan eğitim almış olmak, kimliği ve aidiyeti güçlendiren bir olgu olarak hemen her çalışanda görülmektedir. Esasen hızla değişen dünya şartları ile usta çıkarak ilişkisi de büyük ölçüde değişmiş, mesleğin eski geçerliliğini kaybettiğini düşünen birçok usta, kendi çocuklarını farklı alanlarda eğitim almaya yönlendirmiştir. Mücevher tasarımı eğitimi, çocukluktan başlayarak bir ustanın yanında zanaat öğrenmekten ziyade özel kurslarla devam etmektedir. Ancak geçmişle olan bağları korumak, hem topluluğa karşı hem de bireysel bir sorumluluk olarak benimsenmiştir. Bu sorumluluğun topyekûn benimsendiğini söylemek güçtür, geçmişi özlemle yad eden birçok kişi olsa da, bugünle buluşturmak konusunda çabalar genellikle bireysel kalmaktadır.

“Etnografya Müzesi dedikleri şey buranın ta kendisi. Hem canlandırma da değil, bizzat yaşayan bir müze. Ben gelen bütün öğrencilerime öncelikle buranın



Şekil 4. Nuran Usta'nın çerçevelerini kendi elleriyle yaptığı aile fotoğrafları (Görüşmeler esnasında çekilmiştir.)



Şekil 5. Nuran Usta ve dükkânı (Görüşmeler esnasında çekilmiştir.)

tarihinden bahsediyorum, eski ustaların kullandıkları malzemeleri gösteriyorum ki buranın ruhunu hissedebilsinler.” (Mülakatlardan alınmıştır.)

Şekil 3'te özel bir kursun hem sahibi hem de eğitimci olan Hraç Aslanyan'ın odasında bulunan eski aletler görülmektedir. Aletlerin yanına kullanan ustaların isimlerini yazan plakalar yerleştiren Aslanyan, geçmişle olan bağları da canlı tutmak için çabalamaktadır.

Geçmişle kurulan bağların yanı sıra ustaların aidiyet duygusunu geliştiren bir diğer etken de çalışma alanlarını kişiselleştirmeleridir. Birkaç nesildir aynı aile tarafından kullanılan mekân, kişilerle beraber özelleşmiş; bir atölye yahut satış yapılan dükkân olmanın yanı sıra kişisel müzelere dönüşmüştür. Bu mekânlar, farklı yaşamlara tanıklık etmekte, zaman içinde bir sonraki nesile aktarılacak yeni hikâyeler biriktirmektedir.

“Altta gördüğün kutu benim kendi başıma yaptığım ilk kutu. Dünyaları verseler satmam. Bu fotoğrafların olduğu

çerçevelerin hepsini de kendim yaptım. Ailem, ustalarım, arkadaşlarım... Hepsi burada. İşimi öyle çok sevdim ki sevgimi de hep işimle ifade ettim.” (Mülakatlardan alınmıştır.)

Şekil 4 ve 5'te görülen dükkânın benzerlerini hemen her yerde görmek mümkündür. Ortaya koydukları ürün ister gümüş ev eşyası ister elmas takı olsun; hemen her zanaatkâr, ürünü hikâyesi ile beraber anımsamakta ve anlatmaktadır.

Kapalıçarşı aidiyet ve kimlik hissi yaratması, kendine has ilişkiler ve gündelik rutinler üretmesi ile bir somut olmayan kültür miras oluşturmaktadır. Sektör çalışanlarının birbirleri, müşterileri ve kent ile kurduğu ilişkiler hep mekân üstünden anlamlandırılmış, çalışanlar farklılıklarını “çarşı esnafı”, “Kapalıçarşı zanaatkârı” gibi üst kimliklerle bir araya getirmiştir. Bu bağlamda bir kültürel mekân olarak Kapalıçarşı ve mekâna gömülü ilişkileri ile kuyumculuk sektörü, bir somut olmayan kültürel miras özelliği göstermektedir.

Somut Olmayan Kültür Mirasını Tehdit Eden Unsurlar

Somut olmayan kültür miraslarının birçoğu gibi Kapalıçarşı kuyumculuğu da küreselleşen kültür ve sosyal değişimlerden etkilenmektedir. Birçok gelenek, ya kaybolmuş ya da kaybolmaya yüz tutmuştur. Zorunlu eğitimle beraber çıraklık yaşının yükselmesi, sektöre yeni katılan çalışanların alaylıdan ziyade mektepli olması, zanaatın eski saygınlığını yitirmesi ile ustaların kendi çocuklarını başka alanlarda eğitmeye yönelmeleri, bu sosyal değişimlere örnektir. Ayrıca tüketim alışkanlıklarının değişmesi ve reklam sektörünün çabaları, lüks takıya yönelik talebi seneler içinde artırmış; ancak bu artış zanaatçının değil daha ucuz işçilikle seri üretim yapan büyük firmaların çıkarına olmuştur. Artan taleple kimi ustalar büyük firmaların fabrikalarında çalışmaya başlamış, kendi yerlerini terk etmiştir.

“Önceden öyle herkesin parmağında pırlanta olmazdı, hanımlara evlenirken biz bile alamazdık da ilk çocuk doğunca alırdık. Ama öyle tırnak ucu gibi değil en aşağı bir karat. Şimdi küçük müçük demeden herkes alıyor. Ustalar da gittiler fabrikada çalışmaya. Bana sorarsan yanlış oldu, bu talep biraz azalsa fabrika adamı işten çıkarır. E bir kere giden usta da bağlantısını koparır. Burada ilişkiler canlı kalıyor, kalkıp gidince tekrar adapte olmak çok zor. Bir kere eski kiracıyla yeni kiracı bir olmuyor. Sonra onun bıraktığı ustalar da kirayı paylaşmak için başkası ile beraber çalışmaya başlı-

yor derken tekrar yer edinmek, müşteri bulmak zor. Çok zor.” (Mülakatlardan alınmıştır.)

Görüşmeden de anlaşılacağı üzere, sosyal değişimlerin tetikleyici unsuru ekonomik değişimler olmaktadır. Sektörün zanaattan endüstriye doğru geçirdiği başkalaşım, ustaların mekânla olan ilişkilerini ve gelenekleri sürdürmeye olan isteklerini azaltmaktadır. Esasen usta çırak ilişkisinin azalması ve ustaların kendi oğullarını başka mesleklere yönlendirmesi de bu ekonomik değişimlerden kaynaklanmaktadır. Büyük firmaların Kapalıçarşı ve çevresinde prestij amaçlı “showroom”lar açması, kira bedellerini yükseltmekte, zanaatkârların yeni ekonomik şartlarla mücadele etmesini neredeyse imkânsız hale getirmektedir.

“Burada kira denetimi yok, yani lokumcu da açsan aynı kirayı veriyorsun kuyumcu da. Vallahi lokumcu açmak daha kârlı. Bizim giderimiz, ihtiyaçlarımız, satışımız bir mi? Ben mal sahibi olсам ben de lokumcu açarım. Böyle giderse bizim dükkânlar tek tek kapanır, burada da yalnız lokumcularla Çin malı satan ucuz dükkânlar kalır.” (Mülakatlardan alınmıştır.)

Örnekler, ekonomik ve sosyal değişimlerin, dünyadaki trendlerin ve kontrolsüz rant bedellerinin Kapalıçarşı kuyumculuğunu tehdit ettiğini göstermektedir. Örnekleri çoğaltmak şüphesiz mümkündür. Ancak en temel tehditler olarak sektörün yapısal değişimi, toplumsal değişimler, politik kararlar, mesleğin itibar kaybı ve kontrolsüz kira bedelleri gösterilebilir.

SONUÇ

Kapalıçarşı ve kuyumculuk sektörü, birbiri içine geçmiş yapısı, kendine özgü ritüelleri, günlük yaşam gelenekleri, ilişkileri ve özgün yapılanmasıyla somut olmayan kültürel miras özelliklerini taşımaktadır. “Kapalıçarşı esnafı/zanaatkârı” kimliği, kentin geçmişle kurduğu en önemli bağlardan biridir. Beş yüz yıldır mekânla iç içe geçen sektör, değişen politik, ekonomik ve sosyal süreçlerden etkilenebilmekte; kimliğini oluşturan özelliklerini zaman içinde kaybetmektedir. Kapalıçarşı’yı “temizlemek” adına özgün yapısını bozacak müdahaleler, bu kültürel bütünlüğe zarar vermiştir/verecektir. Elbette sektörün yapısal değişimlerinin önüne geçmeye çalışmak hem faydasız, hem de başarısız olacaktır. Ancak sektörü yalnız re-

kabetçi bir sektör, Kapalıçarşı’yı ise yalnız bir tarihî eser olarak değerlendirmek, ikisine de geri dönülmez zararlar verecektir.

Kapalıçarşı ve çevresinde etkili bir alan yönetimi düzenlemek, bunu yaparken Kapalıçarşı kuyumculuğunu yalnız rekabetçi bir sektör ve turizm için bir vitrin olarak değil, bunun ötesinde ilişkileri, gelenekleri ve kimliği ile bütün olan bir somut olmayan kültürel miras olarak ele almak gerekmektedir. Hâlen yaşayan ustalardan gelenekleri öğrenmek, envanter çıkarmak ve günümüze uygulanması için yöntemler düşünmek elzemdir. Etkili bir alan yönetimi, somut olmayan kültür mirasının parçası olan sektör çalışanları ile beraber oluşturulmalı, sektör içindeki farklı konumlardaki kişiler bir araya getirilmeli, bunun bir kültürel miras olduğu bilinci yerleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Armatlı Köroğlu, B., 2013, “İstanbul Kuyumculuk Kümesi Yenilik ve Tasarım Kapasitesi”, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 23, Sayı 84, Ankara, s. 81-102.
- Armatlı Köroğlu, B., Özelçi Ecerel T., Ugurlar, A., 2007, *The Story of a Jewelry Cluster in Istanbul Metropolitan Area: Grand Bazaar (Kapalıçarşı)*, Gazi Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi.
- Çetin, R., 2014, *Kuyumculuk ve Mücevher Tasarımı Sektörünün Tarihi Merkezden Desantralize Edilmesinin Yaratıcılık Açısından Değerlendirilmesi: Kapalıçarşı ve Çevresi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- DeFlippi, R., 2007, “Introduction to Paradoxes of Creativity: Managerial and Organizational Challenges in the Cultural Economy”, *Journal of Organizational Behavior Special Issue: Paradoxes of Creativity: Managerial and Organizational Challenges in the Cultural Economy*, Cilt 28, Sayı 5, s. 511-521.

- **Evren, Y.**, 2012, “Taş Yerinde Ağırdır: İstanbul’da Geleneksel Kuyumculuk İmalatının Tarihî Yarımada’dan Kuyumcukent’e Desantralizasyon Sürecine Eleştirel Bir Bakış”, *Mimarlık Dergisi*, Ocak-Şubat Sayısı.
- **Florida, R.**, 2002, *The Creative Class*, Basic Books.
- **Landry, C.**, 2000, *Creative City*, Earthscan Publications.
- **Scott, A.**, 2000, “The Jem and Jewelry Industry in Los Angeles and Bangkok”, *The Cultural Economy of Cities*, Sage Publications, s. 40-60.
- **UNCTAD**, 2010, The Creative Economy Report (http://unctad.org/es/Docs/ditctab20103_en.pdf).
- **UNESCO**, 2013, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, Paris.

KÜLTÜR POLİTİKAMIZIN YOKLUĞA TERK ETTİĞİ KÜLTÜR MİRASI 170 YILLIK ALANLI EVİ

NECDET SAKAOĞLU

Tarihçi, Yazar, Öğretmen, selcuksakaoglu@googlemail.com

Çocukluğumda -1940’lar- kasabamızın ıssız ortamında ark sularının taşıdığı sokaklardan sağa sola bakarak, taş çeşmelerin musluklarını açıp kapayarak kendi başıma dedemlere teyzemlere giderdim. Alçak bahçe duvarlarının, açık kanatlı kapıların gerisinde eski zaman evleri, ulu ağaçların örttüğü bahçeler, günlük ev- bahçe işleriyle uğraşan, kır sakallı, örme takkeli, sırtlarında sako, uzun içlik entarili, kopçalı iç donlu, kösele yemenili yaşlılar görürdüm. O mekânlar, sanki başka bir dünya, bahçe sulayan, dana otlatan duvar onaran adamlar da o âlemin insanlarıydı. İbadet için sabah ezanından önce kalkıp yatsıyı kıldıktan sonra yatar, cumadan cumaya çarşıya inerlerdi. Bu yaşlıları, peygamberleri değilse bile padişahları görmüş, bütün zamanların tanığı ulu bilgiler zannederdim.

Büyükçe evinin bir bölümünde teyzemlerin oturduğu Kürtüllü Veli Efendi’yi, yetiştirdiği zambakları, gül ve sümbülleri okşayıp koklarken seyreder, kurumlu horozuna avucunda buğday taneletişine hayranlıkla bakardım. Veli Efendi’nin çocuk varlığımdan habersizliği, benimse çekingenliğim hatta korkum, sürüp giderdi. Teyzemin anlattığına göre o bir “âlim” adamdı, kitapları çoktu. İlmihâl biliyor; huy tutan hastaları, uyumayan çocukları ona okutuyorlardı.

Karamahmudlu Şevket Ağa’yı, melon şapkalı, koyu lacivert takım elbiseli, elleri arkasında, kambur ve paytak yürüyüşüyle çarşı sokaklarında görürdüm. O bazen de dükkân komşumuz berber Hacı Mansur’da şapkasını aynanın önüne koymuş, tıraş legenini çenesine tutmuş, boynundan yukarısı tekmiil sabun köpüklü kafasını usturayla kazıttırdı. Bu yaşlı âyan-zâde, kış günleri büyük Ayanağa Konağı’nın selamlık avlusunda kürklü, entarili, belinde püskülü sarkan kuşak, başında arakiye tur atardı. Ayanağalar için anlatılanların etkisinde bu heybetli ve entarili ihtiyardan da korkar ve çekinirdim.

Mayatgil’in kardeş ağalar, bitişik evlerinin bahçelerine su bağlar, duvar örür siva yaparlardı. Bu ikili, sokağa açıldılar, gelen geçenle gür sesleriyle söyleşirlerdi.

Kış akşamları oturma odamızda kitaplı evlerden söz edilir, “o evde âlim var” denirdi. Acaba o âlimlerin kitapları ne kadardı?.. Ölçüler sayı değil, sözgelisi “-Bir raf, baştanbaşa kitap”, “camekân dolusu kitap”tı. Gözlemlediğim tek örnek, dedem Gazi Mehmed Efendi’nin (öl. 1956) kış odası gömme dolabındaki 20-30 kitabıydı. Çoğu kapsız ve yıpranmış, bazıları kalındı. Bunlardan bir el yazmasını, -Şeyh Ebül Vefa Menakıbnâmesi’ni- ölümünden iki yıl önce dedem bana hediye etmişti. Eski kitaplarımın ilki budur.



Alanlı Rıza Bey'in 1890'larda İstanbul'da Cabinet Portrait stüdyosunda çektiği fotoğrafı



Damat Hafız Hilmi Efendi'nin (sağda) ticaret amacıyla gittiği İstanbul'da 1920'lerde bir arkadaşıyla çektiği fotoğraf

Divriği'de 19. yüzyıl ortasına kadar yapılan “şehir evleri”nin sokak cep- heleri, -âyan eşraf konutları dışında-, albeniden yoksun, yalınkat, çoğu, so- kağa penceresiz veya kafa pencereli, tahtadan serme saçaklıydı. Avluya ve bahçeye bakan cepheleriye özenli, çok pencereli, kireç sıvalı ve saçaklı dolayısıyla gülekti. Dedemin 1880ler- de yaptırdığını söylediği toprak dam- lı evi de böyleydi. Kırsaldan kasaba merkezine ulaşan kaldırım döşeli so- kağın başlangıcındaki bu ev dıştan bir bağ evi havasındayken avlu cep- hesi çıkmalı ve sıra pencereliydi. Bu içe dönüklüğün gerekçesini dedeme sorduğumda: “Dışarıya gösterişli ev

ve konakları eşraf ve zenginler, yani nüfuzlu aileler yaptırırlardı. Esnaf ve ahali, varlıklı görünerek hırsızın uğur- suzun, dışı böyleyse içinde kim bilir neler var? diyerek soyguna girişmele- rine fırsat vermezlerdi.” derdi.

Divriği ailelerinden Alanlıoğulla- rı'nın, Karayusuf Mahallesi'ndeki evi de bu bakışla yapılmış olmalı ki soka- ğa yüksek duvarlarla kapalı dış cephe- sinin yalınlığı içerideki hayat tarzını ve varlığı hayal ettirmekten uzaktır. Yapılışını en erken İbrahim Efendi ile babası Veli ve büyük babası Mehmed Efendi'ye, yani 1840'a dayandıran anlatıyı yapısal detaylar doğrulamak- tadır. Aynı sokaktaki Ayanaga Ko-

nağı'nın Hicrî 1254 (1838) tarihi Âyan Mehmed Ağa - Alanlı İbrahim Ağa yakınlığını vurgulayan anekdotlar da bir zaman koşutluğunu işaret eder.

Boyutları ve mimarisiyle Divriği'nin başlıca sivil mimarlık eseri olan Ayan- nağa Konağı'nın harem dairesi karşısındaki Alanlı Evi'nin özellikle iç dekorasyon çizgilerinde konakla benzerlikler vardır. Alanlı İbrahim Efendi ile konağı yaptıran Âyan Mehmed Ağa arasındaki dostluk-komşuluk ilişkisi ise sözlü tarih bilgisine¹, her iki evin aynı zamanda ve muhtemelen aynı ustalara yaptırıldığı ise üslup benzerliğine dayanır. Bu bakımdan her ikisi de 1800lü yıllarda yerli ustaların geliştirdiği yapı tarzının ayakta kalmış birer örneğidir. Farklı olarak Alanlı Evi, 2010 yılına geleşiye bölüşülmeden 7. kuşak bireylerine kadar aynı aileye mekânlık etmiştir. Bu geleneksel düzenin 170 yıllık sürecinde demirbaş denebilecek pek çok eşya da nesilden nesle işlevleriyle aktarılmıştır.

Ev, açık alanları ve iç bölümleriyle Divriği “şehir evleri”nin son örneklerdendir. 200 yıla yakın bir zaman boyunca Alanlı ailesine mekânlık ederken başka evlerin kurtulamadığı miras bölüşmelerine yık yap uygulamalarına uğramaması görece bir şanstır. Oysa karşısındaki görkemli Ayan- nağa Konağı miras bölüşmeleri, satışlar, tamir ve tadiller sonucu 8 ayrı kapı numarası almış; kimi bölümleri yıkılmış veya haraptır. 2000 m²lik bir tabana oturan bu iki katlı konağın 2002'deki restorasyonda selamlık dairesinin iki başodası kurtarılabılmıştır. Bu açıdan da Alanlı Evi, bir tarih sü-



Ailenin torunu ve Divriği'deki son temsilcisi Ömer Çalapverdi, tarihî manifatura dükkanında



2002 yılında Ömer Çalapverdi'nin konuklarını misafir ettiği “örtme”. (sağdan 3. Prof. Dr. Cengiz Eruzun, 4. Prof. Dr. Metin Sözen, 5. Ömer Bey, 6. Necdet Sakaoğlu, 7. Dr. Necati Aygün, 8. Arkeolog Burhan Birget, 9. Merhum Prof. Dr. Zafer Bayburtlu ve yerli komsular)



Cümle kapısı ve üstündeki selamlık odası

¹ Bkz. N. Sakaoğlu, *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, İstanbul, 1998, s. 55 vd.



Alanlı Evi'nin geniş cephesi, bahçe yönünden görülebilir.



Balkon görünümlü geleneksel divanhânenin 1970'teki durumu, 2000'li yıllardaki durumu ve 2010'daki durumu (sağda)

rekliliginde kültürünü, somut-soyut etnografik zenginliğini kuşaklar boyu korumuş dikkate değer bir mekândır.

Evin-ailenin son yaşam durumu 2010'a tarihlendiriliyor: O tarihten beri aileden yoksundur. Kapısı kapanmış, her köşesi ıssızlık ve çöküş sürecine terkedilmiş bulunuyor. Odalarında, toyhane ve divanhânesinde, örtmede ve bahçede, mevsimlere özel akşam söyleşileri yapılmıyor, *Binbir Gece Masalları* gibi kitap okumaları, kapı çalan komşu, gelen giden eş dost da artık yok. Ne hazin son! Kısa zamanda evin kimliği de yuvalık ettiği insanlar da unutulacak. Yerini bir apartmana veya siteye bırakması için

önce tapuda işlemler yapılacak. Sonra yaşlı kerpiçlerden, dam toprağından yükselen toz duman ortamında, asırlık direk ve merteklerin yıkılışı, kapıların devrilişi, mih gacırtıları duyulacak, bir kültür yuvası daha silinecek! Geriye, -yıkılması çağdaşı evlere göre zaman kaymasına uğramış- evin, örenleri andıran enkazı kalacak.

“Ev dedigin evrendir” tanımını hatırlatan zengin bir ortam daha kazmalara teslim olmak üzereyken yıkılışı engellemeyi düşünen bir yetkilinin çıkacağı sanılmamalı. Ama meraklı bakışlar için o gün, o yıkılış bir gözlemleme sahnesi olacak kuşkusuz. Belki de yeni zaman teknolo-

jisiyle kerpiç yapı göz açıp kapayıncaya dek yerle bir edilecek. Ahşap enkaz için müşteriler, çarşı fırıncılarıdır. Hazır kapı, direk, duvar taşı aracıları da çıkar elbette. Bahçedeki kocamış meyve ağaçları da kesiliverir, Alanlı arsasına betonarme apartman yapmak için.

Asırlık kanatlı kapı, avlu, ayaz, dış ocaklık, selamlık, mabeyn, harem, örtme, sahan-taşı, ayakçak, ayakçakbaşı, divan-hane, aralık, toyhane, kış odası, yaz odası, köy(lü) odası, yıldız köşkü... Bunların yerini garaj, otopark, apartmanı girişi, asansör, giriş katı, 2+1, 3+1 daireler, ön balkonlu mutfak balkonlu daireler alınca kim kime dumduma yarı banşık yarı küskün yapay komşuluklu kat-daire mülkiyetlerinin başlaması uzun sürmez!

Bu akım, Türkiye'nin arsa ve arazi durumu en elverişli yörelerinde bile aile ve ev kültürünü yok etmeye dönük evrensel bir dayatma, bir yönüyle de dünü doğru anlayarak uyarıcı olabilecek kadroların suskunluğunun sonucudur. Bu eylemsizlik, aile ve toplum tarihlerinin yazımına da ket vuran bir durumdur. Orta Anadolu'da Hititlerden beri gelişen kerpiç ev yapıcılığının 1840'lardaki yerel bir yorumunun, 2010lu yıllara kadar direndikten sonra, toplumsal ve kamusal ilgiden yoksun kalarak söntüşe ve sökölüşe bırakılması ağır bir yazgıdır.

21 Ocak 2016 tarihinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce düzenlenen çalıştaydaki sunumda Alanlı Evi dramını dinleyen genç bir bakanlık yetkilisinin bir sorumluluk yüklenerek Ankara'ya dönmek için: “Bu tür değerleri kurtarma görevi aydınlarla düşer. Bir araya gelip çalışmalısınız!” öğüdünde bulunması ise düşündürücüdür. Kapısı kapanan Alanlı Evi'nin mimarlık tarihi kaynaklarına konu edilmesi de



Selamlık başodasının yıkılmaya yüz tutmuş dış görüntüsü (2010)



Bahçeden harem cephesi (2015)



Cümle kapısından giriş



“Ayaz” denen iç avluda kuyu başı



Girişteki tahıl ambarları

yetkilileri ve bilim çevrelerini pek ilgilendirmiyor. Varislerse çok. Şu halde, yıkım ve yeni adıyla dönüşüm birkaç yıl içinde gerçekleşecek veya karşısındaki 200 metrelik bir cephe tutan sivil mimarlık harikasıyken perişan edilen Âyanaga Konağı gibi sahipsizlik karabasanına direnmeye çalışacak veya Mengücek semti Şehir Mahallesi’ndeki Edebey, Sayigil evleri gibi büsbütün harap görüntüler sergileyecektir. Unutmamalı ki bu evler, Anadolu’da Hitit kerpiciyle başlayan yapılanma tarihinin yereldeki son örnekleridir.

2010’dan beri içinde oturulmayan Alanlı Evi hâlihazırda damı, çatısı sacıkları sıvaları, kapı ve pencereleri, rüzgârın, yağmurun kar sularının amansızlığında “ıssız ev ağlarmış!” durumundadır. Son fotoğraflar bunu gösteriyor. Bir mimarlık kültürü atmosferi olan bu kerpiç-aşşap yapıdan geriye hüznü bir harabenin kalacağı zamansa uzak değil. Divriği’deki Mengücek meliklerinin sarayından bir eşik taşı kalmayışı gibi, bu ev de bahçesindeki kocamış meyve ağaçlarıyla birlikte birkaç yıl içinde silinip yok olacaktır. Sonuçta, Anadolu, kendi mirasını tüketmede hâlâ dünya birincisidir!

ALANLI EVİ’NİN TANIMI

Aile atası İbrahim Efendi’nin veya babası Mehmed Efendi’nin bu evi, bodrum-ahır katı üstüne, selamlık ve harem daireleri olmak üzere iki katlı yaptırdığı söylenegelmıştır. Bahçesi ve açık alanlarıyla 3000 m²’lik arsanın 2000 m²’si bahçe, 1000 m²’si kapalı -açık konut alanıdır. Bahçeye doğru eğimden kazanılan bodrum katında yer damı, ahır, odunluk, samanlık, 1. katta selamlık avlusu, ayaz, yarı açık örtme, işlik, köylü odası, ambar; harem dairesi yer alır. Haremde, aralık, 3 yaz odası 2 kış odası, toyhane denen sabit tandırlı toy düğün salonu, mutfak, kiler bölümleri vardır. Toyhanede ve odalarda bezemeli çarhıfelekli ahşap tavanlar, alçı yaşmaklı ocaklar, silmeli işlemeli avadanlıklı kapı, dolap, ahşap direk, dikme, kiriş gibi elemanlar dikkati çeker.

Dış avludaki binektaş ve sahanlıktan ayakçakla çıkılan üst kattaki selamlık divanhanesi, Divriği üslubunda, avlu cephesi açık, görkemli bir hayat/hanay, yaz günlerine özel bir oturma mekânıdır. Yerel eski evlerdeki dikme-



Selamlık sofasını köşk odasına bağlayan ahşap basamaklar



Yerel evlerin en geniş salonu olan toyhanenin Alanlı Evi'ndeki örneği



Toyhane girişinden detay



Üst kat selamlık odalarından birinin güncel durumu

li, kirişli mertek örüntülü yalın divanhanelerden belirgin farkı, çarhıfelekli tavanıdır. Bu konuda anlatılan şudur: Marangozluğuyla da ünlü Alanlı Halim Efendi, ustaların yaptığı divanhane tavanını beğenmeyerek indirmiş, işe soyunarak yeni baştan mavi çuha üzerine çarhıfelekli tavanı yapmış.

Divanhânede, ayakçakbaşı denen holden, üst kat oda kapılarının açıldığı saltaşı döşeli selamlık aralığına

girilir. Bu kattaki odalar da işlemeli ve çarhıfelekli tavanlı, alçı yaşmaklı ocaklı ve çiçekliklidir. Bol ışık alan yaz ve kış odaları ferahdır. Üçüncü bir oda, yıllar önce yıkılmıştır. Çadır tavanlı, dört cephesindeki pencerelerden kasabanın her cihetinin seyredildiği köşk odasına, aralıktaki ahşap merdivenden çıkılır. 4. Kat konumundaki bu yıldız köşkünün, yapıya 1930'a doğru eklen- diği tahmin edilebilir.



Haremin alçı yaşmaklı, büyük ölçüde tahrip olmuş bir odası



Evin bir odasında ahşap avadanlıklı klasik çiçeklik



Odaların alçı yaşmaklarına “soba devrinde” açılan boru delikleri



Evin iç dünyasının, 1840 - 1880 arasındaki ilk kırk yılına ve aile atalarına dair anılar unutulmuş olsa da bu evdeki hayatın, zengin bir tüccar kimliğiyle tanınan Alanlızade İbrahim Efendi'ye (öl. 1874) dayandığında kuşku yoktur. Evin bir sonraki kuşak bireyleri, İbrahim Efendi'nin oğulları, ailenin orta direkleri Rıza (1867-1944) ve Halim (1868-1949) kardeşlerdir. İçgüveyle Çalapverdili Hacı Bekir (1878-1950) ve

oğlu Hafız Hilmi (1897-1959) efendilerin onlara katılığı daha sonradır. Bu dört birey, bunların eşleri ve çocukları, bu eve özel yaşama kültürünü doruğa ulaştıran on- on iki kişilik bir kadrodur. Dış dünyaya olabildiğince kapalı bu iç dünya, 1880 lerden 1940 lara kadar elli yıldan fazla sürmüştür.

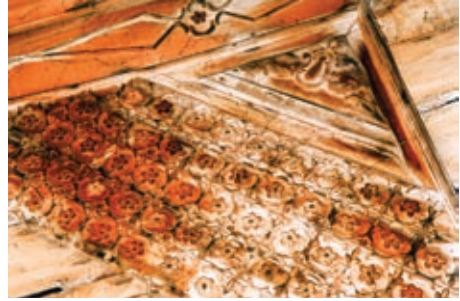
Rıza ve Halim efendilerin ölümleri, Rızâ Efendi damadı Çalapverdili Hacı Bekir Efendi'nin hac için gittiği Mek-



Selamlık basodasının çarh-ı felekli tavanı



İnce marangozluk işi tavan göbeği



Gülbahar üslubunda yapılmış tavan köşe bezemesi

ke’de kayboluşu, aile düzenini sarsmış, eve de mâtem atmosferi hâkim olmuş. Alanlı düzenini çekip çeviren erkeklerin sonuncusu, Hafız Hilmi Efendi’dir. Yaşlı dul, bacı ve eltilerin, sedir köşelerinde sessiz ağlayış ve dövünüşlerinin susuşu, “ölüm sırasındaki” bu kadınların sonuncuları Hacı Bekir Çalapverdi kızı, Halim Efendi eşi Vesile’nin 1993’te, kızları Asiye’nin de 2002’de ölümleyle. Son direnişçi, 20. yüzyıl dünyasına bu evde

göz açıp seksen yıllık yaşamını bu evde geçiren, soyadı Çalapverdi olsa da Alanlılığı 21. yüzyıl başına değin temsil eden, Besime Hanım - Hacı Bekir Efendi oğlu, çocukluk - gençlik çağını ailenin kalabalık ortamında geçirerek kendi ailesini de burada kuran Ömer Bey (1934-2014) olmuştur.

2000-2008 yılları boyunca evin restorasyonu, kamulaştırılıp bir kültür yuvası olması için uğraşan aile bireyiydi

Alanlı ailesi ve evi, bir roman konusu olabileceği gibi beşerî-sosyal-kültürel inceleme ve araştırmalara da konu olabilir.

”



72

Yerlerinden kopup düşen tavan parçaları



Kısmen çökmüş lambalı şişeli sade tavan

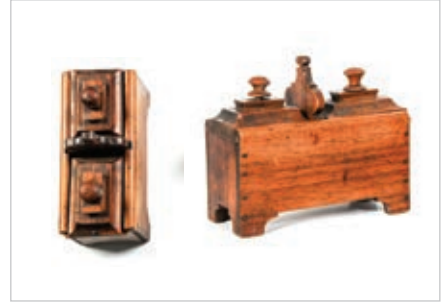


Dördüncü kattaki çadır biçimli köşk odası

Ömer Bey. Tanıtımlara, Kültür Bakanlığı destek fonları için proje hazırlama girişimlerine, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nin, ÇEKÜL Vakfının, Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneğinin girişimlerine sağladığı destek yazık ki sonuç vermedi. O süreçte Alanlı Evi'nde konuk ettiği mimarlık öğrencileri evin rölevellerini hazırlamışlardı. Evde incelemeler yapan Prof. Dr. Metin Sözen'i, Prof. Dr. Cengiz Eruzun'u, Y. Mimar Hüsrev Tayla'yı, kapı çalan başka araştırmacıları, eski kent eşrafı anlayışıyla misafir etmişti.

ALANLI EVİ'NDE AİLE TARİHİ KURMAK:

Alanlı ailesi ve evi bir roman konusu olabileceği gibi beşerî-sosyal-kültürel inceleme ve araştırmalara da konu olabilir. Aileye ait belge, malzeme ve kaynaklar, bu çalışmalar için önemli bir zenginlik sunacak birikimlerdir. Halen hayatta “Alan” soyadlı kimse kalmadığından bu sorumluluğu Ömer Beyin oğlu Bekir, yeğeni İhsan Çalapverdi'ler taşıyor.



Alanlı Rıza-Halim
kardeşlerin kendi
el işlerinden
ahşap örnekler:
kahve öğütacağı,
kahvelik-sekerlik,
küştüreler

Ailenin korunabilen belgeleri arasında en önemlisi bir tereke ilamıdır. Bu, Alanlıoğlu tüccarlardan Mehmed Efendi ile kardeşi Veli ve oğlu İbrahim'in soyu ve ailenin geçmişteki zenginliği için önemli bir belgedir. Bu ilamda, altın gümüş para, pek çok emlak, tahviller, alacak senetleri, değerli eşya, kürklerden şal ve kutnilerden oluşan giysileri, eyer takımlarıdır. Uzun listedekiler, İbrahim Efendi'nin otuz yıl boyunca İstanbul bağlantılı tüccarlığının kazanımlarıydı kuşkusuz. Bu servet kardeşi ve amcalarının başlattığı hak arama davaları sonunda bölüşülmüştür.

Korunan başka beratlar, senetler, reçeteler, defterler, hat karakterinde levha ve yazılar, Babiâli rık'asıyla mektuplardır. Rıza ve Halim efendilerin çok yönlü kültür, sanat dünyalarının

hatıraları sayılabilecek kendi araç gereçleri, Alanlı Evi'ne ait saatler, kilit ve anahtarlar, ahşap, demir, cam ve başka öteberi, astronomi-astroloji ölçümlerinde (muvakkitlikte) kullanılan rubu tahtası ve çekülü gibi somut ve tarihsel değerlerdir.

Aileye lakap olan “Alanlı” adı, Divrigi-Sivas arasında, Atik Valide (Nûrûbânu Sultan) vakfına bağlı büyük Alan çiftliğiyle bağlantılı görülürse de bu ilişkinin arşiv araştırmasıyla belgelenmesi gerekmektedir. Çünkü aileden kalan evrak arasında bunu doğrulayan bir belgeye rastlanmamıştır. İbrahim Efendi'den önceki aile atalarının Alan denen yerden Divrigi'ye göçtükleri söylenir. İbrahim Efendi'nin eşi, Rıza ve Halim efendilerin annesi Fatma Hanım, Samsunlu imiş. Bunu doğrulayan, zarfları “Samsun-Divrigi” posta

Rıza ve Halim
Efendilerin
çok yönlü
kültür, sanat
dünyalarının
hatıraları
sayılabilecek
araç gereçleri,
somut ve
tarihsel
değerlerdir.

”



Alanlı kardeşlerin yapıp kullandıkları madenî araç gereç ve kapı aksamı

damgalı mektuplar vardır. Rıza ve Halim efendilerin Divriği'ye, baba yurtlarına dönüş tarihleri ve nedeni, annelerinin gelip gelmediği ise aydınlanmış değildir.

ALANLI EVİ'NE BEKÇİ OLAN MEZAR TAŞI

Alanlı Evi'nin günümüzdeki yalnızlığına yoldaşlık eden gömütten yoksun bir mezar var: 1874 te ellili yaşlarda ansızın öldüğü söylenen Alanlı İbra-

him Efendi'nin mezar taşı! Şemsi Be-zirgân Mezarlığına gömülen İbrahim Efendi'nin baş taşındaki kabartma manzum yazı, Karacaahmet taşlarından farksızdır. Aile anlatılarına göre, bu taşı kendisi sağlığında İstanbul'da yazdırıp getirmiş. Oysa kitabenin son satırı ölüm tarihini veriyor. Kitabenin ve ölüm tarihini veren son satırın yazı karakteri aynıdır. Şu halde taşın yazılışı İbrahim Efendi'nin ölümünden sonradır. Babaları öldüğü sırada biri dokuz diğeri yedi yaşında olan Rıza ve Halim,



Aileden kalan belgelerden ikisi: Tereke ilâmı (sağda) ve bir berat (solda)

birer sanatkâr olarak yetiştiklerinde, Aziziye fesi formunda bu baş taşını yontarak kitâbeyi yazmış olmalılar. 10 satırlık yazının 2.-7. satırları manzumdur. 8. satırda “Alanlı-zâde İbrahim Efendi”, 9. satırda kapatılmış baba adı ve Fatiha, son satırda da 1874 yılını karşılayan “sene 1290” okunmaktadır:

Hüve’l-Bâkî.

*Bu dünyada bulmadım hiç rahatı
İhtiyâr etdim anın-çün rıhleti
Kimse gülmez, kimse dahi gülmedi
Zeokine değmez cihânın mihneti
Dâr-ı dünya bir misâfir-hânedir
Aklı olan benden alsun ibreti
Alanlı-zâde İbrahim Efendi
bin (?) rûhuna fâtihâ
Sene 1290 (1874)*

Bu taş, Şemsibezirgân Mezarlığından

eve getirilmiş. Adı geçen mezarlığa kent kabristanlarında aile mezarlığı olmayanların gömüldüğü bilindiğine göre olasılıkla İbrahim Efendi’nin ataları da Divriği’ye göçmüşlerdi.

Mevcut bilgilerle Alanlıoğullarının kuşaklar sıralaması şu adlarla örülebiliyor: 18. yy ortalarında Abdullah, 19. yy başlarında Abdülkerim, o yüzyılda Mehmed, kardeşi Veli, oğulları İbrahim ve Ali, kızı Fatma, yüzyılın ikinci yarısında da İbrahim’in oğulları Veli Rıza ve Mehmed Halim Alan. Ancak soyun devamında Alan soyadı taşıyan erkek bireyler yoktur. Rıza Efendi’nin kızlarından Lutfiye (Melek), Besime, Nazile ve Halim’in tek kızı Asiye hanımlar, 20. yüzyılda son kuşağı temsil etmişlerdir.



Dua ve ayetlerle tersim edilmiş yelkenli kadirga levhası

76



Bezemeli saçaklı Kur'an kesesi



Alanlı kardeşlerin mühürleri



Alanlı Evi'nde yarı yüzyıldan fazla çalışan duvar ve konsol saatlerinden birkaçı

İÇLİ DIŞLI OLMANIN SÜRPRİZLERİ...

Erkek çocukları olmadığı veya yaşamadığı için başka bir aileden “girme”lerle bu zayıf yapıyı güçlendirme düşüncesi, Rıza ve Halim efendilerin seferberliğe doğru öngördükleri bir çözüm olmuş görünüyor. Çünkü bir savaş ve yokluk ortamında, çarşı işlerine, köylülerle üretim ortaklığına yetişemeyen iki kardeşin, Divriği çarşısının deneyimli esnafından ve köylülerle de ticari ilişkileri olan Çalapverdili ailesiyle hısımlık kurma yolunu seçmeleri ilginç bir öyküdür:

Çalapverdili Hacı Bekir Efendi, eşi ölünce Alanlı Rıza Efendi - Behiye Hanım çiftinin üç kızından ortanca Besime Hanımla evlenip Alanlı Evi’ne içgüveysi gelmiş. Onu, bekâr oğlu Hafız Hilmi Efendi izleyerek Rıza Efendi’nin küçük kızı Nazile hanımla evlenip ikinci içgüveysi, dolayısıyla baba- oğul bacanak olmuşlar. Sonra Rıza Efendi’nin kardeşi Halim Efendi, bir rastlantı sonucu (!) kaynanasını yarı çıplak görünce -şer’i yorum gereği karısını boşamış. O da Hacıbekir Efendi’nin kızı, Hafız Hilmi’nin kız kardeşi Vesile’yle evlenerek üçüncü “Çalapverdi” bağını kurmuş. Tabloyu kavramak zor: Halim Efendi, ağabeyi Rıza Efendi’nin damadı Hacıbekir’in damadı olurken, ağabeyinin diğer damadı Hafız Hilmi de kayınbiraderi olmuş!

Bu şaşırtıcı evlenmelerin benzerleri başka aileler arasında da yaşanmış olabilir. Ortaya çıkan çaprazlama bağlan-

maları çözümlemek zordur. Kim kimin nesi sayılmış veya bu evliliklerden doğanların Alanlı ailesindeki konumları ne olmuştur?... gibi çetin sorularının yanıtları karmaşıktır. Örneğin baba Hacıbekir, oğlu Hâfız Hilmi ile bacanak olurken, kızı Vesile’yle evlenen karısının amcası, damadı; Hafız Hilmi Efendi açınsındansa evlendiği kızın amcası Halim Efendi, eniştesi olmuş! Bu konuda bir anekdot anlatılır: Hâfız Hilmi Efendi bir İstanbul seyahatinde otelde mektup yazarken oda arkadaşı “kime yazıyorsun?” demiş. “Bacanağım” yanıtını alınca adam “Hilmi’nin bacanağı kim?” sorusuna cevap aramış durmuş. “Senin bacanağın var mı? dediğinde, “Babam” yanıtını almış!

Benzer tablolar, miras taksimini önlemek, aile geleneklerini kapalı bir ortamda sürdürmek, evlilik yoluyla başka ailelere karışmamak gibi nedenlerle dünkü Anadolu hayatında sıklıkla yaşanmıştır.

Çalapverdili baba-oğul-kız üçlüsünün katılımı, Alanlı Evi’nde -anlatılanlar doğruysa- fevkalade olumlu sonuç vermiş. Çarşı-pazar-esnafılık işlerini, çiftlik ve tarla ortaklıklarını, Hacı Bekir Efendi ile oğlu Hâfız Hilmi; evin günlük işlerini de Vesigül Hanım yüklenmişler. Rıza ve Halim efendilere ise kendi işlerine çekilmek düşmüş. Selamlık avlusundaki küçük atölyelerinde saatçilik, çilingirlik ince marangozluk, muvakkitlik yapmaya yönelmişler. Giderek dış dünyadan soyutlamışlar, okumaya yazmaya, bahçe işlerine ibadete daha çok zaman ayırmışlar.

Bu özetleme ile: 1750’lerden 2010’lara bağlanan yaklaşık 260 yılda,

öncül ata Abdullah’tan son temsilci Ömer Bey’e, bir kasaba ortamının sekiz kuşaklık örnek tüccar-esnaf ailesi, kabataslak tanıtılmış oluyor ki bu, soy kütüğü tutma gelenegi olmayan halk kültüründe epeyce bir geçmiş derinliği demektir. Divriği yerel hanedanlarından Memişpaşagil, Kösepaşagil, Karah Mahmudoğulları/Âyanagagil, Norşunluoğulları da aşağı yukarı bu boyutta mazilerle yerel tarihte iz bırakmışlardır.

YARI EFSANE İKİ KARDEŞ: ALANLI’NIN AĞALAR

Alanlı kültürüne daha özgül bakıldığında, “nevî şahsına münhasır”, ikiz doğacakken biri ötekinin doğumunu beklemiş, ruh ve yumurta ikizi denebilir iki kardeşle onlara yuvalık eden, özel konum ve kültür donanımlı bir de ev var. Diğer yandan, Ayanaga Konağıyla kıyaslanabilir düzeyde mimari özellik yansıtmayan bu eve karşılık, Ayanagaların çok kalabalık aile bireyleri arasında da Rıza ve Halim efendilerle kıyaslanacak bir fert yok!. Kasaba ortamında adları anılmadan, “Alanlı Ağalar” veya “Alanlının Büyüyük Ağa, Küçük Ağa” denen bu ikili, Divriği dünyasının bilgeleri, neredeyse yedi tulâ sahibi sanatkâr ve âlimleri sayılmışlar. Ortalıkta pek görünmediklerinden de zamanla efsaneleşmişler. Onları, işi düşüp kapılarını çalanlar görürmüş.

Alanlı kardeşler, babaları ölüp küçük yaşta yetim kalınca anneleri Fatma Hanımla gittikleri Samsun’da sanayi mektebinde veya İstanbul’da

Tophane’de orta düzeyde teknik eğitim görmüşler. Divriği’deki baba evine dönüşleri 1880’lerde olmalı. Kalan ömürlerinin bütün günlerini ki yarı yüzyıldan uzundur- özenle korudukları babaları İbrahim Efendi’nin evinde geçirmişler.

Dedemin yaşıtı ve komşusu bu ağaları, çocukluğumda görmedim. Evden dışarı çıkmadıkları söylenirdi. Rıza Efendi, saatçilik muvakkitlik, astronomi-astroloji ile uğraşması yanında iyi okuryazar, Fıkıh, Arapça ve Farsça bilirmiş. Halim Efendi de ince marangoz ve çilingir, iyi okur yazarmış. İki kardeş, bilimin her çeşidiyle, eczacılıkla da uğraşırlarmış. Büyük Ağa Küçük Ağa diye ünlenen bu kardeşler kasaba çapında, hatta daha uzaklardan kendilerine başvuranlara kimyadan eczacılığa, halk hekimliğine kadar yardımcı olurlarmış. Tarihten edebiyata, hattatlığa, saat tamirine, rubu’ tahtası kullanarak güneşe göre saat ayarı yapmaya, namaz, iftar, imsâk, bayram namazı vakitleri için cetveller hazırlamaya kadar her işte bilgi ve hüner sahibi imişler. Bıraktıkları kitaplar arasında Arapça, Farsça, Türkçe, din, ahlâk, edebiyat, tarih, fen, matematik, coğrafya, fizik, kimya; hatta müzik, tuvalet, kozmetik, müskirat kaynakları vardır.

Her yıl Ramazan gelince Müftü Efendi’nin gönderdiği saati, bakımını yaparak evlerinin Yıldız köşkündeki kendi dakik saatlerine göre ayarlayıp iade ederlermiş. Anlatıldığına göre İstanbul’dan onarım için saat gönderenler olurmuş. Rıza Efendi arada İstanbul’a gider, kitaplar, alet edevat alıp dönermiş. İki kardeş, Selamlık avlu-

sundaki ışıkta dayanışmalı çalışırlarmış.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında altmışlı yaşlarında olan Alanlı Kardeşler, ev ortamından çıkmadıkları için, dış dünyadaki Cumhuriyet yeniliklerine ilgi duymamışlar. Osmanlı tebaası giyim kuşamı hal ve tavrında, fesli, sakolu, entarili yaşamışlar, eski jargonla konuşurlarmış. Ağabeyinden beş yıl sonra vefat eden Halim Efendi’nin sadece Cuma ve bayram namazları için evden çıktığını, yakın camide namaz kılıp dönünce avludaki tahlul ambarının üstüne bıraktığı fesini itinayla başına giydiğini, onu çocukluğunda gözlemleyen Ömer Bey’den dinlemiştim.

Rıza ve Halim efendilerin bıraktıkları risale, cetvel, defter ve mektuplar, hattat kaleminden çıkmışçasına özenli; telgraf ve tebrik kartları, ticari belgeleri de epeycedir. Bu kabarıkça arşivle etnografik eşya ve Alanlı Evi-hayal ötesi bir temenni olsa da daha fazla hırpalanmadan- kurtarılmalıdır. Bu yapı ve demirbaşı, Anadolu sosyal tarihi, Türk aile gelenekleri üzerine kaleme alınacak bir çalışmaya kaynaklık edebileceği gibi, bir aile müzesine de dönüştürülebilir.

Yirmi yıl kadar önce aileye dönük araştırmalar yaparken bu ikilinin yaşadıkları mekânları, odaları, katları, avluları, oturma yerlerini bir kâşif heyecanı ile gezip incelemiştim. Benim bu ziyaretlerim sırasında Alanlı Evi’nde Ömer Çalapverdi ve eşi Mediha Hanım oturmaktaydılar. Asıl Alanlı kadrosu yıllar önce hatıralarını Ömer Bey’e bırakarak hayattan çekilmişti. Ömer Bey’den dinlediklerim, kalaba-

lık ama gelenek bağlarına tutunmuş, işbirliğine ve saygıya dayalı aile yapısının sırları veya ilkeleriydi. Eski karmaşık yapılı bir ailede, iç düzenin akrabalık-hısımlıktan çok, “görgü ve terbiye” diye örtülen bir baskı gücüyle sağlandığını öğrenmiştim. Bu baskı, kim bilir aile bireylerine ne tür ruhsal sıkıntılar yaşatmıştı? Nitekim dinlediğime göre Rıza Efendi’nin büyük kızı Melek Hanım bu baskılar sonucu ruhsal rahatsızlığa düçar olmuş, eşinden ayrılmış, doktorların tavsiyesi üzerine de aile tarafından serazat yaşamasına ses çıkartılmamıştı.

Bütün karakterleri ve ortamıyla Alanlı Evi’ndeki yaşantı, pekâlâ Balzac’ın İnsanlık Komedyası yapıtlarından esinle bizden bir kalemi yeni bir roman yazmak için heyecanlandırabilir veya Alanlı ailesindeki çetrefil evlilikler, bir Molière yapıtı örneğinde işlenebilir!

Gerçek bir çıkarsama, Alanlı Evi’deki anaerki ağırlıklı hâkimiyetin ailenin sönüşüne değin yüz yıl sürebilmesi, Besime, Nazile, Vesigül, Asiye dörtlüsünün aile ortamındaki kök kadınlar otoritesini paylaşmalarıdır.

ALANLI EVİ’NİN KÜLTÜR MİRASI

Ailenin, İbrahim Efendi’nin 19. yüzyıl ortasındaki zenginliğini zaman rüzgârının savurması doğaldır. Yitirilen altın, gümüş, ziynet, eşya birikimlerinden son kuşaklara tek tük anı acaba kalmış mıdır? Buna karşılık Alanlı Evi’nin, çağdaşı mekânlarda yer bulamamış



Evdeki enstrümanlardan her nasılsa korunabilmiş bir akordeon



Rubu' tahtası, çekülü ve kılıfı



Cilingirlikleriyle ünlü Alanlı kardeşlerin imalatı kapı kilidi ve anahtarı



Alanlıların köşk odasından Divriği çevresinin romantik manzaralarını seyrettikleri dürbünlerinden biri

veya korunamamış asıl zenginliği usturlap, rubu tahtası, dürbün ve saatler, tartı, eczacılık, kuyumculuk, saatçilik, çilingirlik âletleri, piyano ve akordeon vb kültürel bakışla daha değerli sayılmak gerekir.

Kütüphanelerindeki kitaplarsa, aile bireylerinin ve çağdaş kasaba aydınlarının ilgi alanlarını göstermektedir. Unutulup geçilmemesi gereken bir “dün” gerçeği de Eski Harfli İstanbul baskılı kitapların, Ankara’ya kadar trenle veya Samsun’a kadar vapurla, sonra at katır sırtında aktarmalı 15 ila 20 günde Divriği’ye getirilebildiğidir. Bu, 19. yüzyılda kitaba erişimin zorluğunu hatırlatır.

Divriği Karayusuf mahallesinde, Abıçemen deresinin romantik yama-cında temellenmiş 180 yıllık ev-konak

arası, selâmlıklı haremli Alanlı konutu, bugünlerde terk edilmişlik yasındadır. Eski kalabalık nüfuslu, zengin kültürlü atmosferini, her biri ayrı tını ve çalışmalarla işleyen duvar saatleri, aynalı konsollar, duvar levhaları artık yoktur. İssız evin harap olma yazgısına eşlik eden eskilerse, maddi değerden yoksun kiler küpleri, mutfak eşyası ve döküntülerdir. Ama bunlar bile ‘*dilimiz olsa da anlatsak*’ birikimli mazi andaçlarıdır. Yazık ki kerpiç, taş, kireç, ardıc ve çam terkipli bütün Anadolu evleri gibi bu ev de doğal yazgısına teslim olmuş görünüyor. Mamafih yapısal - mimari nirengilerini daha bir süre koruyabilir bir duruş sergiliyor.

Evin yapım tekniğini ve malzemesini ilk inceleyenler 1999-2000 yıllarında ÇEKÜL Vakfı Başkanı Prof. Dr.

Metin Sözen, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Cengiz Eruzun, yüksek mimar Hüsrev Tayla² olmuş; bu etütlerde yapının Anadolu sivil mimarisi için sunduğu referanslar saptamıştır.

Son iki asırlık Anadolu yapı evrimleri açısından Alanlı Evi, Divriği konut mimarisinin geçirdiği evrelere ait pek çok detayı içeren önemli bir sivil mimarlık ögesidir. Örneğin 1800’lerde akarsu yoluyla taşınarak ev yapıcılığında kullanılan omcalı (balta çizikli mühürlü/işaretli) ardıc ve çam kütükler, klasik kerpiç tipleri, yerel ustaların tezyini tasarım ve becerilerini gösteren revzen, kepenk, stuka ocak vb örnekleri, yeni buluş ve uygulamaları, tavan, giriş direk kapı sergen dolap teknikleri de bu evde incelenebilir.

SONUÇ

Alanlıoğulları orta zenginlikte ve arazi sahibi, kasaba eşrafından bireyleri aydın, yetenekli ve dindar, tarihsel-sosyolojik bir aile yapısı olarak kendi tarihini noktalamış bulunuyor. Geçen uzun zamanda ev planının ve kullanım geleneğinin değişmemesi, yapısal tadilata gidilmemesi, değerli anıların, somut soyut değerlerin korunması ayrıcalıklı bir durumdur. Bu olguyu sağlayan etkenin muhafazakârlık olduğunu da hatırlamak gerekiyor. Yakın tehlike ise kerpiç örgülü toprak damlı

yorgun evin, dikey ve yatay dirençsizlikle çökmesi veya enkaz pahasına satılıp yıkılması olasılığıdır.

Aile tarihinin yalınkat bir incelenmesi, Çalapverdili’den gelen Hacı Bekir ve Hâfız Hilmi efendilerle Vesile Hanım da Alanlı Evi’nin ilkelerine uymakta kusursuz olabildiklerini gösteriyor. Demek ki yüzyıl önce, iki ayrı kültürün yetişkin insanları bir çatı altında yeni bir aile organizasyonu gerçekleştirebilmişler. Dış dünyayla ilişkilerde baba oğul damatlar öne çıkarken, Yetkin bir kadın (Vesigül Hanım) da evi yönetmiş. 1930’lara gelindiğinde, çarşı pazar işlerini, dış dünya ile ilişkileri asıl yürütenin Hafız Hilmi Efendi olduğu saptanıyor. Hilmi Efendi, 1944-1950 arasında büyüklerin ölümleri ardından da 1959’a kadar aile reisliğini yüklenmiş. O yıllarda Divriği çarşısının sayılı esnafından olarak Hüma Hatun arastasındaki eski manüfaturacı dükkânlarında, bonmarşeci, tuhafiyeci, zücaciyeci, kitapçı, hatta eczacı ve oyuncakçı imiş.

Çocukluk ve ilk gençlik yıllarımda o dükkânlardan bir şey aldığımı hatırlamıyorum. Buna karşılık Hafız Hilmi Efendi’yi bizim kuyumcu dükkânımızın önünden geçerken görürdüm: Kâtip sakallı, gülec yüzü, zayıf, aksak ama telaşlı, sık denebilecek kıyafette bir zattı. Yıllar sonra onun evrak-ı metrûkesini incelerken mal getirmek için kira hayvanıyla Sivas’a oradan

² Evin Türk mimarlık tarihi açısından önemi için bkz : Hüsrev Tayla, *Geleneksel Türk Mimarisinde Yapı Sistem ve Elemanları*, İstanbul, 2007, c 2, s. 780-788; Necdet Sakaoglu, *Divriği’de Ev Mimarisi*, İstanbul, 1978, s. 36

Yazık ki kerpiç, taş, kireç, ardıc ve çam terkipli bütün Anadolu evleri gibi bu ev de doğal yazgısına teslim olmuş görünüyor. Mamafih yapısal - mimari nirengilerini daha bir süre koruyabilir bir duruş sergiliyor.

”



yine kira arabalarıyla Samsun'a, vapurla İstanbul'a gidiş dönüşlerini düşünmüşümdür. Meğer bu çileli seferleri yol arkadaşlarıyla kırk yıl sürdürmüş. Bazen aylarca İstanbul'da kaldığından, babasına “Velinimetim” diye başlayan uzun mektuplar yazmış.

Türkiye büyük bir ülkedir: Kültür ve Turizm Bakanlığı, her kültür varlığına ve birikimine yetişemekte mazurdur. Âyanâğa Konağı da yıkılır, Alanlı Evi de çöker. Eski yaşantılar unutulur. Seyirci kalmak hatta hiç tanımamak Türkiye'de olağan ve yaygındır. Âlî Paşa'nın İstanbul Mercan'daki saray denebilecek konağı yandıktan sonra yıkıldığı için, arsası bugün otoparktır.

Anadolu'da yıkılan, çöken eski yapıların ahşap enkazı çarşı fırınlarında yakılıyor. Kentlerin tarihi silüetleri silinip gitmiştir. Azman kaba apartmanlar, beton evler köylere kadar her yeri istilâ ediyor. Hükümetin ve yerel yönetimlerin ortak mazereti “yetişemiyoruz, ödenek yok!” söylemidir.



Bir zamanlar Alanlı Evi'nin canlıları arasında kediler, hindiler, horozlar, tavuklar da vardı.

ALANLI EVİ KİTAPLIĞINDAN SEÇKİ

- *Kitab-ı hazinetü'l- Esrar/ Celiletü'l- Ezkât:* (Nazillili esseyid Mehmed Hakkı'nın eseri. İman, ibadet surelerinin erdem ve gizemleri).
- *Mevzuatü'l-'Ulûm:* (Taşköprülî-zâde Kemaleddin Mehmed Efendi, (Arapça: Harfler, diller, algılama, okuma, resmi yazışma, kitap yazma, yer ve gök, Kur'an, hadis.... ilimleri).
- *Sadreddin Konevî- Birgüvî Şerhi:* (Hâfız Mehmed Tâhir, taşbaskısı)
- *Hazâ Kitâb-ı Ebâ Müslim:* (taşbaskısı)
- *Ferik Nureddin Paşa Hazretlerinin İzmir Müftisi Fevzi Efendiye Yazdıkları Mektup:* (Sene 1339/1923)
- *Risâle-i Ahlâk:* (Taşbaskısı)
- *Tercüme-i Eyyühe'l-Veled:* (Gazalî'nin eseri. Çeviren Süleyman bin Cerağ)
- *Pend-i Atar:* (Urfalı el-hac Halil Efendinin taş tezgâhında 1293/1877 tarihinde basılmış)
- *Nuhbe-i Vehbî:* (Sünbül-zâde Vehbi, 1246/1830)
- *Ma'rifet-nâme:* (Erzurumlu İbrahim Hakkı)
- *'İzz, Maksud, Emsile ve Şerh-i Maksud:* (Arapça ilk basamak medrese kitapları)
- *Kitâb-ı Tercüman-ı Türkî ve Arabî:* (tarihsiz)
- *Dürerü'l-Kavaidü'l-Fârisî:* (Osman Tarsusi bin Halil, 1285/1869)
- *Mekâtib Hazinesi yahud Mükemmel ve Mufassal Osmanlı İnşaası: Kal'a-i Sultaniyeli Türk-zâde A.M. Ziyâeddin, 1314/1898)Ta'lim-i Kitâbet/ Yahud Mükemmel İnşâ:* (Reşad, 1314/1898)
- *Târih-i Mücmel-i Kurun-ı Vusta:* (Victor Duruy Çev. Ahmed Tevfik 1289/1873)
- *Nev Usûl Hocasız Fransızca (Nouvelle Méthode):* Mustafa Fazıl, İstanbul 1900
- *Menakıb-i Yusuf ve Züleyhâ:* (Tatyos Deveciyan Matbaasında basılmış, tarihsiz).
- *Divan-ı İbrahim Hakkı Erzurumî:* (1263/1847)
- *Târih-i Mücmel-i Kurun-ı Vusta:* (Mösyö Derui, Çev Ahmed Tevfik, 1289/1873)
- *El- Medhâl-i Fi'l-Coğrafya* (Hüseyin Rıfkî, 1266/1850)
- *Tercüme-i Gülistan-ı Sâ'dî:* (sene 1292/1876)
- *Demircilik:* (M. Muhiddin, 1311(1895)
- *Ta'lim-i Kitabet, Mükemmel İnşâ:* (Muharriri Reşad, 1314/1898)
- *Düsturü'l- Edviye I.-II. kitaplar:* (çev. Binbaşı Hüseyin Efendi 1291/1875)
- *Fenn-i İspençiyâr Dersleri:* (Eczacılık dersleri muallimi Münir Bey. 1320/1904)
- *Üzüm, Üzüm ile Tedavi :* (Dr Besim Ömer, 1309/1893)
- *1330 Sene-i Maliyesine mahsus Takvim:* (Donanma Mecmuası, 1330/1914)
- *Malumat-ı Müfideyi Câmi Ceb Mecmuası:* (Binbaşı İhsan,1321/1905)

SOMUT OLMAYAN MİRAS BAĞLAMINDA GELENEKSEL YAPI ZANAATLARI VE YAPI BİLEŞENLERİNE İLİŞKİN USTALIKLAR USTALIK/ZANAAT EĞİTİMLERİ

YRD. DOÇ. DR. NURDAN KUBAN

Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi
ICOMOS -CIF (*Comité International de la Formation*)/Uluslararası Eğitim Komitesi-
Uzman Üye, nnkuban@gmail.com

Geçmiş uygarlıkların ve yaşamların izlerini günümüze taşıyan kültür varlıkları ve buna bağlı olarak somut olmayan miras bileşenleri, kültürel nitelikleri nedeniyle, tüm insanlığa aittir. Bulunduğu topraklar ve toplumlar için paha biçilmez bir zenginlik oluşturan bu mirasın, özgün niteliklerinin korunarak gelecek nesillere aktarılması kültürel bir zorunluluktur. Geleneklerden yöresel yemeklere, yerel söylencelerden masallara uzanan geniş bir yelpazede çeşitlenen “somut olmayan miras” kapsamında bu çalışmada, sadece yapı ve yapı bileşenlerine ilişkin zanaatların ve ustalıkların korunarak sürdürülmesi konusu ele alınmaktadır.

Türkiye’de mimari koruma ve restorasyon alanında projeler üretilmesine ilişkin sürecin ötesinde, hazırlanan projelerin şantiyede uygulanması konusunda da önemli sorunlar yaşanmaktadır. Koruma ve restorasyon uygulamalarında görev alacak hassas, bilgili ve deneyimli personel bulmanın güçlüğü, bu alandaki sıkıntıların başında gelmektedir. Bu kapsamda, 2005 yılında tüm illerde bulunan restoras-

yon ustalarının belirlenmesi amacıyla, 81 ilin valilikleriyle, il kültür müdürlükleriyle, tüm bölge kurullarıyla ve vakıflar bölge müdürlükleriyle yazışmalar yapılarak bir veri tabanı oluşturulmaya çalışılmıştır¹. Bu talebe sadece 27 ilden yanıt geldiğinden, sağlıklı bir veri tabanı oluşturulamamış; ancak bu çalışma üzücü bir tabloyu ortaya çıkarmıştır. Yanıt gelen illerden 9’unda koruma ve restorasyon konusunda uzmanlaşmış herhangi bir ustanın bulunmadığı bildirilmiş; birkaç ildeki koruma ile ilgili kurumlar ise restorasyon ustaları ile ilgili talebe “dekorasyon” alanında çalışan ustaların verileriyle yanıt vermiştir. Verileri ulaştırılan toplam 130 ustanın yaptıkları uygulamalar incelendiğinde, pek azının çalışmalarının istenilen nitelikte olduğu gözlenmiştir.

Oysa, yaşamakta olduğumuz topraklarda bulunan ve çeşitli kültürlerin izlerini günümüze taşıyan zengin mimari mirasımızın ehil ellerce korunarak geleceğe ulaştırılmasının ötesinde; bu mirası oluşturan yapı geleneklerinin sürdürülmesi, ustalık ve zanaat birikiminin gelecek nesillere aktarılması

¹ Usta veritabanı çalışması Koruma ve Restorasyon Firmaları Derneği (KOREFD) tarafından yürütülen bir girişimdir.

da kültürün sürekliliği açısından vaz-geçilmez önemdedir.

Bu nedenle, mimari koruma ve geleneksel yapı zanaatlarına ilişkin görev yapan kişilerin yetiştiği eğitim ve deneyim süreçleri öncelikli bir eğitim sorunusudur. Bu bağlamda Türkiye’deki yapı zanaatları ve ustalık eğitim süreçleri: örgün eğitim (yani okullarda, önceden belirlenmiş bir müfredata göre yürütülen süreçler) ve yaygın eğitim (yani büyük oranda usta-çırak ilişkisine dayalı, daha yerel ve yaygın olması beklenen sertifika süreçleri) olmak üzere iki ayrı koldan ele alınacaktır.

ÖRGÜN EĞİTİM

Geleneksel süreçte zanaat ve meslek eğitimleri, gelişmiş bir usta-çırak ilişkisine dayanan, dini, askeri ve mesleki özellikler barındıran “ahilik” sistemiyle yürütülmüştür. Yüzyıllar boyunca ahilik, dini ve askeri yönlerinden sıyrılarak lonca adı verilen meslek birliklerine dönüşmüştür. Lonca yapılanmalarında, mesleğe giriş ve mesleki yeterliliklerin denetimi konuları sistematik bir bütünlük içinde ele alınmıştır. 18. yüzyılın sonuna dek, lonca yapılanmaları çerçevesinde zanaatkârlar ve meslek insanları eğitilmiş; ticaret ve zanaatların sosyal etik düzeni sağlanmıştır (Bayram, 2012, s. 83). 19. yüzyılda Sanayi Devrimi’yle birlikte meydana gelen teknolojik ve endüstriyel gelişmeler, Osmanlı geleneğinde yer alan lonca strüktürlerinin yeniden gözden geçirilmesini gerektirmiş ve meslek okullarının kurulmasına yol açmıştır.

19. yüzyılın başından itibaren Osmanlı sanayisini desteklemek ve endüstriye yönelik mesleki eğitimleri gerçekleştirmek üzere çeşitli noktalarda kurulan ıslahhaneler, meslek okullarının ilk nüveleridir (Semiz ve Kuş, 2004, s. 275). 1885’te sanayi mektebi adını alan bu okullardan mezun olanlar, uzmanlaşmaları için çeşitli Avrupa ülkelerine gönderilmiş; yurt dışından da teknik eğitimciler getirilerek okulların niteliği desteklenmeye çalışılmıştır. Sanayi mekteplerinin sayıları hızla artmış; ancak nicelik bakımından elde edilen başarılar, eğitimin niteliğinde sağlanamamıştır (Koçer, 1991, s. 164-168). İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde (1908-1918) yaşanan toplumsal, siyasal ve askerî çalkantılar içinde eğitime ilgi artmış, ancak “*devletin yıkılışını ancak eğitim kurtarır*” sloganıyla yaygınlaşan çözüm arayışları da sonuçsuz kalmıştır (Sakaoglu, 2003, s. 125).

Cumhuriyet’in ilanının ardından mesleki ve teknik öğretimin geliştirilmesi ve modernleştirilmesi kapsamında tekrar ele alınan okullar, 1920’lerin sonlarına dek değişik Bakanlık ve daireler tarafından dağınık bir şekilde yönetilmiştir. 1926 yılında meslekî ve teknik öğretim, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanarak, önce İlköğretim Dairesi, daha sonra da Yüksek Öğretim Dairesi bünyesinde yer almıştır. 1927’de de “Yüksek ve Meslekî Öğretim Genel Müdürlüğü” haline getirilmiştir. 1931 yılında 1867 sayılı kanunla iller 9 bölgeye ayrılarak her bölgede -mali yönetimi bölgedeki illerce gerçekleştirilmek üzere- birer sanat okulu kurulmuş; 1933 yılında ise 2287 sayılı yasa ile Meslekî ve

Kültürel mirası oluşturan yapı geleneklerinin,
ustalık ve zanaat birikiminin gelecek nesillere
aktarılması, kültürün sürekliliği açısından
vazgeçilmez önemdedir.

”

Teknik Öğretim Müsteşarlığına bağlı olarak Erkek Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü olarak kurulmuştur (Şahin ve Fındık, 2008, s. 67).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında işgücüne yönelik talebin artmasıyla birlikte, teknik elemanlara ilişkin yükseköğrenim programları 1952 yılında başlamıştır (Bedük, 1996, s. 80). 1970’li yılların başında, yükseköğrenim programlarına ilişkin talep daha da yükselmiş; böylece üniversiteler bağımsız olarak iki yıllık meslek yüksekokulları açmaya başlamışlardır (Balcı ve Kavak, 1996a, s. 12). Bu soruna çözüm getirebilmek adına, 1975 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Meslek Yüksekokulu Programları başlatılmış ve bu bağlamda 45 meslek yüksekokulu açılmıştır (Aydın ve Akoğlu, 1996, s. 135). 1975-76 öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurulan Yaygın Yüksek Öğretim Kurumu (YAYKUR)’na bağlı olarak yürütülen mesleki ön lisans programları 1981-1982’de tüm diğer yükseköğrenim kurumlarıyla birlikte YÖK’e bağlanmıştır. Meslek yüksekokullarının niteliklerini geliştirmek amacıyla YÖK ve Dünya Bankası

işbirliğiyle 1984 yılında uygulanan iki aşamalı bir proje kapsamında; ilk aşamada 8, ikinci aşamada ise 22 meslek yüksekokulu teknik donanım, müfredat, akademik ve idari kadro yönünden desteklenmiştir (Balcı ve Kavak, 1996b, s. 307). Günümüzde, mesleki ve teknik öğretime ilişkin örgütlenme, ortaöğretim düzeyindeki kurumlar ve bunu takip eden meslek yüksekokullarından oluşmaktadır.

Orta Öğretim Düzeyindeki Örgün Eğitimler

Türkiye’de ortaöğretim düzeyindeki teknik yapılanma 2011 yılına dek Erkek Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü ve Kız Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü olarak iki ayrı müdürlükçe yürütülmüş; 2011 yılında ise T.C. Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuştur². Mesleki orta öğretim kurumları:

- ▣ Meslek liseleri,
- ▣ Anadolu meslek liseleri,
- ▣ Teknik liseler,
- ▣ Anadolu teknik liseleri,
- ▣ Endüstri meslek liseleri,
- ▣ Çok programlı liseler,

² Mesleki ve Teknik Eğitimde Orta Öğretim Düzeyinde Karma Sistem kapsamında: 6320 okulda 46 alan, 302 alt dal Mesleki ve Teknik Eğitimde Orta Öğretim Düzeyinde Kız Okullarında: 6224 okulda 43 alan, 163 alt dal bulunmaktadır (2013 yılı verileri) (Kuban, 2013).

■ Mesleki ve teknik eğitim merkezlerinden oluşmaktadır³.

Türkiye’de ortaöğretim düzeyinde teknik öğretim sunan tüm kurumlar incelendiğinde, toplam 15 kurumda “Restorasyon” başlığı altında eğitim verildiği saptanmıştır. 11 ayrı ilde bulunan bu kurumların 8 Endüstri Meslek Lisesi, 1 Anadolu Teknik Lisesi, 3 Anadolu Meslek Lisesi, 2 Teknik Lise ve 1 Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi’nden (METEM) oluştuğu belirlenmiştir (Kuban, 2013; Şekil 1, Çizelge 1).

Bunun yanı sıra, somut olmayan miras bağlamında yapı ustalığı konusunu da destekleyecek biçimde:

- Ahşap Dograma İmalatı,
- Ahşap Dograma ve Kaplamacılığı,
- Ahşap İskelet İmalatı,
- Ahşap Süsleme,
- Ahşap Üst Yüzey İşlemleri,
- Mermer İşleme,
- Döküm,
- Alçı Model Kalıp,
- Çinicilik,
- Dekoratif El Sanatları,
- Dekoratif Sanatlar,
- Plastik Sanatlar,
- Cam Şekillendirme,
- Serbest Seramik Şekillendirme,
- Tezyinat,
- Tornada Form Şekillendirme,

■ Yapı Duvarcılığı,

■ Yapı Yüzey Kaplamacılığı

dallarında da orta öğretim düzeyinde mesleki eğitim kurumları bulunmaktadır.

Eğitim-sanayi-istihdam ilişkilerini temel alan bir model olarak mesleki ve teknik eğitim, Türkiye’de Cumhuriyet’ten önce yerel olarak kurulmuş ve yönlendirilmiş, Cumhuriyet’le birlikte ise devlet politikası olarak ele alınmıştır (Tübitak, 2005). Gelişen süreçte, bu alandaki okul ve okul türü sayısı ile okullardaki program sayısının artmasına rağmen mesleki eğitimde plan hedeflerinin gerisinde kalınmıştır. Söz konusu alanda eğitim veren orta öğretim kurumlarının üniversiteye hazırlama işlevi ile mesleğe ve iş piyasasına hazırlama işlevi yeterince dengelememiş, oldukça pahalıya mal olan mesleki ve teknik eğitim, iş hayatında görülen hızlı değişime ve gelişmelere gereğince uyum sağlayamamıştır.

Önlisans Düzeyinde Örgün Eğitimler

Meslek yüksekokullarının kurulmaları aşamasında, eğitim işlevlerinin yanısıra bir takım toplumsal işlev ve sorumluluklar da üstlenmesi hedeflenmiştir. Özellikle taşrada yer alan meslek yüksekokullarının diğer yerel güçlerle işbirliği ve koordinasyon sağlayarak

³ Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü’ne bağlı olmakla birlikte, diğer dallarda eğitim verdiklerinden dolayı: adalet meslek liseleri, anadolu iletişim meslek liseleri, anadolu imam hatip liseleri, anadolu otelcilik ve turizm meslek liseleri, anadolu sağlık meslek liseleri, anadolu ticaret meslek liseleri, denizcilik anadolu meslek liseleri, denizcilik anadolu teknik liseleri, denizcilik meslek liseleri, ikili mesleki eğitim merkezleri, imam hatip liseleri, kız teknik öğretim olgunlaşma enstitüleri, otelcilik ve turizm meslek liseleri, pratik kız sanat okulları, sağlık eğitim merkezleri, sağlık meslek liseleri, tapu kadastro anadolu meslek liseleri, tarım anadolu meslek liseleri, tarım meslek liseleri, ticaret meslek liseleri, turizm eğitim merkezleri, yetişkinler teknik eğitim merkezleri ve ziraat teknik liseleri kapsam dışında bırakılmıştır.

bulundukları bölgelerin toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişimine ve yerleşmeye katkı sağlamaları amaçlanmıştır (Örs, 2003, s. 1). Diğer bir deyişle, örneğin mimari restorasyon alanında eğitim veren meslek yüksekokullarının kuruluşunda, koruma sorunlarının ağırlıklı olduğu, doğal ve yapılı çevreleriyle zengin kültür varlıklarına sahip yerleşmeler seçilerek bir yandan okulun bir açık atölye ortamında eğitim yapmasının sağlanması, diğer yandan yerel gereksinim-

lere yanıt vermesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda örneğin ahşap malzemeye inşa edilmiş geleneksel sivil mimarlık örneklerinin yoğun olduğu Safranbolu’da ve anıtsal taş mimarının zengin örneklerini barındıran Edirne’de, restorasyona ilişkin birer meslek yüksekokulu kurulmuştur.

Yükseköğrenim kapsamında mesleki eğitimlerin YÖK’e bağlandığı 1982 yılında Türkiye genelinde çeşitli dallarda eğitim veren toplam 45 meslek yüksekokulu bulunmaktayken

Çizelge 1. Restorasyon eğitimi sunan ortaöğretim kurumları.

İL	OKULUN ADI	OKULUN TÜRÜ
AFYONKARAHİSAR	Gazi Tek. ve EML	Endüstri Meslek Lisesi
AMASYA	Amasya Tek. ve EML	Anadolu Meslek Lisesi
ANKARA	Mimar Sinan Tek. ve EML	Endüstri Meslek Lisesi
BURSA	Hürriyet Tek. ve EML	Endüstri Meslek Lisesi
BURSA	Hürriyet Tek. ve EML	Teknik Lise
İSTANBUL	ISOV Tek. ve EML	Endüstri Meslek Lisesi
İSTANBUL	ISOV Tek. ve EML	Anadolu Teknik Lisesi
İSTANBUL	ISOV Tek. ve EML	Teknik Lise
İSTANBUL	Haydar Akçelik Kız Tek. ve ML	Anadolu Kız Meslek Lisesi
KAYSERİ	Mimar Sinan Tek. ve EML	Endüstri Meslek Lisesi
MARDİN	Mardin Tek. ve EML	Endüstri Meslek Lisesi
NEVŞEHİR	Ürgüp Kız Tek. ve ML	Anadolu Kız Meslek Lisesi
SİVAS	Atatürk Tek. ve EML	Endüstri Meslek Lisesi
ŞANLIURFA	Şanlıurfa GAP Tek. ve EML	Endüstri Meslek Lisesi
KARS	Kağızman METEM	Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi

(Balcı ve Kavak, 1996b, s. 309), 2008 yılında 704 adet meslek yüksekokulu bulunduğu saptanmıştır⁴ (Açıkgöz, 2008, s. 63).

Sayıları hızla artan bu eğitim kurumları çerçevesinde mimari restorasyon alanında eğitim veren önlisans programları incelendiğinde, Türkiye’de 2012 itibarıyla 23 adet devlet üniversitesine bağlı, 4 adet vakıf üniversitesine bağlı ve 2 adet de doğrudan YÖK’e bağlı olmak üzere toplam 29 adet iki yıllık meslek yüksek okulunun bulunduğu saptanmıştır. 2012 üniversite giriş sınavında bu okullarda -ikinci öğretim ve burslu programlar dahil- 55 ayrı programa toplam 1495 kişilik kontenjan açılmıştır (Kuban, 2013).

Bu kurumların sayıca fazla olmasına rağmen, sektörde mimari koruma alanında yaşanan kalifiye personel açığı nasıl açıklanabilir? Türkiye’de koruma ve restorasyon alanında, bir yanda iş dünyasının nitelikli ara eleman ihtiyacı sürerken, diğer yandan mesleki ve teknik olarak istenen düzeye erişememiş çok sayıda genç mezunun iş bulamıyor olması, bir mesleki eğitim sorunudur.

Merkezi öğretim sisteminden kaynaklanan aksaklıklar, okullardaki teknik altyapı eksiklikleri, öğretim kadrolarının yetersizliği, öğretimin sektörle ilişkilendirilmesine dair sıkıntılar, meslek yüksekokullarında koruma alanında istenen düzeyde kalifiye eleman yetiştirilmesinin önünde engeller oluşturmaktadır.

Önlisans Düzeyinde Örgün Eğitimlerde Yaşanan Sorunlar

Teknik Altyapı Eksiklikleri

Laboratuvar, atölye gibi uygulama alanlarının eksikliği ile ekipman, araç-gereç ve malzeme yetersizlikleri nedeniyle, meslek yüksekokullarında öğretim teorik ağırlıklı olarak gerçekleşmekte, uygulamaya gerekli önem verilememektedir (Özköse, 1999, s. 17). Tümüyle uygulama sahasında gerçekleştirilecek olan bu mesleğe hazırlık oluşturan öğretimin uygulama konusunda kısıtlı olması, çok temel bir sorun oluşturmaktadır.

Öğretim Programlarının Oluşturulmasına İlişkin Eksiklikler

Yurt çapında meslek yüksekokullarının oluşturulmasındaki temel strateji, yerel gereksinimlere karşılık verecek yerel çözümlerin üretilmesi olmuştur. Yani, okulların, bulundukları coğrafya için öncelikli olan konular üzerine odaklanması yaklaşımı üzerine bu sistem oluşturulmuştur. Ancak, genel çerçevede kurumlarda sunulan dersler incelendiğinde, içeriğin beklentiyi tam olarak karşılayamadığı anlaşılmaktadır. Bu sorunu Hande Kökten Ersoy, okullarda “*müfredata ilişkin akademik kadroların sağlanması yerine, öğretim programının mevcut öğretim elemanlarının formasyonuna uygun olarak şekillendirilmesi*” olarak nitelendirmektedir (Ersay, 2000, s. 19) -ki bu durumun çeşitli örnekleri farklı okulların ders programlarından okunabilmektedir.

⁴ Ancak, ÖSYM istatistiklerine dayanarak hazırlanan dökümden bu okulların 126 tanesinde öğrenci bulunmadığı belirlenmiştir.



Şekil 1. Türkiye’de mimari koruma alanında eğitim veren ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyindeki kurumlar.

Meslek yüksekokullarındaki öğretim kısa süreli olması da niteliği önemli ölçüde etkilemektedir. Türkiye’de öğretim veren 29 okulda restorasyon iki yıllık ön lisans düzeyinde sunulmaktadır. Bunların haricinde 4 yıllık programlar da başlamıştır. Avrupa örneklerinde benzer durumlar incelendiğinde, söz konusu eğitimin en az üç yılda verildiği görülmektedir. Yapılan araştırmalarda, Avrupa örneklerinde koruma-restorasyon alanında 2 yıllık bir önlisans eğitim sistemi bulunmadığı, söz konusu eğitimlerin en az lisans düzeyinde verildiği; bunun dışında yaygın eğitim kapsamında kısa süreli kursların düzenlendiği görülmüştür (Kuban, 2013).

Uygulama Eğitimi Sağlayacak Uzmanlarda Yetersizlik

Meslek yüksekokullarında yaşanan sorunlar öğretim kadrosunun sayısal yetersizliği ile de açıklanabilir. Ayrıca,

yine kadro yetersizliği nedeniyle destek personel olarak teknisyen ve teknisyen yardımcılarının görevlendirilmesi de sıkıntılıdır (Özköse, 1999, s. 17). Geleneksel yapılarda kullanılan zanaatlar usta-cıracak ilişkisi içinde nesilden nesile aktarılmaktayken, önlisans öğretim programlarında usta öğretim elemanı görevlendirilememektedir. YÖK’ün yaptığı tanımlar çerçevesinde öğretim elemanının en az dört yıllık üniversite mezunu olması ve yabancı dil konusunda yetkin olması gerekmektedir.

Merkezi Öğretim Sisteminden Kaynaklanan Sorunlar

Koruma ve restorasyon alanında eğitim veren meslek yüksekokullarının sınavsız veya düşük taban puanlarla öğrenci kabul etmesi, öğrencilerin niteliğinin istenilenin altında kalması ve bu mesleğin tercih edilen değil, mecbur kalan bir meslek haline gelmesine neden olmaktadır. Avrupa’da

ise söz konusu okullar öğrenci kabul ederken özel yetenek sınavı uygulamakta ve/veya staj, iş deneyimi gibi özel ön koşullar talep etmektedir.

Öğretimin Sektörle

İlişkilendirilmesine Dair Sorunlar

Öğretimi hayatla ilişkilendiren temel unsurlardan biri olan staj, koruma konusunda büyük önem taşımaktadır. Koruma eğitimine eşlik eden staj, nitelikli bir uygulamada, yetkin uzmanların denetim ve yönetiminde gerçekleşmelidir. Ancak, günümüz koşullarında piyasada yaşanan işsizlik sorunu ve nitelikli uygulama sayısının azlığı, bu konuda sıkıntılara neden olmakta; kimi durumlarda öğrencileri yanlışlıklara yönlendirmektedir.

İstihdam Sorunları

Bu mesleğe ilişkin bir kadro tanımlanması adına 2013 yılında koruma-restorasyon alanında mesleki yeterlilik düzeyleri saptanmıştır. Bu düzeylere ilişkin düzenleme yapılması ve yetiştirilen uygun yeterlilik düzeyindeki kadroların koruma-restorasyon uygulamalarında görevlendirilmesi gerekmektedir.

Çalışma Yaşamında Karşılaşılan Sorunlar

Kültürel açıdan vazgeçilmez olan mimari mirasın korunması uzun süren, dikkat ve özen gerektiren bir uzmanlık alanıdır. Hassasiyet ve dikkat gerektiren bu alanda, Türkiye’de maliyet kaygıları ve hız beklentisi koruma bilincinin önüne geçmiş durumdadır. Mimari koruma ve restorasyon işleri

genellikle en düşük maliyeti tanımlayan kişilere devredilmekte; yapılacak uygulamanın niteliği ikinci planda tutulmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de süregelen ihale uygulamaları, belirlenen kısa süreler, düşük maliyetler, fiyat analizleri ve eksik eleman tanımları nedeniyle uzmanlığın gereklerini karşılamaktan uzaktır. Yasal çerçeve ve ihale şartnamelerindeki eksiklikler, uygulama konusundaki denetim yoksunluğuyla birleştğinde kültür varlıkları açısından önemli bir tehdit oluşmaktadır.

Koruma ve restorasyon uygulamalarına ilişkin düzenli ve ilkeli bir denetim mekanizması oluşturulmadığından, kimi durumlarda uygulamalarda bilimsellikten uzaklaşmakta; uzmanlar ve kalifiye elemanlar görevlendirilmemekte, süre ve maliyeti arttıran malzemelerden kaçınılmaktadır. İşin bilimsel niteliğine rağmen, bu konuda çalışanların uzmanlıklarda değerlendirilememesi; işgücüne saygı duyulmaması, işin zorluğuna oranla alınan düşük maaşlar ve güç çalışma koşulları, genç ara elemanlar için yıldırıcı olmaktadır.

Ayrıca sektörün mevsimsel döngüsü ve dalgalanması nedeniyle, yılın bazı dönemlerinde işsiz kalan gençler farklı taleplere yönelmektedir. Tüm bu nedenlerle mimari koruma uygulamaları nitelikli ara elemanlardan yoksun kalmakta; ara eleman olarak yetiştirilmeye çalışılan gençler ise söz konusu koşullar nedeniyle farklı sektörlerle kaymaktadır.

YAYGIN EĞİTİM

Mimari koruma alanında örgün eğitim sistemi dışında yer alan girişimler -diğer bir deyişle yaygın eğitim-toplumda koruma bilincinin yerleşmesinde, kültür mirasına ilişkin farkındalık yaratılmasında ve uzmanlıklara yönelik temelin oluşturulmasında etkin rol üstlenen vazgeçilmez bir bileşendir. Bu bağlamda, 2000’li yıllardan bu yana Türkiye’de mimari koruma alanında yaygın eğitim girişimleri yoğunlaşmış; etkinlikleriyle sektörde önemli rol oynamaya başlamıştır. Bu kapsamda yaygın eğitimler bağlamında öne çıkan birçok girişim bulunmakla birlikte, bu çalışmada Koruma ve Restorasyon Firmaları Derneği (KOREFD) tarafından yürütülen programlar detaylandırılacaktır⁵.

2003 yılında kurulan Koruma ve Restorasyon Firmaları Derneği (KOREFD)’nin üyeleri, en az 10 yıldır restorasyon uygulamalarının yürütücülüğünü üstlenen mimar ve inşaat mühendislerinin yönettiği firmalardır. Dernek tarafından, “Kültürel Mirasın Korunması Sürecinde Kalifiye Uygulama Elemanı Yetiştirme Programı” başlıklı proje hazırlanmış ve 2005 yılında Avrupa Birliği’nden fon alınarak uygulanmaya başlanmıştır. Eğitim programı, ilerleyen süreçlerde güncellenerek, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul 2010 Ajansı, İstanbul

Kalkınma Ajansı gibi destek ve ortaklıklarla sürdürülmüştür. Toplamda 9 ay süren eğitim programı kapsamındaki etkinlikler: Teorik Eğitim, Uygulama Eğitimi, Teknik Geziler ve Teknik Eğitim Günleri olarak gruplandırılabilir.

İki ay süren teorik eğitim süreci, üniversitelerden konusunda uzman akademisyenler ve koruma uygulamalarında deneyimli uzmanlar tarafından yürütülmektedir. Bu eğitimlerde katılımcılarda koruma bilincinin oluşturulması ve yapılan işin kuramsal çerçevesinin benimsenmesi söz konusudur. Ayrıca teorik eğitimde, kültür varlıklarında uygulanan geleneksel yapı sistemleri ve kullanılan malzemeler tanıtılmakta; üretim ve işleme teknikleri ile koruma önlemleri aktarılmaktadır.

Teorik süreçte sunulan eğitimler, teknik eğitim günleri ve teknik gezilerle desteklenmektedir. Teknik eğitim günlerinde, koruma-restorasyon alanında özel uzmanlık gerektiren uygulamalar detaylandırılmaktadır. Bu günlerde, ele alınan uygulamalarda kullanılan malzemeler, araç ve aletler tanıtılmakta, detaylar aktarılmaktadır. Ardından her bir katılımcıya uygulamayı gözetim altında deneme olanağı tanınmaktadır.

Teorik eğitim sürecinde katılımcılara aktarılan bilgilerin, gözlem yoluyla özümsemesini sağlamak amacıyla, kentte tarihi ve kültürel odak oluşturan birçok noktaya, eğitmenler yürütücülüğünde teknik geziler düzenlenmekte-

⁵ Koruma ve Restorasyon Firmaları Derneği’nin sürdürdüğü eğitim programına ilişkin veriler, yazarın 2005-2010 yılları arasında dernekte eğitim koordinatörü olarak görev yaptığı süreçte edindiği deneyimlerin sonucudur. Söz konusu bilgilerin aktarımına ilişkin gerekli görüşmeler yapılarak izinler alınmıştır.



Şekil 2-3. Teorik Eğitim (KOREFD)

dir. Tarihi yapıların katılımcılar tarafından incelenmesi amacıyla düzenlenen bu gezilerde, evrensel koruma ilkeleri vurgulanmakta; ülkemizdeki uygulamalara ilişkin bilgi ve görüşler yapılar üzerinde örneklendirilmektedir.

Bunu izleyen 7 aylık uygulama eğitimi sürecinde ise, teorik eğitimi tamamlamış olan katılımcıların restorasyon uygulamalarının yürütüldüğü şantiyelerde stajyer olarak görevlendirilmeleri söz konusudur. Bu yöntemle, katılımcıların şantiyedeki becerilerinin geliştirilmesi, çeşitli iş kalemlerinin ve tekniklerin uygulamalı olarak aktarılması sağlanmaktadır. Şantiye süreci boyunca katılımcının yaptığı uygulamaları raporlaması beklenmekte, ayrıca süreç, eğitim programı koordinatörlerince yapılan periyodik ziyaretlerle denetlenmekte, şantiye yetkilileri ve stajyer öğrenciyle sürekli kurulan iletişim sayesinde eğitim izlenmektedir.

Restorasyon uygulamaları gerçekleştiren ve bu alandaki uygulama sorunlarıyla doğrudan yüzleşmekte olan uygulama firmalarının oluşturduğu bir derneğin, sektördeki sorunun bilincinde olması, bu alandaki eğitim mesele-

sine eğilmesi ve uygulama ağırlıklı bir programla yaygın eğitime katkıda bulunması önemli bir deneyim oluşturmaktadır. Diğer önemli bir konu, AB desteğiyle başlayan bu eğitim çalışmalarının yıllar boyunca süreçte güncellenerek sürdürülüyor olmasıdır.

Yaygın Eğitim Süreçlerinde Yaşanan Sorunlar

Uluslararası platformda, yaygın eğitimler: örgün eğitim kurumlarından bağımsız olarak, toplum geneline koruma alanında hizmet sunan, usta-çırak sistemi içinde geleneksel el sanatlarının ve zanaatların korunmasını öngören, eğitim kurumları dışında koruma-restorasyon alanında çalışmaya istekli ve yetenekli kişileri sektöre kazandıran oluşumlar olarak algılanmaktadır. Ancak Türkiye’de koruma alanında yaygın eğitimler, bu alandaki örgün eğitim kurumlarından mezun olan kişilerin eksikliklerinin giderilmesine odaklanmak zorunda kalmakta ve yaygın eğitimin temel hedefleri dışında şekillenmektedir. Bu gençleri, yaygın eğitim modelleriyle, koruma konusunda tekrar eğitmeye çalışmak



Şekil 4-5. Teknik Eğitim Günleri (KOREFD)



Şekil 6-7. Teknik Geziler (KOREFD)

-günümüz koşullarında kaçınılmaz bir gereklilik olmakla birlikte- motivasyon düşürücü bir vakit kaybı ve ekonomik zarar oluşturmaktadır. Bu nedenle, gerekli önlem ve düzenlemelerin sağlanmasıyla, meslek yüksekokullarında sunulan eğitimlerin niteliğinin yükseltilmesi ve yaygın eğitim mekanizmalarının toplumun örgün eğitim dışında kalan kesimlerine yönlendirilmesi gerekmektedir.

Yaygın eğitimlere ilişkin diğer bir sorun, eğitimlerin yerel niteliğinin sağlanmasıdır. Türkiye coğrafyasında bulunan kültür mirasının korunması ve

buna yönelik eğitimler, yerel nitelikleri, farklı bölgelerde çeşitlenen kültür varlıklarını, malzeme ve teknik farklılıklarını gözeterek bir model çerçevesinde şekillenmelidir. Ancak, güncel durumda, koruma konusunda yaygın eğitim sağlayan oluşumlar noktasal müdahaleler olarak özellikle İstanbul’da ve diğer büyük kentlerde yoğunlaşmış; ülke genelinde yaygınlaşamamıştır. Türkiye’nin farklı noktalarında etkinlik gösteren girişimler bulunmakla birlikte, bu girişimlerin de sürdürülebilirlik açısından değerlendirildiğinde kalıcı çözümler üretemediği gözlenmektedir.



Şekil 8-9-10. Uygulama Eğitimi (KOREFD)

Mimari koruma alanındaki yaygın eğitimler konusunda Türkiye’de yaşanan önemli sorunlar arasında, söz konusu çalışmaların sürdürülebilirliğinin sağlanması yer almaktadır. Bu nedenle, yaygın eğitimlerin kurgulanmasında, yerel talep ve potansiyeller değerlendirilmeli ve kurumsal bir yapı oluşturularak sürdürülebilirlik güvence altına alınmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mimari mirasın korunması ve somut olmayan miras kapsamında yapı geleceğinin ve zanaatların gelecek nesillere aktarılması kapsamında bu çalışmanın öncelikli önerisi: **koruma ve restorasyon uygulamalarında kalifiye/sertifikalı uygulama elemanı çalıştırma zorunluluğunun getirilmesidir.** İhalelerde, 2013 yılında tanımlanan mesleki yeterlilik düzeylerine uygun düzenlemeler yapılarak, bu alandaki bilgi ve deneyimin teşvik edilmesi vazgeçilmez bir zorunluluktur.

Çalışmada, uluslararası yaklaşımların temel prensiplerini koruyan, ko-

rumanın evrensel ilkeleri çerçevesinde biçimlenen, ancak Türkiye’ye özgü, nitelikli ve uygulanabilir bir model geliştirilmesi önerilmektedir. Bu çerçevede geliştirilen modelde, temel ölçütler: koruma ve zanaat eğitiminin yerelleştirilmesi; uygulama ağırlığının arttırılması; sektörle mutlak işbirliği sağlanması ve yetiştirilecek kalifiye elemanların istihdam olanaklarının genişletilmesidir.⁶

Söz konusu ölçütlerin yanı sıra, birbirinden bağımsız süreçlerle ilerleyen örgün ve yaygın eğitimlerin ilişkilendirilmesi, önerilen modelin uygulanabilir ve özgün bir yaklaşımıdır. Örgün ve yaygın eğitimlerin birbirinden bağımsız olarak ele alınması sorunu çözümden uzaklaştırmakta; meslek yüksekokullarının nitelikleri geliştirilememekte; yaygın eğitim sunan oluşumlar ise ekonomik sıkıntılar nedeniyle programlara süreklilik sağlamakta zorlanmakta ve noktasal, geçici çözümlerle yetinilmek zorunda kalınmaktadır. Bu nedenle, koruma restorasyon alanında örgün ve yaygın eğitimlerin bütünlük içinde ele alındığı meslek yüksekokullarını

⁶ Çalışmada vurgulanan öneriler, yazarın doktora tezi kapsamında hazırladığı modele aittir. Önerilere ilişkin detaylar için bkz: Kuban, 2013.



Sekil 11. Mimari mirasın niteliklerinin çeşitlendiği bölgeler, bölgelerde bulunan eğitim kurumları ve yeni kurulması önerilen eğitim merkezleri (Kuban, 2013)⁷

teknik ve eğitsel olarak desteklerken, yaygın eğitim sunarak yerel işgücünü de değerlendiren, yerel kültür varlıklarının nitelikleri paralelinde oluşturulacak yeni bir model geliştirilerek meslek yüksekokulları bünyesinde sürekli eğitim merkezlerinin kurulması önerilmektedir. Bu bağlamda, yerel arz-talep dengesinin sağlanabilmesi ve sürdürülebilirlik koşullarının oluşması hedeflenmektedir. Elbette, mevcut koşullarda yaygın eğitim sorumluluğunu meslek yüksekokullarına yüklemek yapıcı bir çözüm oluşturmayacaktır. Bu bağlamda, meslek yüksekokullarında yaşanan sorunların giderilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması zorunludur. Yapılması önerilen düzenlemeler çerçevesinde teknik donanım

lardaki eksiklerin giderilmesi, yerel ustaların ve zanaatkârların eğitim süreçlerinde değerlendirilmesi, öğretim programlarının yeniden düzenlenmesi gibi ana başlıklar öne çıkmaktadır. Eğitim süreçlerinin birbiriyle ilişkilendirilmesi sonucunda, ulusal mesleki yeterlilik sisteminde 4. seviye olarak belirlenen düzeye karşılık gelen sertifikanın diploma eki olarak verilmesi; yine sürekli eğitim merkezinde yürütülen yaygın eğitimin ise 5. seviyeyi belirleyen sertifika ile sonuçlandırılması öngörülmektedir.

Eğitimlerin yerelleştirilmesi bağlamında, Türkiye'nin kültür mirası değerlendirilmeli; yörelerin tarihi özellikleri, yerel kültür varlıklarının nitelikleri, kullanılan yapı malzemeleri ve teknik-

⁷ Bölge tanımları ve önerilerin gerekçelendirmesi için bkz: Kuban, 2013.

leri ile bölgede odak niteliği taşıyan kültür varlıkları göz önünde bulundurularak yerel koruma eğitim merkezleri tanımlanmalıdır. Bu merkezlerde sürdürülmek üzere yerel niteliklere uygun bir öğretim programı hazırlanmalıdır. Bu müfredat düzenlemesi, genel çerçevede tutarlı ama yerel ölçekte esnek bir nitelik taşımalıdır. Bu nedenle, söz konusu merkezlerde yerel niteliklere uygun olarak biçimlendirilebilecek, modüler bir çerçeve öğretim programı belirlenmeli ve ilgili her bölge için ağırlık ve denklik düzenlemesi yapılmalıdır (Kuban, 2013).⁸

Düzenlenecek yerel öğretim programları sonucunda verilecek sertifika ve diplomaların, sadece sürekli eğitim

merkezlerinin bulunduğu üst bölgeler dahilinde geçerli olması önerilmektedir. Bu sayede restorasyon elemanlarına yönelik olarak yerel istihdam olanaklarının artırılması; koruma konusunda uzmanlıkların, bilginin ve beceri düzeylerinin ülke sathında yaygınlaştırılması; yerel arşiv ve dokümantasyon merkezlerinin oluşturulması mümkün olacaktır.

Önerilen modelin uygulanmasına paralel olarak, bahsedilen gelişmeler de sağlandığında, özenle yetiştirilecek gençler meslek yaşamlarında başarılı uygulamalar gerçekleştirme olanağına kavuşacak, söz konusu alanda yaşanan önemli bir boşluk doldurulacak ve kültür varlıklarının korunması yolunda önemli bir adım atılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- **Açıkgöz, Ö.**, 2008, “Meslek Yüksekokullarında Yapılması Düşünülen Düzenlemeler”, *IV. Ulusal Meslek Yüksekokulları Müdürler Toplantısı / 5-8 Kasım 2008*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayını, Trabzon, s. 51-77.
- **Aydın, D. ve Akoğlu, M.**, 1996, “Meslek Yüksekokullarında Yeniden Yapılanma Sürecinde Uzmanlaşmış İşgücüne Yönelik Program Geliştirme İlkeleri”, R. Gürbüz, Ş. Kavak (Ed.), *21. Yüzyıla Doğru Meslek Yüksekokullarının Yeniden Yapılanması Uluslararası Sempozyum 22-23 Mayıs 1996*. Ankara Üniversitesi Yayını.
- **Balcı, S. ve Kavak, Ş.**, 1996a, “Meslek Yüksekokullarının Mevcut Durumu ve Yeniden Yapılanması Üzerine Bir Model Önerisi”, R. Gürbüz, Ş. Kavak (Ed.), *21. Yüzyıla Doğru Meslek Yüksekokullarının Yeniden Yapılanması Uluslararası Sempozyum 22-23 Mayıs 1996*. Ankara Üniversitesi Yayını.

⁸ Tez çalışması kapsamında modüler bir çerçeve öğretim programı hazırlanmıştır.

- **Balcı, S. ve Kavak, Ş.**, 1996b, “Ara Eleman Kavramı ve Kalkınma Planlarında Ara Eleman Yetiştirme Politikaları”, R. Gürbüz, Ş. Kavak (Ed.), *21. Yüzyıla Doğru Meslek Yüksekokullarının Yeniden Yapılanması Uluslararası Sempozyum 22-23 Mayıs 1996*. Ankara Üniversitesi Yayını.
- **Bayram, S.**, 2012, “Osmanlı Devleti’nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilatı ve Esnaf Loncaları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21, s. 81-115.
- **Bedük, A. D.**, 1996, “Meslek Yüksekokullarının Problemleri ve Yeniden Yapılanma Gereği”, R. Gürbüz, Ş. Kavak (Ed.), *21. Yüzyıla Doğru Meslek Yüksekokullarının Yeniden Yapılanması Uluslararası Sempozyum 22-23 Mayıs 1996*. Ankara Üniversitesi Yayını.
- **Ersoy, H.K.**, 2000, “Türkiye’deki İki Senelik Konservasyon ve Restorasyon Eğitiminin Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *I. Ulusal Taşınabilir Kültür Varlıkları Konservasyonu ve Restorasyonu Kolokyumu, Ankara Üniversitesi, Başkent Meslek Yüksekokulu Restorasyon ve Konservasyon Programı, 6-7 Mayıs 1999*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- **Koçer, H. A.**, 1991, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi 1773-1923*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- **Kuban, N.**, 2013, *Mimari Koruma Alanında Kalifiye Ara Eleman Yetiştirilmesi İçin Bir Yöntem Önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Restorasyon Programı.
- **Örs, F.**, 2003, “Meslek Yüksekokullarının Toplumsal İşlevi, Bir Meslek Yüksekokulunun Kurumsal İmaj Araştırması”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, s. 1-16.
- **Özköse, A.**, 1999, “Z.K.Ü. Safranbolu Meslek Yüksekokulu Restorasyon Programı Örneğinde Ülkemizdeki Koruma ve Restorasyon Sürecine Restorasyon Önlisans Mezunları Ara Elemanların Katkısı ve Yeri”, A. Özköse, N. Ertürk (Ed.), *I. Ulusal Restorasyon Eğitimi Sempozyumu, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, 3-5 Ekim 1996*. ZKÜ Safranbolu Meslek Yüksekokulu Yayını, Safranbolu.
- **Sakaoglu, N.**, 2003, *Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- **Semiz, Y. ve Kuş, R.**, 2004, “Osmanlı’da Mesleki Teknik Eğitim, İstanbul Sanayi Mektebi (1869-1930)”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 15, s. 275-295.
- **Şahin, İ. ve Fındık, T.**, 2008, “Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, s. 65-86.
- **TÜBİTAK**, 2005, “Eğitim ve İnsan Kaynakları Sonuç Raporu ve Strateji Belgesi”, *Tübitak Teknoloji Öngörü Projesi*, Ankara.

KUDEB TARAFINDAN DÜZENLENEN EĞİTİM FAALİYETLERİ VE EĞİTİM ATÖLYELERİ

— Murat TUNÇAY —

İBB KUDEB - Koruma Uygulama ve Denetim Müdürü, murat.tuncay@ibb.gov.tr

Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde, 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na göre hazırlanan “Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğe dayanarak 13.07.2006 tarih ve 1323 sayılı meclis kararı ile kurulmuştur. Taşınmaz kültür varlıklarının bakım-onarım uygulamaları öncesinde yapıyı incelemek ve yapılacak onarıma ilişkin koşulların belirtildiği onarım ön izin belgesini düzenlemek; onarımı, prosedüre uygun olarak tamamlananlara uygunluk belgesi düzenlemek; restorasyon işlerine teknik yardımda bulunmak; Koruma Bölge Kurullarınca onaylı projelerin uygulamasını denetlemek ve tamamlananlar hakkında görüş belirtmek, KUDEB’in görevleri arasında yer almaktadır.

KUDEB, bu görevlerinin yanı sıra, koruma alanında sürdürdüğü eğitim, araştırma ve yayın faaliyetleri ile koruma bilincini artırmayı hedeflemektedir. Koruma ve restorasyon alanında eksikliği görülen en önemli konulardan biri “nitelikli eleman yetiştirmek”-tir. Koruma eylemlerinin kalitesini sağlamak ve devam ettirebilmek için, bu sahada görev alan kişilerin mutlaka belirli bir seviyenin üzerinde bilgi ve donanımına sahip olmaları gereklidir.

Bu kişiler, restorasyon işinin kalitesini yükseltmenin yanında, geleneksel yapım teknikleri, el sanatları ve zanaatların devam ettirilebilmesinde de önemli rol oynamaktadırlar.

Söz konusu uygulamalı eğitim ve nitelikli eleman ihtiyacına cevap verebilmek üzere, KUDEB bünyesinde kurulan Taş ve Ahşap Eğitim Atölyeleri tarafından, geleneksel yapım teknikleri ve korunmasına yönelik olarak, her yıl iki ayrı eğitim programı düzenlenmektedir:

- 1) Taş Restoratörü Eğitim Programı
- 2) Geleneksel Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Eğitim Programı

TAŞ EĞİTİM ATÖLYESİ

Koruma ve onarım çalışmalarının kalitesini artırmak, geleneksel yapım tekniklerini bilen ve uygulayan, evrensel koruma prensiplerine bağlı, bilinçli genç bir kuşak yetiştirmek hedefiyle 2008 yılında kurulan KUDEB Taş Eğitim Atölyesi’nde taş koruma ve onarım konusunda sertifikalı eğitim programları düzenlenmekte ve bu eğitimler kapsamında taş eserlerin onarımı gerçekleştirilmektedir. Koruma uzmanı mimarlar tarafından hazırlanan ve 12 ders modülünden oluşan 600 saatlik eğitim programı, “Taş Restoratörü” adıyla Ağustos 2013’te Milli Eğitim



100



Taş Eğitim Atölyesi Çalışmalarından Örnekler



Hekimoğlu Ali Paşa'nın Validesi Çesmesi, Fatih



Bakanlığı tarafından onaylanmış ve eğitimde sertifikalandırma sistemine geçilmiştir. Böylece, mimari restorasyonun taş koruma ve onarım alanında ön lisans bitirme ön koşulu ve gerekli atölye/uygulama ortamı sağlandığında Türkiye'nin her yerinde uygulanabilecek bir eğitim modeli geliştirilmiştir.

“TAŞ RESTORATÖRÜ” DERS MODÜLLERİNİN BAŞLIKLARI

- 1- Tarihi Eserlerde Tespit ve Belgeleme
- 2- Taşın Mimaride Kullanımı
- 3- Doğal Taşları Sınıflandırma ve Tespit Etme
- 4- Taş Bozulmalarını Teshis Etme
- 5- Taş Yapılarda Temizleme
- 6- Taş Yapılarda Bitki Temizleme
- 7- Taş Yapılarda Raspa Yapma
- 8- Taşlarda Bütünleme

- 9- Harçlı Onarım Yapma
- 10- Derzleme
- 11- Taş Yüzeylerde Koruma ve Sağlama
- 12- Taş Oyma

Eğitime, İstanbul ve diğer illerdeki çeşitli meslek yüksekokullarının Mimari Restorasyon Bölümü mezunlarından oluşan kursiyerler katılmaktadır. Teorik bölümü üniversitelerimizden öğretim üyeleri, uygulama bölümü ise restoratör, konservatör ve ustaların yürütücülüğünde gerçekleştirilmektedir. Uygulamalı eğitim kısmında, tarihi çeşmelerde bakım-onarım uygulamaları yapılmakta; çeşitli türlerde taşların kullanıldığı anıt, külliye ve müzelere teknik geziler yapılarak eğitim desteklenmektedir.



Ahşap Eğitim Atölyesi Çalışmalarından Örnekler

AHŞAP EĞİTİM ATÖLYESİ

Geleneksel ahşap mimari mirasımızın doğru ve bilimsel tekniklerle korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlayabilmek, bunun için gerekli insan gücünü yetiştirebilmek ve teşvik edici etkinlikler aracılığıyla koruma bilincini artırabilmek üzere, eğitim odaklı bir çalışmanın yapılması bir yerel yönetim sorumluluğu olarak kabul edilmiştir. Ahşap yapı örneklerinin onarımında çalışacak nitelikli ahşap ustalarının yetiştirilmesi amacıyla, Aralık 2007’de KUDEB Ahşap Eğitim Atölyesi kurulmuştur. Geleneksel ahşap yapılarda koruma ve onarım konusunda, Taş Eğitim Atölyesi’nde olduğu gibi bir modüler öğretim programı hazırlanmaktadır. Çalışma tamamlandıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı onayına sunulacaktır.

Teorik bölümü üniversitelerin ilgili bölümlerinin akademik personelinin desteği ile yürütülen, uygulama bölümü ise atölye ve şantiyede gerçekleştirilen programa, İstanbul ve diğer illerdeki çeşitli meslek yüksekokullarının Mimari Restorasyon ve Ağaç İşleri bölümleri mezunları katılmaktadır.

Taş ve Ahşap Eğitim Atölyeleri, her yıl mimar-mühendis atölye çalışmaları ve usta seminerleri düzenleyerek, bu alanda çalışan bütün kişilere ulaşmayı hedeflemektedir. Mimar-mühendis atölye çalışmalarının amacı; kültür varlıklarının onarımında şantiye şefi, teknik uygulama sorumlusu olarak veya bakım-onarım, restorasyon, projelendirme işleri kapsamında kamu

kurum-kuruluşları ya da özel sektörde çalışan “mimar” veya “mühendis” unvanlarına sahip kişileri, koruma ve onarım konusunda bilinçlendirmektir.

Yılda bir kez düzenlenen “Kârgir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri” ve “Geleneksel Ahşap Yapılarda Koruma ve Onarım Sempozyumu”, bu alanda çalışan kişi, kurum, kuruluş ve öğrencileri bir araya getirmektedir. Bu etkinliklerde sunulan bildiriler arasında, çeşitli üniversitelerden öğretim üyelerinin sunduğu bilimsel çalışmalar, çeşitli koruma kurumlarından yetkili veya temsilcilerin örnek uygulamaları, koruma projeleri ve restorasyon örnekleri yer almakta; sorun ve öneriler paylaşılmaktadır. Seminer ve sempozyumlarla eş zamanlı düzenlenen sergilerde, kursiyerlerin uygulamalı eğitim programı boyunca yaptıkları çalışmalar ve usta öğreticiler eşliğinde ürettikleri eserler katılımcılara sunulmaktadır.

RESTORASYON VE KONSERVASYON LABORATUVARI

Anıtsal ve sivil mimari yapılardaki malzemelerin, nitelik ve içeriğinin, özgünlüğünün, problemlerinin ve problem nedenlerinin teşhisini yapmak amacıyla 2007 yılında kurulmuştur. İBB KUDEB Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarları’nda, koruma ve onarımların özgün malzeme ve tekniklere uygun olarak gerçekleştirilmesi için gerekli olabilecek malzeme analizlerini yapmak ve koruma önerilerini bilimsel verilere dayanarak hazırlamak



Laboratuvar Çalışmalarından Örnekler

üzere çalışmalar yapılmaktadır. Laboratuvar çalışmaları;

- Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında yapılacak olan koruma ve onarım uygulamaları öncesinde yapıyı incelemek, malzemelerin problemlerini ve nedenlerini tespit etmek ve yapılacak onarıma ilişkin yöntemleri uluslararası kriterlere uygun olarak belirlemek,

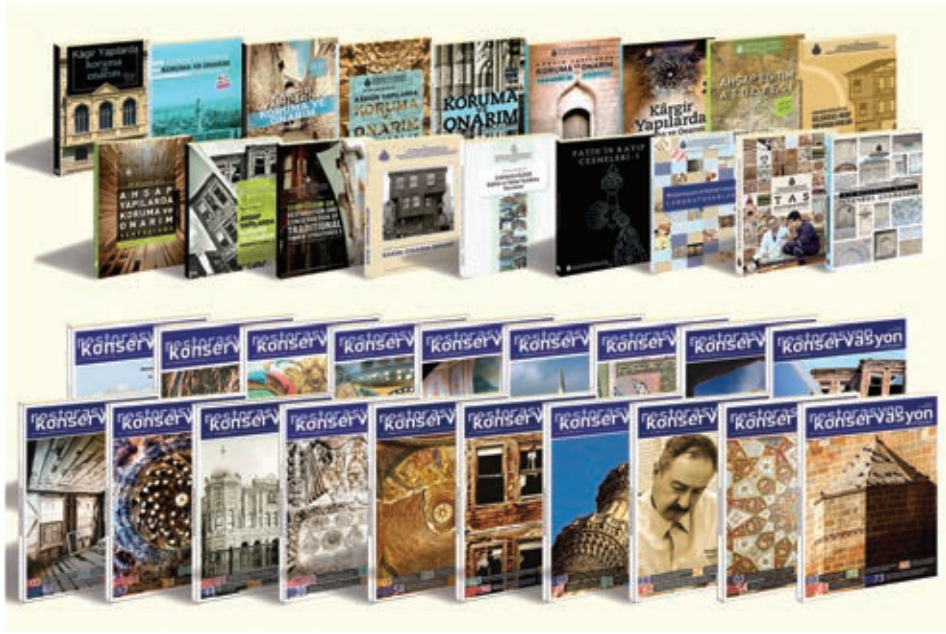
- Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında; özgün biçim ve malzemeye uygun olarak koruma ve onarımlarının gerçekleştirilmesi için gerekli olabile-

cek malzeme analizlerini yapmak,

- Yapı malzemeleri durum raporu ve konservasyon uygulama önerileri raporları hazırlamak,

- Konusu dâhilinde gerekli yayınları hazırlamaktır.

Yurt içi ve yurt dışındaki çeşitli tarihi eserlerden alınan taş, tuğla, harç, sıva, ahşap, boya gibi malzeme örneklerinin analizleri yapılmakta; ayrıca hazırlanan raporlarda, koruma amaçlı uygulamalarda yararlanılmak üzere konservasyon önerileri ve uygulama koşullarına dair bilgiler sunulmaktadır.



KORUMA BİLİNCİNİ ARTTIRICI ÇALIŞMALAR

KUDEB tarafından 2009 yılından itibaren çıkarılan Restorasyon Konservasyon Çalışmaları Dergisi, koruma ve onarım ile ilgili çeşitli disiplinlerin farklı alanlarda yapmış oldukları araştırma ve uygulama çalışmalarını anlatan makale ve yazıları yayınlayarak, ülkemizde bu alandaki “bilimsel süreli yayın” eksikliğine önemli oranda cevap vermektedir. Bilimsel araştırmalar, uygulama örnekleri, koruma düşüncesinin gelişimi ile ilgili yazı ve incelemeler, koruma dünyasından haber ve duyurular ile İBB KUDEB bünyesinde gerçekleştirilen çalışmalar, derginin içeriğini oluşturmaktadır. Ayrıca dergide yer verilen örnek koruma uygulamaları ve yazıları, bu alanda uzmanlaş-

mayı düşünen öğrenciler için “öğretici bir kaynak” olarak kullanılmaktadır. Dergi, Türkiye genelinde il ve ilçe belediyeleri, KUDEB’ler, Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile bölge müdürlükleri gibi tarihi yapı ve çevre koruma üzerine çalışan kamu kurum ve kuruluşları, üniversite kütüphaneleri, akademisyenler, proje ve uygulama yapan firmalar, malzeme sektöründe hizmet veren şirket ve kuruluşlar, konuya ilgi duyan ve bu alanda çalışan çok sayıda uzmana ve yurt dışında ICCROM gibi koruma kurum ve enstitülerinin kütüphanelerine düzenli ve ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Ayrıca, KUDEB tarafından her yıl düzenlenen seminer, sempozyum ve eğitim faaliyetleri kitap haline getirilmektedir. Yayınların tamamı, <http://www.ibb.gov.tr/sites/kudeb> adresinden temin edilebilmektedir.

İSMEK TARAFINDAN DÜZENLENEN EĞİTİM FAALİYETLERİ

— ALİ YÜCEL —

İBB Hayat Boyu Öğrenme Müdürü (Ocak 2016), ali.yucel@ibb.gov.tr

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hayat Boyu Öğrenme Merkezi İSMEK, 1996 yılından bu yana İstanbullular'a yaygın eğitim çerçevesinde ücretsiz sanat ve meslek eğitimi vermektedir.

Hayat boyu öğrenme; kişisel, toplumsal, sosyal ve istihdam ile ilişkili bir yaklaşımla bireyin; bilgi, beceri, ilgi ve yeterliliklerini geliştirmek amacıyla hayatı boyunca katıldığı her türlü öğrenme etkinliği olarak görülmektedir.

İSMEK tarafından düzenlenen eğitim programlarının içerisinde, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri'nde yer alan sanatlardan “hüsn-ü hat, halı dokuma, el nakışı, seramik biçimlendirme, minyatür, boya-çini işleme, keçe, katı', tezhip, sedef kakma, cam üfleme, iğne oyası ve telkâri” branşları yer almaktadır. Ayrıca, UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ndeki unsurlardan “ebru sanatı” dalında da eğitimler gerçekleştirilmektedir.

EĞİTİM PROGRAMLARI

Ebru

Kitre ile yoğunluğu artırılmış su üzerine özel fırçalarla, özel olarak hazırlanmış boyaları serpebilme, teknede meydana gelen damlacıkları şekillendirerek desen oluşturabilme ve bunu kağıda aktarabilme bilgi ve becerisinin kazandırıldığı eğitim programıdır.

Konu Başlıkları: Geleneksel Türk süsleme sanatları, renk, ebru boyamaya hazırlık, ebru boyama.

Eğitim süresi: 168 saat

Hüsn-ü Hat

Nesih, sülüs, talik ve divani gibi yazılardan birini veya birkaçını meşk usulüyle öğrenme ve bu yazıları temel seviyede güzel yazma bilgi ve becerisinin kazandırıldığı eğitim programıdır.

Konu Başlıkları: Hat sanatı tarihi ve hüsn-ü hat kavramı, hat yazı çeşitleri, meşhur Türk hattatları, hüsn-ü hat

2005-2006	2006-2007	2007-2008
465	1.211	1.526
2008-2009	2009-2010	2010-2011
2.024	1.402	1.240

2011-2012	2012-2013	2013-2014
1.402	1.381	1.192
2014-2015	2015-2016	TOPLAM
1.177	1.112	14.132

Ebru branşında eğitim alan kursiyerlerin dağılımı

terimleri ve işaretleri, yazıya hazırlık, sülüs meşkleri, nesih meşkleri.

Eğitim süresi: 264 saat

Halı Dokuma

İlk kez 2009 yılında başlatılan halı dokuma programında kursiyerlere; ipleri boyama, dokuma araç gereçlerini kullanma, halı dokumaya hazırlık yapma, halı dokuma ve dokumayı bitirme işlemleri öğretilmektedir.

Konu Başlıkları: Geleneksel Türk dokuma sanatları, dokuma tezgahları, kirkitli dokuma tezgahları, kirkitli dokumalarda çözgü, kirkitli dokumaya hazırlık, halıda kalite hesaplama, halı dokuma, kirkitli dokumalarda bakım ve onarım.

Eğitim süresi: 232 saat

El Nakışları

El nakışı; değişik kumaşlar ve deri üzerine, elde iğne veya tıgla değişik iplikler, rafyalar, sim, sırma, pul, boncuk, inci ve çeşitli kıymetli taşların kullanımı ile düz veya kabarık olarak yapılan süslemelerdir.

Konu Başlıkları: Temel bilgiler ve örnek bezi, Antep işi, Çin iğnesi, Türk işi, Hesap işi, Maraş işi, Blonya-astragan işi.

Eğitim süresi: 700 saat

Seramik Biçimlendirme

Seramik biçimlendirme yöntemlerini etkin biçimde kullanabilme, sırlı ve sırsız pişirim tekniklerine uygun olarak ürün ortaya koyabilme bilgi ve becerisinin kazandırıldığı eğitim programıdır.

Konu Başlıkları: Çimdikleme ve sıvama yöntemi, sucuk yöntemi, plaka

2005-2006	2006-2007	2007-2008
847	1.198	1.287
2008-2009	2009-2010	2010-2011
2.205	1.155	1.246

Hüsn-ü hat branşında eğitim alan kursiyerlerin dağılımı

2005-2006	2006-2007	2007-2008
0	0	0
2008-2009	2009-2010	2010-2011
0	30	12

Halı dokuma branşında eğitim alan kursiyerlerin dağılımı

2005-2006	2006-2007	2007-2008
446	0	94
2008-2009	2009-2010	2010-2011
152	66	0

El nakışları branşında eğitim alan kursiyerlerin dağılımı

2011-2012	2012-2013	2013-2014
1.121	1.342	1.053
2014-2015	2015-2016	TOPLAM
1.020	896	12.370

2011-2012	2012-2013	2013-2014
14	18	15
2014-2015	2015-2016	TOPLAM
12	15	113

2011-2012	2012-2013	2013-2014
0	0	0
2014-2015	2015-2016	TOPLAM
0	0	758

yöntemi, döküm yoluyla şekillendirme, dekorlama, sır hazırlama, sırlama ve pişirim.

Eğitim süresi: 288 saat

Minyatür

Geleneksel desenleri çizibilme, desenlerle kompozisyonlar oluşturup süslemeler yapabilme ve minyatür sanatını temel seviyede uygulayabilme bilgi ve becerisinin kazandırıldığı eğitim programıdır.

Konu Başlıkları: Doku, nokta ve çizgi, objeleri açık-koyu ve ışık-gölge ile çalışma, renk, tasarım ilkeleri, geleneksel desen, basit motif çizimleri, kır çiçekleri, ağaç, hayvan, bitki ve insan motifleri, bulut ve basit geometrik motifler.

Eğitim süresi: 784 saat

Boya – Çini İşleme

Tahrirleme işlemi yapılmış olan farklı çini formlar üzerinde, sır altı tekniğinde boyama işlemleri ile sırlama pişirimlerini yapabilme bilgi ve becerisinin kazanıldığı eğitim programıdır.

Konu Başlıkları: Nokta ve çizgi, renk, geometrik çizimler, tabak boyama, pano desenini boyama, dik formları boyama, çini sırlama ve pişirme.

Eğitim süresi: 224 saat

Keçe Yapımı

İlk kez 2014 yılında başlatılan programda katılımcılara; tekniğe ve geleceğe uygun olarak yün atma ve serpmeye, keçeleştirme, keçede desenleme ve keçe ürünleri yapabilme bilgi ve becerisi kazandırılmaktadır. Bugüne

2005-2006	2006-2007	2007-2008
18	18	12
2008-2009	2009-2010	2010-2011
115	115	0

2011-2012	2012-2013	2013-2014
16	46	34
2014-2015	2015-2016	TOPLAM
48	61	483

Seramik biçimlendirme branşında eğitim alan kursiyerlerin dağılımı

2005-2006	2006-2007	2007-2008
111	161	164
2008-2009	2009-2010	2010-2011
167	111	77

2011-2012	2012-2013	2013-2014
152	96	120
2014-2015	2015-2016	TOPLAM
142	122	1.423

Minyatür branşında eğitim alan kursiyerlerin dağılımı

2005-2006	2006-2007	2007-2008
150	222	235
2008-2009	2009-2010	2010-2011
264	313	508

2011-2012	2012-2013	2013-2014
628	677	757
2014-2015	2015-2016	TOPLAM
669	719	5.142

Boya-çini işleme branşında eğitim alan kursiyerlerin dağılımı

kadar 20 kursiyer eğitim almıştır.

Konu Başlıkları: Keçe yünlerini boyama, keçe yün atma, serpmeye, keçeleştirme, keçe desenleme, keçe giyim aksesuarları, keçe ev aksesuarları, el sanatları ürünlerinin bakımı ve korunması.

Eğitim süresi: 224 saat

Katı'

İlk kez 2009 yılında başlatılan katı' sanatı eğitim programında, deri veya kâğıt üzerindeki bir desen ya da yazıyı, keserek veya içini oyarak bir zemine yapıştırma ve kompozisyon uygulamalarını yapabilme bilgi ve becerisi kazandırılmaktadır.

Konu Başlıkları: Nokta ve çizgi, objeleri açık-koyu ve ışık-gölge ile çalışma, genel tasarım ilkeleri, renk bilgisi, katı' tekniğine hazırlık,

uygulamalı katı' tekniği.

Eğitim süresi: 248 saat

Tezhip

El yazması eserleri, hüsn-ü hat levha ve albümlerini, altın yıldız ve boya ile süsleyerek bu sanatı temel seviyede başarı ile uygulayabilme bilgi ve becerisinin kazandırıldığı eğitim programıdır.

Konu Başlıkları: Geleneksel desen, basit tırnaklı ve gelişmiş yaprak motifleri, kır çiçekleri motifleri, hatayi motifler, ağaç ve hayvan motifleri, bitki motifleri, rumî motifler, bulut ve basit geometrik motifler, hayvansal motif ve figürler.

Eğitim süresi: 640 saat

Sedef Kakma

İstiridye türünden kurumuş deniz kabukları olan sedefin, ahşap üzerine açılan çukur veya oymalara yerleşti-

2005-2006	2006-2007	2007-2008
0	29	69
2008-2009	2009-2010	2010-2011
61	57	51

2011-2012	2012-2013	2013-2014
55	69	68
2014-2015	2015-2016	TOPLAM
74	72	605

Sedef kakma branşında eğitim alan kursiyerlerin dağılımı

2005-2006	2006-2007	2007-2008
0	0	0
2008-2009	2009-2010	2010-2011
0	12	24

2011-2012	2012-2013	2013-2014
41	46	54
2014-2015	2015-2016	TOPLAM
93	101	371

Katı' branşında eğitim alan kursiyerlerin dağılımı

2005-2006	2006-2007	2007-2008
571	748	803
2008-2009	2009-2010	2010-2011
729	688	606

2011-2012	2012-2013	2013-2014
726	688	606
2014-2015	2015-2016	TOPLAM
624	749	7.552

Tezhip branşında eğitim alan kursiyerlerin dağılımı

rilmesi ile gerçekleştirilen bir süsleme sanatı olan sedef kakmayı uygulayabilecek bilgi ve becerinin kazandırıldığı eğitim programıdır.

Konu Başlıkları: Sedefin tanımı ve önemi, tarihi süreç, malzemelerin tanınması, sedef kakma tekniklerinin uygulamalı olarak öğretilmesi.

Eğitim süresi: 272 saat

Ön Üfleme

İlk kez 2013 yılında düzenlenen ön üfleme eğitim programında; camın kimyasal yapısı, hatasız sıcak cam elde etme, elde serbest şekillendirmeye basit formlar tasarlayabilme, sıcak kesme yapabilme bilgi ve becerisi kazandırılmaktadır. Bugüne kadar toplam 65 kursiyer eğitim almıştır.

Konu Başlıkları: Camın kimyasal yapısı, Türkiye’de cam sektörü, üretim kademeleri, elde serbest şekillendirme, üfleme ile şekillendirme.

Eğitim süresi: 288 saat

İğne Oyası

Dünya literatürüne “Türk danteli” olarak giren, tekniği örgü olan iğne oyasını farklı teknikleri uygulayarak yapma becerisinin kazandırıldığı eğitim programıdır.

Konu Başlıkları: Geleneksel Türk işleme sanatları, desen tasarımları, iğne oyası, ütöleme, işlemelerin bakımı ve korunması, kumaş onarım teknikleri.

Eğitim süresi: 216 saat

Telkâri

Telkâri eğitimi; altın veya gümüş telleri eğip bükerek çeşitli desen ve motifler elde etme, bunları birbirine, bir zemin üzerine ve montör içine kaynak ile birleştirme bilgi ve becerisini kazandırmaya yöneliktir.

Konu Başlıkları: Alaşım metalleri ve kimyasallar, yarı mamul, kuyumculukta kaynak, telkâri, kuyumculukta sipariş formu, takının müşteriye teslimi.

Eğitim süresi: 120 saat

2005-2006	2006-2007	2007-2008
349	705	1.237
2008-2009	2009-2010	2010-2011
2.731	4.257	5.601

2011-2012	2012-2013	2013-2014
7.226	8.293	8.167
2014-2015	2015-2016	TOPLAM
7.666	7.134	53.366

İğne oyası branşında eğitim alan kursiyerlerin dağılımı

2005-2006	2006-2007	2007-2008
0	494	721
2008-2009	2009-2010	2010-2011
939	615	36

2011-2012	2012-2013	2013-2014
45	101	124
2014-2015	2015-2016	TOPLAM
150	135	3.360

Telkâri branşında eğitim alan kursiyerlerin dağılımı

BRANŞ	USTA ÖĞRETİCİ SAYISI
Boya-Çini İşleme	21
Ebru	25
El Nakışı	39
Halı Dokuma	2
Hüsn-ü Hat	17
İğne Oyası	92
Katı'	3
Keçe	1
Minyatür	8
Ön Üfleme	2
Sedef Kakma	3
Seramik Biçimlendirme	3
Telkâri	6
Tezhip	34
TOPLAM	255

İSMEK Hayat Boyu Öğrenme Merkezi, somut olmayan kültürel miras niteliği taşıyan 14 sanat dalında, alanında uzman 255 usta öğretici ile eğitim vermektedir.

CAM OCAĞI VAKFI VE CAM SANATI

ÖZGÜR OĞUZLAR

Cam Ocağı Vakfı - Eğitim, Satış ve Pazarlama Sorumlusu, ozgur@glassfurnace.org

Türkiye'nin ilk ve tek Cam Ocağı Vakfı, 2.500 metrekaresi kapalı olmak üzere, toplam 20.000 metrekaresel bir alana yayılan mekânıyla, Riva Nehri kıyısında, orman içindeki kampüsünde cam sanatını yaymayı ve cama ilgi duyanları cam sanatçılarıyla buluşturmaya amaçlamaktadır. Dünya standartlarında bir cam merkezi olarak hizmet veren Cam Ocağı, Türkiye'de cam sanatının güzel sanatlar dallarından biri haline gelmesini hedeflemektedir. Cam Ocağı, Lino Tagliapietra, Dale Chihuly gibi dünya çapında isim yapmış cam sanatçıları ile ağırlayarak, günlük ve iki haftalık yoğun programlarıyla farklı cam tekniklerini yerli ve yabancı öğrencilerle tanıştırmaktadır. Katılımcılar, günlük atölye çalışmalarında cam üfleme, füzyon, kalıpla şekillendirme, boncuk yapımı gibi çeşitli tekniklerle camla ilk tanışma fırsatını yakalarken; iki haftalık yoğun atölye çalışmalarıyla da kendilerini geliştirebilirler. Sıcak cam üfleme, sıcak cam dökümü, kalıpla cam şekillendirme, füzyon, alevle çalışma, boncuk yapımı, kalıpla şekillendirilmiş cam boyama, gravür, mozaik, Venedik tekniğiyle cam mineleme gibi camın her dalından tekniklerin uygulandığı atölye çalışmaları, uluslararası cam sanatçılarının liderliğinde, Mayıs-Eylül ayları arasına yayılmaktadır. Emay, mumla

mücevher yapımı ve metal işleme gibi kısa atölye çalışmaları ise, yıl boyunca devam etmektedir. Sanat ve doğayla iç içe bir gün geçirmek üzere Cam Ocağı'nı ziyaret edenler, butik cam üretimini izleyebilir, küçük uygulamalar yapabilirler. Ayrıca dünyaca ünlü sanatçıların eserleri, geleneksel Beykoz camından örnekler ve Cam Ocağı'nda üretilen çeşitli çeşm-i bülbül örnekleri de satışa sunulmaktadır. Türkiye'nin en büyük modern cam koleksiyonlarından biri, Cam Ocağı Vakfı'nda bulunmaktadır. Ziyaretçiler aynı zamanda modern cam sanatçıların eserlerini görüp satın alabilmektedirler.

Cam Ocağı Vakfı, kurulduğu günden bugüne birçok yabancı ve Türk cam sanatçısını ağırlamıştır. Bu sanatçılar, bilgi ve tekniklerini atölye katılımcıları ile paylaşmaktadırlar. Cam Ocağı Vakfı, bu sayede Türkiye'de cam sanatının gelişmesine ve tanıtılmasına büyük katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda Cam Ocağı Vakfı, yılda 35.000 çocuğu misafir etmektedir. Çocuklar, hem camın geri dönüşümünü öğrenmekte, hem de hayal güçleri ile camı şekillendirmektedirler.

Cam Ocağı Vakfı, birçok sorumluluk projesinde yer almakta; bu projelerde yerli ve yabancı sanatçılara mekân ve atölye imkânlarını sunmaktadır. Bu projeler sayesinde, sanatçıların ve cam

işleme tekniklerinin birbirleriyle kaynaşarak gelişmesi hedeflenmektedir. Aynı zamanda bu projelere dâhil olan katılımcılar, sanatçılar ve ustalar ile

beraber çalışma fırsatı bulmaktadırlar. Cam Ocağı Vakfı, sunduğu imkânlar ile Türkiye’de cam sanatının gelişimini ve devam etmesini hedeflemektedir.



KLASİK TÜRK SANATLARI VAKFI EĞİTİM ÇALIŞMALARI

— MUHAMMED EMİN DEMİRKAN —

Klasik Türk Sanatları Vakfı Başkan Yardımcısı, emindemirkan@hotmail.com

Klasik Türk Sanatları Vakfı, klasik Türk sanatlarını nitelikli üretime yönlendirip geliştirmek, yaygınlaştırmak, desteklemek, tanıtımını yapmak ve kamuoyunda bu sanatlara olan ilgiyi artırıp gelecek nesillere en doğru bir şekilde aktarılmasını sağlamak amacıyla, 2008 yılında Üsküdar’da kurulmuştur.

Klasik Türk sanatlarının ustalaları arasında oluşturulan beraberlikle, ecdâdımızın bize bıraktığı bu büyük mirasın erozyondan korunup idame ettirilmesini sağlamak, gerek sanat-kârlarımız gerekse üslupları arasında ayırım yapmaksızın onları madde-ten ve manen desteklemek, eserlerini beraber sunarak birlikteliklerine katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bu sanatların en güzel ve en doğru biçimleriyle ülkemizde icrâ edildiği gerçeğinden hareketle ve klasik sanat eserlerimizin doğru tanınmasını sağlamak üzere, günümüze ulaşan sanatları ve sanatkârları destekleyip yeni ustalar yetişmesi için gerekli yardımı yapmak, dolayısıyla; geçmişle gelecek arasında sağlam bir köprü olmak düşüncesindeyiz.

Bu düşünceye istinaden Klasik Türk Sanatları Vakfı; eğitimler, yurt içi ve yurt dışında organize etmiş olduğu sergi ve seminerler, albümler ve tıpkı basım çalışmaları ile klasik Türk sanatlarına hizmet etmektedir.

KLASİK TÜRK SANATLARI VAKFI’NDA EĞİTİM

Vakfımızın uzman eğitim kadrosu, Danışma Kurulu ve Bilim Sanat Kurulu tarafından tespit edilen, akademili ve alaylı 45 önemli isimden oluşmaktadır. Alanlarında en iyi kabul edilen bu eğitimciler ve 200 küsur öğrencimizin katılımıyla, akademik seviyede bir eğitim verilmektedir.

Vakfımızda eğitim alan öğrenciler, ana branş derslerimizden; Hat, Tezhip, Ebru, Minyatür, Katı’, Cilt, Kalemîşi, Çini, Kakma, Naht, Edirnekâri, Kündekârî’nin yanı sıra, kendi branş dersindeki başarısını olumlu yönde etkileyecek Temel Sanat Eğitimi ve Osmanlı Türkçesi derslerini de eğitim programının ilk senesinde almakla yükümlüdür. Ayrıca öğrencilerimiz; Klasik Türk Sanatları Tarihi ile Genel Sanat Tarihi konularında bilgi sahibi olmak üzere “Sanat Tarihi Seminerleri” ve tüm branşlara dair teorik eğitim almak üzere “Ana Branş Eğitim Seminerleri”ne katılmakla yükümlüdürler. Mesleki eğitimlerin yanı sıra, bu eğitimleri destekleyici Temel Sanat Eğitimi, Osmanlı Türkçesi Eğitimi ve ders mahiyetinde yapılmakta olan seminerlere katılım sağlayan öğrencilerimiz, klasik sanatlar alanında bilgili, nitelikli ve sorumluluk sahibi sanatkârlar olarak mezun olabi-

leceklerdir. Aynı zamanda, öğrencilerimiz, ülkemizde önemli değere hâiz tarihi eserler ile müze ve kütüphanelerdeki klasik sanatlarımıza ait eserleri, hocalarımızın nezâretinde yerinde inceleyerek, bilgi birikimlerini arttırma şansına sahip olacaklardır.

Merkezimizde yapmış olduğumuz eğitimlerin tamamı; Üsküdar Kaymaklığı ile İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün belirlemiş olduğu müfredat kapsamında yapılmaktadır.

Branş Dersleri:

Hat, Tezhip, Ebru, Minyatür, Katı', Kalemîşi, Edirnekâri, Cilt, Çini, Naht, Kakma, Kündekâri. (Hat, Tezhip, Ebru, Minyatür, branşlarında eğitim programı aktif olarak devam etmektedir. Kalemîşi, Katı', Edirnekâri, Cilt, Çini, Naht, Kakma, Kündekâri branşları için eğitim programı, öğrenci yoğunluğu sağlandığında açılacaktır.)

Diğer Seçmeli Dersler:

Vakfımızda asıl branş dersleri dışında seçmeli ders olarak “Bilimsel Bitki Çizimi” ve “Fotografçılık” dersleri verilmektedir.

KLASİK TÜRK SANATLARI VAKFI SANATKÂR VE USTA ÖĞRETİCİ YETİŞTİRME EĞİTİM PROGRAMI

(Hüsn-ü Hat, Tezhip, Minyatür, Ebru, Kalemîşi, Çini, Katı', Edirnekâri, Kündekâri, Naht, Kakma, Cilt Branşları Eğitim Programı)

Eğitim programı, üç aşamadan oluşmaktadır:

A. Hazırlık Sınıfı / 1 Yıl – Lisans Öncesi

- A.1. Ana Branş Hazırlık Dersi
- A.2. Temel Sanat Eğitimi
- A.3. Osmanlı Türkçesi
- A.4. Ana Branş Dersleri Eğitim Seminerleri

B. Ana Eğitim / 4 Yıl – Lisans

- B.1: Ana Branş Dersi
- B.2: Ana Branş Dersi + Sanat Tarihi Eğitim Seminerleri
- B.3: Ana Branş Dersi
- B.4: Ana Branş Dersi

C. İhtisas Eğitimi / 2 Yıl – Yüksek Lisans

Bütün Dönem ve Stillerle İlgili Çalışma, Ortak Projeler, Bitirme Ödevleri ve Sunumu -Bitirme Tezi-

115

A. Hazırlık Sınıfı (Lisans Öncesi):

Hazırlık sınıfı, eğitime yeni başlayacak öğrenciler içindir. Bir yıl süreli Hazırlık Sınıfı Programı şöyledir:

▣ Temel Sanat Eğitimi: Haftada 1 gün 6 saat, Osmanlı Türkçesi haftada 1 gün 2 saat verilmektedir.

▣ Ayrıca Ana Branş Dersleri Eğitim Seminerleri de verilmektedir.

Öğrenci, hazırlık sınıfında aldığı renk, grafik, kompozisyon bilgileri ile belli bir donanuma sahip olmakta, aynı zamanda çizim alışkanlığı edinmektedir. Böylece en az 4 yıl sürecek olan profesyonel eğitiminin ilk senesine daha donanımlı ve daha bilinçli başlamaktadır. Ana Branş Dersleri, Eğitim Seminerleri ve Temel Sanat Eğitimi bünye-

sinde verilecek olan branş tanıtımları ile öğrenciler, tüm klasik sanatlarımız hakkında teorik bilgiye sahip olmaktadır.

A.1. Ana Branş Hazırlık Dersi

Öğrenci, seçtiği ana branş dersini Temel Sanat Eğitimine paralel bir müfredat ile hazırlık seviyesinde almaktadır.

A.2. Temel Sanat Eğitimi

Öğrenciler hazırlık sınıfında haftada 1 gün, 6 saat olmak kaydı ile Temel Sanat Eğitimi dersi almaktadırlar. Temel Sanat Eğitimi dersi; Tasarlama İlkelere, Türk Desenleri Çizimi ve Grafik Tasarımı derslerini de ihtiva etmektedir.

A.3. Osmanlı Türkçesi

Öğrenciler, hazırlık sınıfında haftada 1 gün 2 saat olmak kaydı ile Osmanlı Türkçesi dersi almaktadırlar.

Temel Sanat Eğitimi ve Osmanlı Türkçesi derslerinden muafiyet: Eğitiminin, muafiyet isteyen öğrenciyi sınava tabi tutması neticesinde karar verilmektedir.

A.4. Ana Branş Dersi Eğitim Seminerleri

Seminerlerin her biri üçer saatlik olarak düzenlenmektedir. Ayda bir kez olmak üzere 12 ayrı ders konusu, 8 seminer programı içerisinde tamamlanmaktadır.

Seminer Konuları:

- ▣ Tezhip
- ▣ Minyatür
- ▣ Hüsn-ü Hat
- ▣ Ebru
- ▣ Katı'
- ▣ Çini

- ▣ Edirnekâri
- ▣ Kalemîşi
- ▣ Kakma
- ▣ Cilt
- ▣ Kündekâri
- ▣ Naht

B. ANA EĞİTİM (Lisans):

Ana Eğitim, dört yıl sürmektedir: İlk yıl, Ana Branş Dersi eğitimi, haftada 1 gün 6 saat verilmektedir. İkinci yıl, Ana Branş dersi eğitimi, haftada 1 gün 6 saat verilmektedir. Ayrıca, Sanat Tarihi Eğitim Seminerleri kapsamında, Klasik Türk Sanatları Tarihi, sekiz ayrı seminer programında işlenmektedir. Üçüncü ve dördüncü yıllarda, Ana Branş dersi eğitimi, haftada 1 gün 6 saat verilmektedir.

Ana branş dersleri dahilinde, söz konusu branş ile ilgili teknik uygulamaların yanı sıra malzeme ve kimyası hakkında teorik ve uygulamalı bilgiler de verilmektedir.

Her eğitim yılının başında, o yılın müfredatı kapsamında belirlenen ödevler, öğrenciler tarafından sene içerisinde tamamlanmaktadır.

C. İHTİSAS EĞİTİMİ (Yüksek Lisans):

İhtisas eğitimi, iki yıl sürmektedir. İhtisas eğitimini tamamlayan öğrenci usta olmaya namzettir.

İhtisas sınıfı, ana eğitimini istikrarla devam ederek tamamlamış, ödevlerini başarıyla bitirmiş öğrencilerden seçilerek oluşturulmaktadır. Öğrencilerin yaptıkları çalışmalar ile ilgili sundukları özgeçmişler değerlendiril-

mekte ve Kurul’un kararıyla eğitime başlanmaktadır.

İhtisas sınıfına geçmeye hak kazanan öğrenciler, Ana Eğitim’deki hocası ile ihtisas eğitimini tamamlamaktadır. İhtisas sınıflarında, Proje üzerinden çalışmalar yapılmaktadır.

Hoca ve öğrenci tarafından belirlenen proje kapsamında, çeşitli ekol ve sanatlara yönelik araştırmalar da yapılarak, ihtisas eğitimi bu şekilde tamamlanmaktadır. İhtisas dönemi bittiginde, öğrencilerin proje sergileri gerçekleştirilecektir.

Yapılan bitirme tezleri ve çalışmaları danışman hoca ve vakıf tarafından belirlenen kurul vasıtası ile değerlendirilmeye tabi tutulacaktır. Başarılı olanlar ihtisası bitirmiş sayılacaktır.

EĞİTİM SERTİFİKALARI

Ana Eğitim dönemini tamamlayan öğrenciye, Milli Eğitim Sertifikası ve Klasik Türk Sanatları Vakfı Katılım Belgesi verilmektedir. İhtisas eğitimi başarı ile tamamlayan öğrenciye, hocasının imzasının da olduğu Klasik Türk Sanatları Vakfı Diploması verilmektedir.

SEÇMELİ DERSLER

Bilimsel Bitki Çizimi Eğitim Programı

Ana Eğitim -2 Yıl-

Bilimsel Bitki Çizimi eğitim programı iki yıl sürmektedir. Dersler haftada 1 gün 6 saattir. İki yıllık eğitim programını başarı ile tamamlayan öğrenciler, Klasik Türk Sanatları Vakfı katılım belgesine sahip olmaktadır.

Maharet Sınıfı -1 Yıl-

İki yıllık eğitim programını başarı ile tamamlayan öğrencilerden maharet sınıfına katılmak isteyenlere ödev verilmektedir. Ödevlerini tamamlayanlar Bilimsel Bitki Çizimi Eğitmeni tarafından değerlendirmeye tabi tutulmakta ve başarılı olanlar Maharet Sınıfı’na geçmeye hak kazanmaktadır. Maharet Sınıfı’nda eğitim süresi haftada 3 saattir. Araştırma, uygulama, bitirme çalışmaları ve varsa Proje çalışmaları Maharet Sınıfı’nda yapılmaktadır.

Bir yıl süre ile devam edecek olan Maharet Sınıfı’nı tamamlayanlar, Klasik Türk Sanatları Vakfı Bilimsel Bitki Çizimi Maharet Belgesi’ne sahip olmaktadır.

EVLIYA ÇELEBİ KÜLTÜR HİZMET VE TARİHİ ESERLERİ ONARMA DERNEĞİ KÜLTÜR VE SANAT FAALİYETLERİ

— MÜCAHİT DİNÇ¹, ELİF SARPAŞAR² —

¹ Evliya Çelebi Kültür Hizmet ve Tarihî Eserleri Onarma Derneği Başkanı, dincmucahit@gmail.com

² Evliya Çelebi Kültür Hizmet ve Tarihî Eserleri Onarma Derneği Üyesi, sarpasar.elif@gmail.com

Evliya Çelebi Kültür Hizmet ve Tarihî Eserleri Onarma Derneği, fahri başkanımız merhum Hafız Mehmet Dumlu Hoca tarafından 2003 yılında kurulmuştur. Derneğimiz, Evliya Çelebi Müzesi’ni Kütahya’ya kazandırmıştır. Mazisi 1979 yılına dayanan eski eserleri yaşatma faaliyetlerinin ilklerinden olan konağın önündeki türbe yapısı Evliya Çelebi’nin dedesi Kara Ahmet Bey’in kabridir. Kütahya’nın yetiştirdiği önemli insanlardan biri olan ressam, neyzen, minyatürist Ahmet Yakupoglu’nun Mehmet Dumlu Hocaefendi’yle birlikte seyahatnameden yola çıkarak buldukları kabrin; Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Zeregen Mahallesi’nde evlerinin önünde olduğunu söyler. “Zira kendülerinin yâddaşı var idi. Zira kendülerinin pederi Demircioğlu Kara Ahmed Beg, Ebü’l-feth ile İslambol fethinde bulunmuş idi. Anlar yüz kırk yedi sene mu’ammer olup Kütahiyye’de Zeregin Mahallesindeki hanemiz önünde medfundur.” (Dağlı ve Kahraman, 2011). Seyahatnamedeki tariftten yola çıkılarak, Evliya Çelebi’nin ailesinin İstanbul’a göçmeden evvel Kütahya’da yaşadıkları bu konak, 2003 yı-

linda derneğimizin kurucusu Hoca Mehmet Dumlu Efendi’nin gayretleriyle yapılmıştır. Kendileri Muhammed İkbal’in “Yaşayan toplumların iki görevi vardır. İlki ecdâttan kalan eserleri onarır, onları güne kazandırmak, ikincisi ise; onların yanına yenilerini katmaktır.” nasihatini sık sık dile getirerek; derneğimizin faaliyetlerini de bu doğrultuda yönlendirmiştir. Akabinde de bir eser yapanın yıkamayacağını, eserleri tahrip edenlerin eser yapma hazzını tatmadıkları için böyle bir hata yaptıklarını söylerdi. Bu düsturla 1979 senesinden itibaren, Kütahya ilinde içlerinde türbe, mescid, hükümet konağı, kütüphane ve cami gibi eserlerin bulunduğu 15’e yakın restorasyona öncülük etmiştir; bu hizmetler, 2003 yılından itibaren dernek çatısı altında devam etmektedir.

Derneğimiz bünyesinde 2003 yılından itibaren devam eden sanatsal faaliyetler, sanat merkezi yapılmadan önce Evliya Çelebi Konağı’nda devam etmekteydi. Daha sonra artan kapasite sebebiyle yeni merkez inşa edilerek, kurs eğitimlerine cevap verecek ortam sağlanmıştır. Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver hocaanın; “Kütahya içine



Evliya Çelebi Müzesi



Seyh Salih Efendi Türbesi



Gaybi Sunullah Türbesi



Şair Şeyhi Türbesi



Yenicehan Mescidi



Horasan Erenleri Türbesi



Hıdırlık Mescidi



Kütahya Çini Müzesi (II. Yakup İmareti)



Eski Hükümet Konağı



Evliya Çelebi
Müzesi – Mehmet
Dumlu Sanat
Merkezi - Evliya
Çelebi'nin dedesi
Kara Ahmet
Bey'in kabri

kapalı bir kültür hazinesidir, kabiliyetler ve değerler şehridir.” sözünün ışığında bu değerlerin ortaya çıkartılması, bu kabiliyetlerin devam ettirilmesi amaçlanmıştır. Kendisi de 40 yıl çini sanatı ve ticaretinin içerisinde bulunmuş olan hocamızın adını alan kültür ve sanat merkezimizin bünyesinde, halı-kilim dokuma, ebru, hüsn-ü hat, tezhip, minyatür, musiki ve ney, yağlı boya resim kursları vardır.

Halı ve kilim dokuma, Kütahya’da neredeyse kaybolmak üzere olan faaliyetlerden birisidir. Özel sektörde halı ve kilim tezgahı yok denecek kadar azalmışken; yalnızca Kütahya Belediyesi’nin bünyesinde devam ettirilmeye çalışılan bu zanaat, derneğimiz bünyesinde sembolik miktarda üretimi yapılan dallardan bir tanesidir. Ne yazık ki bu alanda yetişmek isteyen kişi sayısı azdır; ancak fazla talep görmemesine rağmen, üretimin kelime karşılığı olan halı ve kilim dokuma faaliyetleri, derneğimiz bünyesinde devam ettirilmeye çalışılmaktadır.



Hafız Mehmet Dumlu

Yoğun talep gören sınıflarımızdan olan ebru kursu, gelecek neslin özellikle küçük yaşlardan itibaren sanatla erken yaşta tanışmasına olanak veren sanat dalımızdır. Ne yazık ki bu alanda İstanbul’dan profesyonel hocalarımızın devamlılığı sağlanamamıştır. Kütahya’da gönüllülük esasına dayalı olarak yerel hocalarımızla kurs devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Derneğimiz çatısı altında bu alanda toplam 30’a yakın öğrenci yetişmiştir.

Tezhip sanatı, 2003 yılından beri devam eden sanat kurslarımızın ilkidir. Bu alanda değerli hocamız Nesrin



Mehmet Dumlulu Kültür ve Sanat Merkezi



Halı – kilim dokuma atölyesi



Ebru atölyesi öğrencileri



Ebru atölyesi çalışmaları

Şarlıgil hanımefendinin özverisiyle kıymetli müzehhip ve müzehhibeler yetişmiş; çok sayıda eser kazandırılmıştır. Hocamız 12 yıldır her iki haftada bir İstanbul'dan gelerek öğrencilerini yetiştirmiştir. Derneğimiz çatısı altında bu alanda toplam 40'a yakın öğrenci yetişmiştir. Minyatür sanatı kurslarımız tezhip sınıfına paralel olarak ilerlemektedir. Tezhiple başlayan öğrencilerimizin bir kısmı minyatür alanında da eserler çalışmaya başlamıştır. Yine İstanbul'dan gelen hocamızla devam eden minyatür kursu-

muzun önemli bir çalışması olmuştur: Kütahya'nın 60'a yakın tarihî eserinin minyatür kompozisyon çalışmaları, derneğimizin minyatür kursiyerleri tarafından yapılmıştır. Bu kapsamda tarihî bir belge niteliği olmaya aday basılı bir yayın hazırlanmıştır. Ancak henüz basımı gerçekleşmemiştir, çalışmalar devam etmektedir. Hüsn-ü hat kursu da derneğimiz çatısı altında devam ettirilmeye çalışılan bir başka alandır. Hattat Zeki Yavaş hoca-nın talebesi hattat Osman Çiçek, beş sene boyunca her hafta İstanbul'dan



Ebru atölyesi öğrencileri



Tezhip atölyesi çalışmaları



Minyatür atölyesi çalışmaları



Minyatür atölyesi çalışmaları



Hüsn-ü hat atölyesi çalışmaları



Musiki atölyesi çalışmaları



Derneğimiz kursiyerleri tarafından açılan Geleneksel El Sanatları Sergisi



Dernek öğrencileri tarafından icra edilen Türk Musikisi konseri

Sahip olduğumuz bütün değerler, birbirinden ayrılamaz yüksek bir anlayışın ürünüdür.

”

Kütahya’ya gelerek öğrenciler yetiştirmeye çalışmıştır. Ancak daha sonra ekonomik ve lojistik yetersizlikler sebebiyle bu alanda yerel imkânlarla başvurulmuştur. Gönüllülük esasıyla devam eden hat kursumuzda da birçok öğrenci yetişmiştir.

Musiki kursumuz kapsamında Kütahyalı Ahmet Yakupoğlu hocamızın ekolünden gelen, aynı zamanda dernek başkanımız olan Mücahit Dinc ve yine aynı ekolde yetişmiş Mehmet Erdoğan beyefendinin hocalığında dersler devam etmektedir. Asıl yaşatılmak istenen, Halil Dikmen hocadan devralınan ve kaybolmaya yüz tutan şah ney ekolüdür. Bu kapsamda birçok öğrenci yetişmiştir; derneğimizin düzenlediği konserlerde şah ney akordunda Mevlevî ayinleri icra edilmiştir ve edilmektedir.

Derneğimiz öğrencilerinin sanat çalışmalarını içeren sergiler de düzenlenmiş; Türk musikisi konserleri verilmiştir. Kültür her sahada yaşatılıp tanıtılmaya çalışılmıştır. 2003 yılından bu yana derneğimiz bünyesinde; ‘Sunullah Gaybi ve Kütahya Evliaları’ başlıklı, biri uluslararası olmak üzere toplamda 7 sempozyum düzenlenmiştir. Ayrıca 12’si Kütahya’da 1’i İstanbul’da olmak üzere toplam 13 Klasik Türk Sanatları Sergisi açılmıştır. Bu sergilerde, derneğimiz kursiyerleri

tarafından üretilen tezhip, minyatür, ebru ve hat levhaları sergilenmiştir.

Derneğimizin kurucusu Hafız Mehmet Dumlu’nun “ağabeyim” diye bahsettiği ressam, neyzen, minyatürist Ahmet Yakupoğlu’na, dönemin Turizm ve Tanıtma Bakanı tarafından yapılmış olan bir davet söz konusudur. Bugün yaşatılmaya çalışılan ve bunun için çalışmalar düzenlenen somut olmayan kültürel miras konusunun benzeri diyebileceğimiz “Manevi Değerler Danışma Kurulu”, milletimizin her zaman ilgilenmesi gereken bir konudur. Sahip olduğumuz bütün değerler, birbirinden ayrılamaz yüksek bir anlayışın ürünüdür. Temenni ederiz ki bu çalışmalar vesilesiyle; kaybolmaya yüz tutmuş bütün değerlerimiz Anadolu’dan bir örnek diyebileceğimiz Kütahya Evliya Çelebi Kültür, Hizmet ve Tarihî Eserleri Onarma Derneği gibi örneklerle çoğalarak artar.

Derneğimiz ve benzeri kurum ve kuruluşların akademik birimler, yönetim birimleri, sosyal ve ekonomik çevrelerle işbirliği içerisinde çalışması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu his ve anlayış içerisinde, bir gönüllülük ocakını; tarihin, sanatın ve eski eserlerin, bir milletin hüviyeti olduğu gerçeğini ve korunarak, gelecek nesillere aktarılmasının bir borç olarak addedildiği anlayışını aktarmaya çalıştık.

T. C.
TURİZM VE TANITMA BAKANLIĞI
Tanıtma Genel Müdürlüğü
Gösteriler Dairesi Başkanlığı

TAN-03-4-3.43(a)-823-8403- 23612

Konu : Manevi Değerler Danışma
Kurulu Üyeligi Hk.

ANKARA

26 Aralık 1979

SAYIN
AHMET YAKUPOĞLU
MALTEPE
KÜTAYYA

Resim,Müzik,Halkbilimi ve Halk Mimarisi konularında Türk
Kültürü'ne yapmış olduğunuz çok değerli katkılar tarafından ilgi ve
memnuniyetle izlenilmektedir.

Her türlü taktirin üstünde ve Yurtiçi ve dışında ayrıca
tanıtılmaya değer bu çalışmalarınız dolayısı ile,Bakanlığımızca ilk
defa teşkil edilmekte olan "Manevi Değerler Danışma Kurulu"nda ilk
Üye olarak yer almanızı diler,bu vesileyle tebrik,teşekkür ve saygı-
larımızı sunarım.

Barlas KÜNTAY
Turizm ve Tanıtma Bakanı



MC.



Kütahya Şehri “Hıdırlık tepesinden”

*Yıkmak insanlara yapmak gibi kıymet mi verir?
Emin ol onu en çolpa herifler de becerir.
Sade sen gösteriver “işte budur kubbe” diye,
İki ırgatla iner şimdi Süleymaniye...
Ama gel kaldıralım dendi mi, heyhât, o zaman,
Bir Süleyman daha lazım yeniden bir de Sinan...
Mehmet Akif Ersoy*

KAYNAKÇA

- Dağlı, Y., Kahraman, S. A., 2011, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*, Yapı Kredi Yayınları, Cilt 6, İstanbul, s. 242.

GRUP
ÇALIŞMASI
1

**SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN
KORUNMASININ “EKONOMİ, TURİZM VE
YÖNETİM” BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

KONU-1:

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS ENVANTERİ

KONU-2:

KURUMLARIN ÇALIŞMALARI, PROJELERİ VE ÖNERİLERİ

KONU-3:

KÜLTÜR-TURİZM-EKONOMİ ÜÇGENİ VE DENGESİ

”

Katılımcılar	
1.	Kültür Bakanlığı – AREGEM (Solmaz Karabaşa - Moderatör)
2.	İBB Kültürel Miras Koruma Müdürü (İhsan İlze)
3.	İstanbul Sit Alanları Alan Yönetim Başkanlığı (Yeşim Börek)
4.	İstanbul Sit Alanları Alan Yönetim Başkanlığı (Fatma Sema Sekban)
5.	İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü (Osman Ocak)
6.	Şile Belediyesi – Kültür Müdürü (Ayşin Deniz Kuru)
7.	Şile Belediyesi – Kültür Müdürlüğü (Emre Toprakçı)
8.	Şile Turizm Kültür ve Tanıtma Derneği Yönetim Kurulu Bşk. (Tümay İmamoğlu)
9.	Beyoğlu Belediyesi (Kaan Özpınar)
10.	Kadıköy Belediyesi (Gözde Eldemir)
11.	Kağıthane Belediyesi (Hakan İnançlı)
12.	Adalar Belediyesi (Günseli Meriç)
13.	Adalar Belediyesi (Sumru Süslü)
14.	Şişli Belediyesi (Serpil Zengin)
15.	Zeytinburnu Belediyesi (Hacer Bakkal)
16.	Kültür ve Turizm Bakanlığı – İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (Anıl Köylü)
17.	İBB Şehir Planlama Müdürlüğü (Serkan Şahin)
18.	İBB Şehir Planlama Müdürlüğü (Sündüz Güner)
19.	İBB Kültür Varlıkları Projeler Müdürlüğü (Tülin Özgan)
20.	İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü (Sümeyye Kara)
21.	İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü (Hüseyin Ataç)

Özet

Çalışmada, özellikle ilçe belediyeleri tarafından, somut olmayan kültürel miras ulusal envanterine kayıt ettirebilecekleri unsurlar konusunda öneriler dile getirilmiş; kayıt süreci ve başvuru konularında fikir ve bilgi aktarımı sağlanmıştır. İlçe belediyeleri, İBB, İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerinin işbirliğiyle, ulusal envanterimizin yerel öğeler ve yaşayan insan hazineleriyle zenginleşmesi konusunda ilk adım atılmış; öneriler ifade edilmiştir. Yerel yönetimler, sahip oldukları kültürel miras unsurlarını fark etmeleri, kayıt altına almaları ve ulusal envanter sistemine dahil edilmek üzere önermeleri konusunda teşvik edilmiştir. Bu gibi çalışmalarda temel gereksinim olan “kurumlar arası işbirliği” adına, çeşitli kurum ve kuruluşların birbirini tanımaları, çalışmalarından haberdar olmaları ve ortak projeler geliştirebilmeleri, grup çalışmasının en önemli kazanımlarındandır.

GRUP ÇALIŞMASI-1

İstanbul kültüründe yer edinmiş, çoğu hâlâ yaşatılmaya devam edilen somut olmayan kültürel miras unsurları, büyük ölçüde kaybolma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Yaşayan kültürel miras ise, günümüzde uzmanlaştığı işi yapmasa da, çeşitli alanlarda bilgi birikimine sahip kişileri tanımlar. Bu bağlamda, yaşayan kültürel miras olarak usta, zanaatkâr gibi kişiler, icra ettikleri sanat/zanaat dalları ve bu sürecin meydana getirdiği gelenekler, somut olmayan kültürel miras kapsamındadır.

Grup çalışmasının ilk aşamasında, ilçe belediyelerini temsil eden katılımcılar tarafından, somut olmayan kültürel miras envanterine dâhil edilebilecek yerel unsurlar önerilmiştir. Bunlar arasında ustalıklar, gelenek-

ler, hatta semte adını veren unsurlara rastlanmaktadır:

Önerilerden ilki, Kağıthane Belediyesi’nin tekrar canlandığı *“el yapımı kâğıt atölyesi”*dir; belirli bir dönemin üretim tekniğini yansıtmaktadır. Diğer bir öneri, Beyoğlu’nda bulunan Okçular Tekkesi’nde verilen *“geleneksel okçuluk eğitimi”*dir. Fatih Sultan Mehmet zamanında bu tekke- de verildiği bilinen okçuluk eğitimi, günümüzde de Okçular Vakfı tarafından devam ettirilmektedir. Beyoğlu ilçesinin özellikle Cihangir semtinde, yaşayan kültürel miras özelliği de taşıyan, *“el sanatçıları ve antikacılar”* bulunmaktadır. Fatih’in Hanlar Bölgesi’nde, Büyük Valide Han’da *“üretimi sürdüren ustalar”* vardır. Mekân, tescilli bir kültür varlığı olmakla birlikte; ustalar, yaşayan kültürel mirasa dâhil edilmelidir. Kapalıçarşı ve hanlarda süregelen *“çarşı geleneği”* de bir



somut olmayan kültürel miras unsuru sayılabilir. *Kalaycılık* da önemli bir iş koludur; zira bakır cezveler hala kullanılmaktadır, ancak bunları kalaylayacak yer bulmak güçtür. Kasımpaşa’da yer alan tersanede uygulanan “*gemi yapım tekniği*”, önemli bir kültürel miras unsuru niteliğindedir. Aynı zamanda tersanenin yakın çevresi de bu bağlamda incelenebilir. Zeytinburnu ilçesinde, tıp alanında kullanılmak üzere ilaç, krem ve sabun üretilmesi amacıyla işleyen bir “*tıbbi bitkiler bahçesi*” bulunmaktadır. İlçede mesir macunu üretimi de yapılmaktadır.

“*Ritüele dönüşmüş uygulamalar*” da somut olmayan kültürel miras kapsamına girmektedir. Silivri ilçesinde, ayın toplantılarına ev sahipliği yap-

makta olan Aziz Nicola dergâhı/evi vardır; bu ayinler, sürdürülen bir ritüel olarak somut olmayan kültürel miras kapsamına alınabilir. Büyükkada’da yer alan Aya Yorgi Kilisesi’nde iskeleden itibaren yalın ayak yürümek, dilek dilemek, ağaçlara ip bağlamak ve mum yakmak gibi uygulamalar da benzer şekilde ritüele dönüşmüştür. Önceden yılda iki kere gerçekleştirilen bu ritüel, artık din ayrımı olmaksızın herkes tarafından uygulanmaktadır. Hac uğurlama ritüeli de gelenekselleşmiş bir uygulamadır.

Şile ilçesinde; 600 yıldır sürdürülen “*Şile bezi kültürü*” gerek ürünleri, gerek dokuma gelenegiyle bir bütündür. Yeterli ekonomik gelir sağlamadığı için kaybolmaya yüz tutmuş olan bu



üretim, özellikle çeyiz kültüründe hâlâ varlığını sürdürmektedir. Özel işlemlerden geçirildikten sonra “*Şile bezi*” adını alan bu dokuma türüne ait 60-70 motif bulunmaktadır.

Gösteri sanatları kapsamında da somut olmayan kültürel miras unsurlarından söz edilebilir. *Geleneksel tiyatro, kukla gösterileri, Hacıvat-Karagöz gösterileri ve ortaoyunu* unsur olarak; bu gösterilerde yer alan insanlar ise yaşayan kültürel miras dâhilinde önerilmektedir.

Geleneklerimiz, kimliğimizin bir parçasıdır: Ninni söyleme, kırk uçurma geleneği, kirvelik geleneği, sıra gecele-ri, meşk geleneği, fener alayı, Hıdırel-lez geleneği, horoz dövüşü, kuşçuluk, niyetçilik gibi uygulamalar bunlardan birkaçıdır. Mehter marşı geleneği, günümüze hiç ulaşamadığı için, somut olmayan kültürel miras unsuru olarak değerlendirilememiştir.

Vapur kültürü, İstanbul’a özgü bir unsurdur; İstanbul’a gelen turistler, özellikle vapura binerek kıtalar ara-

sı seyahat yapmak isterler. Vapur seyahatinde vazgeçilmez olan simit ve martı da bu kültürün bir parçasıdır. Ayrıca, bozacılar, yoğurt satanlar ve simit satanlar da İstanbul için önemli unsurlardır. Sünnet geleneğine bağlı olarak ortaya çıkan oyuncak üretimi, günümüzde *Eyüp oyuncakçılığı* olarak yaşamaktadır.

Somut olmayan kültürel miras için üzerinde konuşulan diğer unsurlar arasında; meddahlık, mehteran takımı, ahi-lik, üfleme cam, Beykoz deseni, çeşm-i bülbül, gümüş telkâri, kazaze, kent mü-zîği bulunmaktadır. Bu önerilerden bazıları bir sanat veya üretim tekniği iken; bazıları gelenektir. Unsur olarak önerilen her bir madde, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü’nün internet sitesinde bulunan formlar aracılığıyla resmi hale getirilmelidir.

ÖNERİLER

Çalışmanın sonraki aşamasında, somut olmayan kültürel miras ile ilgili



kurumların önerileri ve gerçekleştir-
dikleri projeler üzerine konuşulmuş;
bu projeler, kültürel, turistik ve eko-
nomik açıdan değerlendirilmiştir. Ör-
nek olarak, Beyoğlu’nda her yıl *Altın
Eller Festivali* düzenlenmektedir. Hat,
ebru ve ahşap oyma sanatının çeşitli
ürünleri, bu festivalde sergilenmek-
te ve satışı gerçekleştirilmektedir. Bu
festivalin düzenlenme amacı, sanatını
sürdürmeye devam eden sanatçıla-
rı teşvik etmek ve desteklemektir. Bu
uygulama, sanatçılara ekonomik geri
bildirim sağladığı gibi turistik açıdan
da önem arz etmektedir. Aynı şekilde
el sanatları ustalarını buluşturan *Şile
Bezi Festivali*, 29 senedir sürdürül-
mektedir. *Anadolu Sanatçıları Derne-
ği*, belediyelere danışarak UNESCO
onaylı sanatçıları bir araya getirmek-
tedir. Bu etkinlik için Mimar Sinan’ın
eseri olan bir han, mekân olarak kul-
lanılmaktadır. Bu tarz etkinlikler, her
yıl çocuk atölyeleri veya hamam haya-
tı gibi farklı bir tema belirlenerek daha

ilgi çekici hale getirilebilir. *Festivaller*
gibi paylaşımcı etkinlikler, tüm İstan-
bul genelinde yaygın hale getirilerek,
sanatçılara verilen destek artırılma-
lıdır. Bu yöntemle, somut olmayan
kültürel miras hakkında farkındalık
da sağlanabilir. Festivallere ek olarak,
el sanatları atölyeleri ve Türk müziği
geceleri düzenlenebilir. Ancak bunun
gibi geçici etkinliklerin yanında, han
ya da medrese gibi mekânlar, el sanat-
larını sergileme amacıyla sürekli sergi
alanları olarak değerlendirilmelidir.
Adalar Belediyesi ve Adalar Vakfı’nın
ortak girişimi ile, şairlerin eserleri belli
dönemlerle *Kent Müzesi*’nde sergilen-
mektedir. Yaşayan müzeler oluşturul-
malı; farklı temalar üzerine kurulan
müzelerin sayısı artırılmalıdır. Açık
hava müzeleri, insanlar normal hayat-
larına ve gerçekleştirdikleri uygulama-
lara devam ederken, ziyaretçilere bun-
ları izleme imkânı sunmaktadır.

Kültürümüzde önemli bir yere sa-
hip olan Hacivat-Karagöz gibi gösteri

Somut
olmayan
kültürel mirası
korumak için
turizm bir
araç olarak
kullanılacaksa
kamu yararı
ön plana
çıkartılmalıdır.

”



sanatlarının sergilendiği ve icra edildiği merkezler de çoğaltılmalıdır. Bu merkezlerde geleneksel tiyatro, Hacivat-Karagöz, ortaoyunu, meddahlık, kukla ve benzeri geleneksel sahne sanatları sunulmalıdır. Vezneciler semti (Direkler arası), mekân olarak İstanbul’da tiyatronun ilk ortaya çıktığı yer olduğundan, böyle bir gösteri merkezi için uygun bir yer önerisi olacaktır. Eğitim birimlerinden de geziler düzenlenerek, geçmişimizde önemli yer tutan bu sanatlar gençlere ulaştırılmalıdır. Gençlere ulaştırılmayan kültürel mirasın, unutulması ve yok olması kaçınılmazdır. Alanında yıllardır çalışan yapı ustaları, sanatçı ve zanaatkarlar; hem yaşayan insan hazinesi olarak önerilmeli, hem de bilgi, beceri ve deneyimlerini yeni nesillere aktarabilecekleri ortamlar hazırlanmalıdır.

Örnek olarak, tarihi eserlerin restorasyonunda çalışan nitelikli ustaların, uygulamalı dersler vermesi ve doğru uygulama tekniklerini gençlere öğretmesi olumlu örneklerdir.

İstanbul’da belirli noktalarda hâlâ hayat bulan somut olmayan kültürel mirası tanıtmak için, turistik gezi rotaları belirlenebilir. Bu rotalar, kültürel mirasın mekân ile ilişkisini tanımlayan yerlerden meydana gelen güzergâhları içermelidir. Gezilerin, gerekli eğitimi almış rehberler eşliğinde yapılması faydalı olacaktır. Aynı şekilde, edebiyatın mekân bulmuş hali olarak “*İstanbul edebiyat haritası*” üretilir. Kültürel mirasın tanıtımında diğer bir etkili yöntem, kamu spotu veya kısa filmlerdir. Dijital ortamda sunulan veya medyada yer bulan kayıtlar, daha çok akılda kalacaktır. Aynı şekil-



de belirli yarışmalar veya sosyal medya kampanyaları da bu konuda etkili olabilir. Somut olmayan kültürel miras ile ilgili müze, festival, atölye ve çeşitli etkinliklerin program ve mekânlarına ulaşmayı sağlayan bazı mobil uygulamalar üretilebilir. Bu mobil uygulamalarda, aynı zamanda kültürel miras ile ilgili bilgi paylaşımı da yapılabilir.

Somut olmayan kültürel mirası korumak için turizm bir araç olarak kullanılacaksa kamu yararı ön plana çıkarılmalıdır. Koruma ve sürekliliği sağlamak adına yapılan uygulamalar, bir süreden sonra pazar haline gelecektir; bu pazar anlayışı geleneği yok sayarak kazanç odaklı olabilir. Örneğin şimdiye kadar boza ile hiç ilişkisi olmamış bir insan bu pazar içerisinde yer alabilmek için bozacılık işine

girişebilir. Bir başka örnek de Mevlevi-Sema törenleridir. Mevlana'nın doğum yıl dönümünden sonra patlayan bu gelenek, şimdi kebabçılarda, restoranlarda bile görülebilmektedir. Bu ticarileşme engellenmelidir, ama aynı zamanda turizm de el sanatlarının önemli bir dayanağıdır. Sanatçıların gelir elde edemediğinde sanatçılık da duracaktır.

Türkiye Seyahat Acentaları Birliği ve Rehberler Odası, bazı etkinlikler için karar verici merci konumundadır. Bir sonraki çalıştayda, temsilcilerinin bulunması gerekmektedir. Aynı şekilde İstanbul Üniversitesi'nde kültürel mirasımızla ilgili çalışan akademisyenlerin de bir sonraki çalıştayda bulunmaları etkili olacaktır.

GRUP
ÇALIŞMASI
2

**“SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS-MEKÂN İLİŞKİSİ”NİN DEĞERLENDİRİLMESİ
(KAPALIÇARŞI, HANLAR BÖLGESİ ÖRNEKLERİ)**

KONU-1:

MEKÂNLA BÜTÜNLEŞİK OLARAK DEVAM EDEN ÖZGÜN ÜRETİM KOLLARI

KONU-2:

KAPALIÇARŞI-KUYUMCUKENT İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

KONU-3:

KORUMA BAĞLAMINDA SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

”

Katılımcılar	
1.	Mimar İhsan Sarı (Moderatör)
2.	Kapalıçarşı Esnaf Derneği Yönetim Kurulu Genel Sekreteri (Cem Arıca)
3.	Kapalıçarşı Esnaf Derneği Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı (Atilla Saraç)
4.	Esnaf ve Sanatkârlar Derneği Başkanı (Mahmut Çelikus)
5.	İstanbul Kuyumcular Odası Başkanı (Norayr İşler)
6.	İstanbul Ticaret Odası Kuyumculuk Sektörü Sorumlusu (Erhan Hoşhanlı)
7.	İstanbul Kuyumcular Odası Yönetim Kurulu Üyesi (Murat Turaç)
8.	Kültür ve Turizm Bakanlığı – İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (Sevinç Çelik)
9.	Kültür ve Turizm Bakanlığı – İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (Derya Dayan)
10.	İBB Kültürel Miras Koruma Müdür Yardımcısı (İslam Erdoğan)
11.	Medipol Üniversitesi Mimarlık Fakültesi (Yrd. Doç. Dr. Gülhan Benli)
12.	Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi (Arş. Gör. Reyçan Çetin)
13.	İstanbul Sit Alanları Alan Yönetim Başkanlığı (Fatma Kuş)
14.	Fatih Belediyesi (Gülşen Nemli)
15.	Şişli Belediyesi (Berfin Ezgi Demirbaş)
16.	İBB Kültür Varlıkları Projeler Müdürlüğü (Şirin Özgür)
17.	İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü (İrem İpek)
18.	İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü (Yakup Demir)
19.	İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü (Sinan Varçın)

Özet

Çalışma konuları; çarşı yönetimi, Esnaf ve Sanatkarlar Derneği, Kuyumcular Odası, Ticaret Odası gibi çeşitli kurumları temsil eden katılımcıların katkılarıyla ele alınmıştır. Kapalıçarşı'nın günümüzdeki korunma sorunları, hem şehir ve bölge planlama konularında uzman akademisyenler, hem de çarşı yönetimi ve esnafı tarafından değerlendirilmiştir. Mimari korumanın somut olmayan kültürel mirasla ilişkisi tartışılmış; sektörün beklentileri ve yorumları kaydedilmiştir. Ticari değişimlerin yarattığı fiziki dönüşümün yanında, çevresel bir dönüşümün gerçekleştiği tespit edilmiştir. Mekânların özgün işlevlerinin somut olmayan kültürel miras değeri olduğunun altı çizilmiş; bütünlük bir koruma anlayışı içerisinde, yapı ile birlikte korunması gereken bu değerlerin de yaşatılabilmesi için neler yapılması gerektiği tartışılmıştır. Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi örnekleri üzerinden, kaybolma tehdidi altındaki mesleklere ait ustaların tespiti ve desteklenmesi için öneriler getirilmiştir. Teknolojik yeniliklerin zanaat ve sanat kolları üzerindeki etkisi tartışılmış; bunların icra edildiği mekânların terk edilmesi ve ortaya çıkan işlev değişikliklerinin kent dinamiği üzerine etkileri ifade edilmiştir. Somut olmayan kültürel miras konusunda farkındalık oluşturulmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

GRUP ÇALIŞMASI-2

Somut olmayan kültürel miras-mekân ilişkisinin değerlendirildiği çalışmada üç konu başlığı ele alınmıştır: Bunlar, mekânla bütünlük olarak devam eden özgün üretim kolları, Kapalıçarşı-Kuyumcukent değerlendirmesi ve koruma bağlamında sorunlar ve çözümlerdir. Alanında uzman mimarlar, şehir plancıları, çarşı yönetimi, Esnaf ve Sanatkarlar Derneği, Kuyumcular Odası ve Ticaret Odası gibi katılımcılarla değerlendirilmiştir. Kapalıçarşı'nın günümüzdeki sosyal ve fiziksel durumu tartışılmış, sektörün beklenti-

leri ve yorumları ele alınmıştır. Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi'nde sürdürülen işlevler, somut olmayan kültürel miras unsuru olarak değerlendirilmiş ve her birinin mekânla birlikte yaşatılması önerilmiştir. Kaybolma tehdidi altında olan mesleklere ait ustaların tespit edilmesi ve gerekli desteğin verilmesi gerektiği tartışılmış; genel anlamda toplumda somut olmayan kültürel miras konusunda farkındalık oluşturulması gerektiğine karar verilmiştir. Yaşayan insan hazinesi olarak âşıklar, ozanlar, halk şairleri, mahalli sanatçılar olduğu gibi; somut olmayan kültürel miras unsuru olarak da, geleneksel çalgı yapımıcılığı, el sanatları ve zana-



atlar, geleneksel tiyatro sanatı ve süsleme sanatları öne çıkmaktadır.

Kapalıçarşı, İstanbul'un sanat merkezidir. Kapalıçarşı'da ilk akla gelen meslek kolu kuyumculuktur. *Kuyumculuk* mesleğinde usta-çırak ilişkisi önemlidir. Bu ilişki, Osmanlı dönemi veya daha eski zamanlardan günümüze kadar gelen bir iletişimin kalıntıları olarak da nitelendirilebilir. Yavaş yavaş kaybolmaya başlayan usta-çırak ilişkisi, başlı başına bir somut olmayan kültürel miras unsurudur. Kapalıçarşı'da günümüzde kaybolmaya yüz tutmuş mesleklerden olan *örücülük*, sadece bir usta tarafından devam ettirilmektedir. Kıyafetler eskiden bu kadar kolay tedarik edilemediğinden, sökülen veya yırtılan kıyafetler örücü ustalara götü-

rülürdü; günümüzde bu meslek kolu unutulmak üzeredir. Aynı zamanda Kapalıçarşı'da *halı ustaları* vardır. Dokuma tezgâhları veya halı üretiminden söz edilemez; ancak halıyı tamir eden veya boyayan 4-5 usta bulunmaktadır. Ender bulunan *gramofon tamircilerinden* biri de Kapalıçarşı'dadır. Örücü, halıcı ve gramofon tamircisi, somut olmayan kültürel mirasın mekânla ilişkisini anlatan önemli üç unsur olarak önerilmiştir.

Kalemkârlık, Kapalıçarşı'da 3-4 usta tarafından sürdürülmektedir; al-yans içerisine ve künyelere el maharetiyle yazı yazan bu ustaların, aynı zamanda büyük madalyonlar üzerine çizdikleri resimleri de vardır. Bu ustaların çırakları olmadığından, ne yazık



ki mesleklerini bir sonraki nesle ilete-
meyecekler. Ayrıca günümüz teknolo-
jisi, yazı yazma işlemini çok daha hızlı
yapabilme imkânı sunmaktadır. Ancak
işin sanat kısmı eksik kalmaktadır. Ka-
lemkârlığa benzeyen ve Kapalıçarşı’da
hâlâ devam eden *mıhlayıcılık* mesleği
de usta-çırak ilişkisine dayanır. Mıhla-
yıcılar, kalemkârlarla aynı aletleri kul-
lanırlar. Mıhlayıcı, mücevherin en kıy-
metli son noktasını koyan, bir anlamda
imzasını atan kişidir. Başka bir meslek
kolu da *sadekârlık*; yani madeni mü-
cevhere dönüştürmek, bir anlamda
mücevherin kasasını yapmaktır. Ka-
lemkârlık, mıhlayıcılık ve sadekârlık,
birbirini bütünleyen üç sanattır. Üre-
tilen bir üründe, bu üç sanatçının da
tasarıma farklı bir katkısı olmaktadır.

Gümüş objelerin üretimi de gü-
nümüzde fazla ön planda olmayan
meslek kolları arasındadır. Türkiye’de,
zamanında çok iyi olan bazı gümüş
atölyeleri, günümüzde ancak bir iki
kişi ile çalıştırılmaktadır. Tamamen el
işçiliğine dayalı olan bu sanatın ürün-

leri, gümüş bardak, şişe, gondol gibi
ürünlerdir. Büyük Yeni Han’da ciddi
bir imalat alanı olmakla birlikte; bu
sanatçılar da gümüş obje üretiminin
günümüzdeki durumundan memnun
değiller ve para kazanamadıkları için
meslek değiştiriyorlar. Daha kısa süre-
de, düşük maliyetli üretim fırsatı sunan
teknolojik imkânlar, tüketiciyi usta işi
ürünlerden uzaklaştırarak ucuz olana
yönlendiriyor. Usta-çırak ilişkisine da-
yalı ve yok olmak üzere olan başka bir
meslek, mercan terliği yapımıdır. Gü-
nümüzde Cebeci Han’da bir kişi bu işi
sürdürmektedir.

Kapalıçarşı’da, kültürel mirası-
mız olarak nitelendirilecek çok sayıda
meslek erbabından söz etmek müm-
kündür: Çakmakçılar, yorgancılar,
yüncüler, bezciler, keseciler, fesci-
ler, sandalyeciler... Bu üretim kolları,
yer aldıkları hanlara da adını vermiş;
mekânlarla bütünleşmiştir. Gümüş-
çüler Hanı, Varakçılar Hanı, Kürkçü
Han, Kaşıkçı Han, Cebeci Han, Sepet-
çi Hanı, Halıcı Hanı, adını geleneksel

Üretilen veri
ve projelerin
devamlılığının
sağlanması
önemlidir.

”



üretimlerden alan hanlardan birkaçıdır. Günümüzde bu kültür de yozlaşmaya başlamış; turizme açılan bazı hanların adı değiştirilmiştir. Üretimlerin giderek azaldığı ve eskisi kadar rağbet görmediği düşünülürse; Kapalıçarşı'nın sokakları, hanlar gibi geleneksel üretim ve sanatları betimleyen bu mekânların, adlarıyla birlikte yaşatılması çok önemlidir. Aksi takdirde bir kültür unutulacak ve yok olacaktır.

Kapalıçarşı-Kuyumcukent ilişkisi bağlamında değerlendirme yapılırken, esnaf ve oda temsilcilerinin katkılarıyla, iki sonuca varılmıştır: Kapalıçarşı'da varlığını sürdüren ve el işçiliği ile üretim yapılan sanat ve zanaat atölyeleri, korunması gerekli kültürel unsurlardır; ancak bununla birlikte, asitli malzemelerle yoğun olarak çalışan üreticiler de bölge için çevresel bir tehdit oluşturmaktadır ve buradan uzaklaştırılmaları gerekmektedir. Bölgeden birçok kişi Kuyumcukent'e taşınmıştır; ancak bunlar, üretim kapasitesi yüksek, sanayileşme potansiyeli olan üretim dallarıdır. Dolayısıyla, yeni ve yoğun bir

üretim alanı olan Kuyumcukent için de hava ve su kirliliğine karşı önlem alınmalıdır. Duygusal olarak Tarihi Yarımada ile ilişkili olan sanatçılar veya küçük ölçekli atölyeler ise, buradan uzaklaşmayı tercih etmemişlerdir.

ÖNERİLER

Tarihi Yarımada'nın sosyolojik yapısı önemlidir; bu konuda daha önce yapılmış sosyolojik çalışmalar da irdelenmeli, Ümit Meriç ve Alev Erkin gibi sosyologlarla işbirliği yapılmalıdır. Tarihi Yarımada ile ilgili bir ekonomik model çalışması kapsamında, 2006-2011 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından bölgenin sosyolojik araştırması yaptırılmıştır. Bölge kullanıcılarıyla birebir görüşme ve toplantılar yapılmış; disiplinler arası işbirliğiyle gerçekleştirilen verimli bir çalışma olmuştur. Benzer şekilde, EUROMED kapsamında, yenilikçi ekonomik işbirliği, kentsel dönüşüm ve sürdürülebilirlik çerçevesinde İstan-



bul Büyükşehir Belediyesi Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı Avrupa Birliği İlişkiler Müdürlüğü çeşitli projeler üretmiştir. Eminönü ilçesi Hanlar Bölgesi'nde bulunan bilgilendirme tabelalarının projelendirilmesi, bunlardan biridir. Proje kapsamında, alandaki anıt eserler incelenerek bilgilendirme tabelalarının nasıl tasarlanacağına ilişkin projeler hazırlanmış; ancak uygulanamamıştır. Projenin tekrar gündeme alınması önerilmiştir. Üretilen veri ve projelerin devamlılığının sağlanması ve çalışmaların kaldığı yerden bir adım ileriye taşınması önemlidir.

Tarihi Yarımada'nın turizme çok önemli bir katkısının olduğu ve bunun

artırılabilceği üzerinde durulmuştur. Geleneksel üretimi sürdüren atölyelere turistlerin ilgisi yüksektir. Avrupa'da birçok örneği olan, geleneksel üretim ve ticaret temalı turistik rotalar geliştirilerek, hem bu mekânların yaşatılmasına, hem de usta ve sanatçıların çalışmalarına katkı sağlanabilir. Unutulmaya yüz tutmuş meslekler, ürünler ve sanatçılar, mutlak surette yetkili kurum ve kuruluşlarca desteklenmelidir. Sanatkâr ve zanaatkârların çoğu, artık mesleğini icra edemediği için geçim sıkıntısı yaşamaktadır. Kirasını karşılayamadığı için sanatını devam ettiremeyen kültürel miras üreticileri ve taşıyıcıları bulunmaktadır. Bu sanatçılara

Kapalıçarşı’nın sokakları, hanlar gibi geleneksel üretim ve sanatları betimleyen mekânların, adlarıyla birlikte yaşatılması çok önemlidir.

”

vergi, kira, personel desteği verilmeli; aynı zamanda kendilerini ve sanatlarını tanıtabilecekleri, toplumda daha fazla insana ulaşabilecekleri mecralar oluşturulmalıdır. Somut olmayan kültürel miras unsurlarının yaşatılması, devletin, akademik camianın ve kamu iradesinin işbirliği ile sağlanmalıdır. Tarihi Yarımada’nın bu konuda canlandırılması için liderlik edecek özel bir yönetim organına ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Bu süreç için zaman ve çaba harcanması, öngörülen kararların uygulanabilmesi için ekonomik ve hukuki açıdan yaptırım gücü olan bir yapılanmanın gerektiği belirtilmiştir. Böyle bir çalışma sürecinde, tüm sanatçıların isteyerek yer alacağı belirtilmiştir. Tarihi Yarımada’da turizm yatırımlarının kontrollü olması gerekmektedir. İyi bir yönetimle, otel, sosyal alanlar ve belirli hizmet noktaları oluşturulabilir. Akademisyenler, konusunda uzman mimarlar, meslek odaları ve çeşitli sivil toplum örgütleri ile işbirliği içerisinde, Tarihi Yarımada’daki bu alanlar rehabilite edilebilir.

Tarihi Yarımada’da turizmin önündeki en büyük engellerden biri, güven sorunudur. Geçmiş zamanlarda akşam saatlerinde de rahatça gezilebilen Hanlar Bölgesi ve Kumkapı, Nişanca, Ye-

nikapı, Gedikpaşa gibi yerler, yerleşik nüfus oranının çok düşük olması nedeniyle geceleri ıssızlaşmaktadır. Turizme açılan bir alanın öncelikle güvenli olması gerekmektedir. Esnaf temsilcileri, Tarihi Yarımada’daki köhneye başlayan çalışma alanları için belirli düzenlemeler getirilmesini önermektedir. Örneğin çok sayıda atölyenin yer aldığı binalarda güvenlik sorumlusunun bulunması gibi kural ve düzenlemeler getirilebilir. Bu alanlarda eğitim ve kültür merkezleri, el sanatlarını destekleyen gösteri merkezleri, sergi alanları, eğitim atölyeleri gibi oluşumların yer alması da ıssızlaşmanın önüne geçecektir. Yapılarda fiziksel anlamda da iyileştirme ve düzenleme yapılmalıdır. Ancak özellikle son yıllarda hızla yürütülen restorasyon çalışmaları sonucunda bazı yapılar niteliksiz müdahaleler nedeniyle tanınamaz hale gelmiş ve bozulmuştur.

Hanlar, plan şeması, kullanım, mülkiyet, yapım tekniği, malzeme ve araziye yerleşim anlamında çözülmesi zor ve karmaşık yapılardır. Hanlarda yürütülecek olan onarım veya iyileştirme çalışmalarına özellikle dikkat edilmeli, hızlı ve niteliksiz restorasyon furçasının yapıları tahrip etmesine izin verilmemelidir.

GRUP
ÇALIŞMASI
3

**SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ VE “EĞİTİM
OLANAKLARI”NIN DEĞERLENDİRİLMESİ**

KONU-1:

MEVCUT EĞİTİM-ÖĞRETİM SİSTEMİMİZDE MİRAS VE KORUMANIN YERİ

KONU-2:

EĞİTİM PROGRAMLARININ VE İÇERİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

KONU-3:

KORUMA EĞİTİMİ VE ÖĞRETİM TEKNİKLERİ İÇİN ÖNERİLER

”

Katılımcılar

1. UNESCO TR SOKÜM İhtisas Komitesi Başkan Vekili (Prof. Dr. Metin Ekici - Moderatör)

2. UNESCO 2009 Yılı Yaşayan İnsan Hazinesi (Fuat Başar)

3. Kültür ve Turizm Bakanlığı – İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (Tuğba Kurtuluş)

4. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi (Yrd. Doç. Dr. Alidost Ertugrul)

5. İl Millî Eğitim Müdürlüğü (Sezer Tuna)

6. İl Millî Eğitim Müdürlüğü (Faik Koç)

7. Klasik Türk Sanatları Vakfı (Ayşenur Kadakçı Velioğlu)

8. Kültür Üniversitesi (Yrd. Doç. Dr. Nisa Semiz)

9. İSMEK Genel Koordinatör Yardımcısı (Muhammed Altıntaş)

10. Beşiktaş Belediyesi – KUDEB (Nazmiye Gölbaşı)

11. KOREFD Koruma ve Restorasyon Firmaları Derneği (Esra Balcı)

12. Cam Ocağı Vakfı (Özgür Oğuzlar)

13. Sıcak cam sanatçısı (Gülin Algül)

14. İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü (Esra Kudde)

15. İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü (Elif Sarpaşar)

16. İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü (Samet İlci)

17. Zeytinburnu Belediyesi (Bedel Polat)

18. İstanbul Sit Alanları Alan Yönetim Başkanlığı (Ümit Başaran)

19. İBB Kültürel Etkinlikler Müdürlüğü (İsmihan Sümeyra Pervan)

Özet

Çalışmada, çeşitli sanat dalları ve kurumların temsilcileri ile eğitimciler tarafından eğitim programları ve somut olmayan kültürel mirasın eğitimdeki yeri/rolü ele alınmıştır. Taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve restorasyonunda yaşanan uzmanlık/nitelik/yetenlik sorunlarına değinilmiş; somut olmayan kültürel mirasın korunması bağlamında da konunun herkes tarafından yeterince ve tam anlamıyla anlaşılmaması, temel sorun olarak kaydedilmiştir. “Sanatla tanışma”nın erken yaşlarda olması gerektiği, ancak “sanatçı yetiştirme”nin uzun ve titizlikle yürütülmesi gereken bir süreç olduğu tartışılmıştır. Bireylerin ait oldukları kültürü etraflıca tanımalarının, eğitim süreçlerinde önemli olduğu ve bu kültürel miras unsurlarının mutlaka her yaştaki eğitim sürecine dâhil edilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Sanatı ve sanatçıyı korumak ve devam ettirilmesini sağlamak üzere, Sanatçılar Üst Kurulu oluşturulması, kültür taşıyıcılarının belirlenmesi, nitelikli eğitim programlarının oluşturulması, bizi biz yapan değerleri görünür kılmak adına “farkındalık” yaratılması, miras yalnızca üretilen unsurlardan ibaret olmadığı için kültürün bir “yaşam biçimi” olarak algılanması için çaba sarf edilmesi, sertifikasyon sorunlarının çözülmesi, kurumların mutlaka birlikte çalışması, bir çekirdek kadro oluşturulması ve sık sık tekrarlanan toplantılarla konunun gündemde tutulması önerilmiştir.

GRUP ÇALIŞMASI-3

Somut olmayan kültürel miras, herhangi bir bireyin veya topluluğun, kendisine kimlik duygusu veren ve beş temel alanda ortaya çıktığı belirlenmiş olan; kendisine ait kabul ettiği kültürel mirası tanımlar. Günümüze kadar olan kültürel miras alanındaki koruma çalışmaları, 1972 sözleşmesi gereğince dondurma ve müzeleme esaslı olmuştur; ancak 2003 sözleşmesi ile, insan tarafından belirlenen somut olmayan kültürel mirasların “kuşaktan kuşağa

aktarımı” ve “yaşatarak koruma” anlayışı benimsenmiştir. Yaşatarak korumanın esaslarından birisi de eğitim sürecidir. Eğitim sürecinin üç temel alanı; örgün eğitim, yaygın eğitim ve sargın eğitimdir. Örgün eğitim: Milli Eğitim Bakanlığı’nın üstlenmiş olduğu, sistematik olarak gerçekleştirilen bir eğitim sürecidir. Yaygın eğitim: Milli Eğitim Bakanlığı’ndan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı’ndan onaylı izin alınmak suretiyle, gerçekleştirilen eğitim sürecidir. Örneğin İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde, İSMEK tarafından verilen kurslarda, belli bir modül



çerçevesinde, kişinin kendisini geliştirmek amacıyla edinmek istediği becerileri kazandırmak üzere dersler verilmektedir. Bu kurslarda somut olmayan kültürel miras unsurları da hedeflenmekte; istekli bireylere kültürel mirasın aktarımı yaygın eğitim anlayışı çerçevesinde yapılmaktadır. Bir diğer eğitim süreci de sargın eğitim adını verdiğimiz, usta-çırak ilişkisi içerisinde, geleneksel ustaların bireysel aktarımlarıdır. Bunlar, somut olmayan kültürel miras tanımlama alanlarından el sanatları, sözel aktarımlar veya görsel sanatların nasıl yapılması gerektiğini, belli bir zaman diliminde bireylere veya gruplara kuşaktan kuşağa aktarmayı esas alır. Sargın eğitim programları, UNESCO

Türkiye Milli Komisyonu tarafından da önemsenmektedir. Komisyon, bu konuda edinilen tecrübe ve birikimleri, özellikle ülkemizin de yakın ilişkiler kurmaya başladığı Afrika ülkelerine de aktarmayı hedeflemektedir. Örneğin 2014 yılında, Afrika grubunda yer alan 12 ülke ile, Türkiye'nin somut olmayan kültürel miras çalışmaları ile ilgili bir eğitim yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderilen öneriler ile okullara “Halk Kültürü” adlı bir seçmeli ders eklenmiştir. Ayrıca, yakın zamanda da “Değerler Eğitimi” adı altında bir ders daha yer verilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı, son dönemde “Hem oynuyorum, hem öğreniyorum.” adlı bir proje üretmiştir. Proje-



nin içeriği, kültürümüzdeki değerleri ve somut olmayan kültürel değerlerimizden eski oyunları, müfredattaki dersler ile birleştirerek; çocukların oyun oynarken öğrenmelerine dayalıdır. Projeye, şimdiye kadar 500 geri bildirim gelmiştir; çalışmada hedeflenen ise, 5000 oyundur. Ahilikteki usta-çırak ilişkisinin, İngiltere’de birçok okulda farklı isimlerle anıldığı ve bu ilişkinin bilimsel bir süreç olduğu gözlemlenmiştir. Bu ilişkide çırak ustayı izler; gözlemleyerek uygulama aşamasına geçirir ve ürün ortaya çıkarır. Ustanın geri bildiriminde ise, herhangi bir not veya aşağılama/değersizleştirme yoktur. Çırak da, kendisinden sonra gelen kişiye ustalık yaptığı zaman, asıl öğrenme ve aktarım gerçekleşir. Eğitim sistemimizde birbirinden farklı özellikleri olan; yani bedensel, sosyal, bilişsel zekâ gibi 8 farklı zekâ türündeki çocuklar bir arada eğitim görürken, genellikle sadece bilişsel zekâ türünde (fizik, matematik, vb. derslerde) başarı gösteren çocuklar ödüllendirilir. Sa-

natsal yetenekler veya spor becerileri genellikle ikinci planda kalmaktadır. Derslerde teorik kalan kültürel uygulamaların ise, aynı zamanda yaşamsal kültür içerisinde, aile kültüründe de yer alması gereklidir.

Adalet kavramı, sevgi kavramı gibi UNESCO’nun özellikle altını çizdiği değerlerin öğretiminde oyunlar önemlidir; örneğin bir oyunda, çocuklar her tahtaya değer adı yazarak tahtalardan ev yapıyor ve adalet tahtası çekildiğinde evin yıkılmasını izliyorlar. Evin yıkılması üzerine sorular soruldukça, çocuklar interaktif bir uygulama ile değerlerin birbirine bağlı bir bütün olduğunu öğrenmiş oluyorlar.

Geçtiğimiz sene yürütülen, ilköğretim çağındaki öğrencilere yönelik iki aşamalı bir proje kapsamında ise, çocuklar arkeolojik alana götürülerek burada kültür, miras, somut miras ve somut olmayan kültürel miras üzerine kısa bir eğitim verilmiştir. Eğitimde, mahalle ölçeğinden başlanarak, Maltepe’nin, İstanbul’un ve dünyanın de-



ğerleri anlatıldıktan sonra uygulamaya geçilmiş; seramik ve resim uygulamaları yapılmıştır. Çocuklara, eğitimden önce ve sonra olmak üzere iki anket uygulanmıştır. Sonucunda gözle görülür derecede farklılıkların çıktığı bu anket çalışması; İstanbul'un bu bölgeyle ilgili çocukların ne bildiğini ve ne öğrendiğini anlamayı sağlayacak bir farkındalık testi niteliğindedir. Proje- den bir süre sonra öğretmenlerden geri dönüşler başlamış; eğitimdeki sunumları İstanbul dersinde kullanmak istemişlerdir. “İstanbul” dersinin müfredata eklenmesi, güzel ve olumlu bir uygulama olmuştur.

Ege Üniversitesi tarafından, 2007 yılında İzmir’de Karagöz ve Türk gölge oyunu ile ilgili bir araştırma-uygulama çalışması yapılmıştır. Araştırmaya dâhil olan okullarda, öğrencilerin %80’i Karagöz’ü sadece isim olarak televizyondan duymuşlardı. Bornova ölçeğinde, devlet ve özel olmak üzere 19 ilköğretim okulundan 120 öğrenci ile

15 Kasım - 15 Aralık tarihleri arasında, hafta sonları usta bir eğitmen tarafından verilen 4 saatlik eğitimler yapılmış; sonunda da bir gösteri düzenlenmiştir. Araştırma aşamasında uygulanmış olan ankete göre kültürel miras hakkında minimum seviyede bilgisi olan öğrenciler, eğitim sürecinin sonunda kendi oyunlarını yazmış ve sergilemişlerdir. Bu çalışmada vurgulanmak istenen konu; geleneksel kültürel miras olarak Karagöz, somut olmayan kültürel miras olarak gölge oyununun genç kuşaklara aktarılması ve onlar tarafından da benimsenmesidir. Projenin sonunda, konu ile ilgili hiç bir bilgisi olmayan 120 öğrenciye beceri kazandırılabilceği; öğrencilerin, müzik dili, yaratıcılık, resim, konuşma becerisi gibi farklı alanları iç içe kapsayan bir sanat dalında başarılı olabilecekleri kanıtlanmıştır.

Ege Üniversitesi’nin yaptığı bir başka çalışma ise, Ege Üniversitesi öğrencilerine yönelik olan “masal anlatıcılığı



egitimi”dir. Eğitimde; 25 öğrenci masal anlatıcısı olarak yetiştirilmiş, Türk dünyasından 100 masal metni repertuara eklenmiş ve İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne gönderilmiştir. Bu masallardan 48 tanesine onay alınarak, 3 ilçede uygulamaya başlanmıştır. Yine bu çalışmanın ardından, okullardan mükemmel geri dönüşler alınmıştır. Bu tarz projeler, somut olmayan kültürel mirasın tüm unsurları için üretilebilir. Ancak bu noktada önemli olan, bu projelerin sürdürülebilir olmasıdır. Üniversiteler tarafından yapılan projeler bir defaya mahsus olmaktadır; bu projelerin sürekli hale gelmesi ise, sürekli eğitim merkezleri ile mümkün olabilir.

Eğitim alanında desteklenmesi gereken bir diğer konu ise, kültürel mirasımızın aslında bir etkinlikten çok, iş olarak gösterilmesi ve sunulmasıdır. Çocuklar, belli yaşlarda hayal gücü kı-

sılanmamış haldedirler; bu yaşlarda tanıştıklarında, hayal güçleri ile kültür mirası öğelerinin başında gelen el sanatlarını geliştirme şansına sahiptirler. Çocuklara, sanat çalışmalarının hobi- den ziyade iş olabileceği de aşılmalıdır ki bu mirasımız aktarılacak devam etsin. Örneğin Cam Ocağı Vakfı’na gelen bireyler, genel olarak çalışmadaki üfleme, füzyon gibi bazı aşamalardan kaçınıyorlar. Ancak bu sanatı geçici bir hobi değil, etraflıca öğrenmek isteyenler, uygulama aşamasında cesaret ederek ve deneyerek kendilerini geliştirebiliyorlar. Sanatların öğretiminde asıl amaç, bu sanatı öğretmek ve sevdirebilmek olmalıdır.

Günümüzde el sanatları ve mesleki öğretim alanında yaygın olan İSMEK, 1996 yılında, aslında o dönemde kadınların istihdam edilmesine yönelik bir bakış açısı ile kurulmuştur. Zaman içinde toplumsal ihtiyaç haline gelen

Çocuklar, belli yaşlarda hayal gücü kısıtlanmamış haldedirler; bu yaşlarda tanıştıklarında, kültür mirası öğelerinin başında gelen el sanatlarını geliştirme şansına sahiptirler.

”

bu kursları sağlayan eğitim kurumunun, günümüzde iki milyon civarında mezunu bulunmaktadır. İstanbul genelinde 235 kurs merkezi ile 412 farklı branşta eğitim verilmektedir. Toplumun genel yapı itibarıyla, küresel ekonominin baskısı altında, tek tip insan modeline dönüşmesi, kültürel değerlerin kaybı ile sonuçlanmaktadır. Kültürel değerlerin, sanatın icra ediliyor olması, her zaman somut olmayan kültürel mirasın korunduğu anlamına gelmemektedir. Örneğin, ebru sanatı için, boyası veya teknesinden öte “ebru geleneği” kültürel miras olarak kabul edilmektedir. Kullanılan boyanın neyi temsil ettiği; fırçanın, atılan suyun anlamı, ebru geleneğini oluşturmaktadır. Bu gelenekten habersiz bir insanın, aynı yöntemler ile ebru sanatını icra etmesi, ebru geleneğinin sürdürüldüğü anlamına gelmemektedir.

Gençlere yönelik başka bir eğitim programı da Koruma ve Restorasyon Firmaları Derneği tarafından, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün işbirliği ve Kalınma Ajansı’nın desteği ile gerçekleştirilmiştir. Proje sürecinde, Fatih’te bulunan ve taşınma sürecinde olan İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi’ndeki eserlerin konservasyon işi; iki yıllık meslek yüksekokullarının restorasyon,

taş işleme veya ahşap bölümü mezunları ile birlikte gerçekleştirilmiştir. Eğitim süreçlerinde orijinal eserlere hiç dokunmamış olan 30 öğrenci, şimdi iyi yerlerde mesleklerini icra ediyorlar. Bu çalışmadan sonraki geri dönüşler de çok olumlu olmuştur. Bu bölgeye komşu olan Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, yapılan çalışmaları ziyaret etmiş ve bu uygulama deneyimlerini meslek yüksekokulundaki öğrencilere kazandırmak istemiştir. Akademik bir kurumun bu çalışmaları sahiplenmesi ve bu tarz işbirlikleri çok önemlidir.

Benzer şekilde KUDEB tarafından artık gelenekselleşen taş ve ahşap eğitim atölyelerinde yürütülen eğitim programlarında, kursiyerlerin teoriyle birlikte uygulama ve el becerisi de kazanmaları sağlanmaktadır. Taş Restoratörü adlı modüler eğitim programı, 2013 yılında hazırlanmış ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanarak kabul edilmiştir. Böylece, eğitimin çerçevesi, süresi ve içeriği ile eğitimcilerin niteliği ve uygulama koşulları gibi önemli faktörler tanımlanmış; hem Türkiye’nin her yerinde uygulanabilir bir eğitim modeli geliştirilmiş, hem de eğitim alan kişilerin iş hayatında geçerli, Milli Eğitim Bakanlığı onaylı bir



sertifika ile daha kolay istihdam edilmeleri sağlanmıştır. Bu eğitimlerin sürekliliğe hâle gelmesi ve çeşitli eğitim kurumları tarafından takip edilmesi, hem somut anlamda mimari koruma ve restorasyon, hem de geleneksel işçilik ve yöntemleri içeren somut olmayan kültürel mirasın korunması bağlamında olumludur.

SORUNLAR

Somut olmayan kültürel mirasın tanımlanması, mevcut eğitim sistemimizde yetersiz kalmaktadır. Kültürel mirasımızı oluşturan unsurlarla ilgili birçok kurs açılırken, unsurların somut olmayan kültürel mirasın tanımlama

Eğitim sistemimizde, genel olarak sayısal alanda başarı gösteren öğrenciler ödüllendirilirken; sosyal veya bedensel başarı gösteren öğrenciler yeteri kadar teşvik edilmemektedir.

”

alanı içerisindeki yeri yeterince tanımlanmamaktadır. Örneğin “İstanbul’a özgü somut olmayan kültürel miras alanları nelerdir?” sorusu, eğitim süreçlerinde tartışılmamaktadır. Aynı zamanda Milli Eğitim Bakanlığı’na öneri olarak sunulan, Halk Kültürü ve Değerler Eğitimi seçmeli derslerinin içeriklerinin tam olarak doldurulması gerekmektedir.

Okullara gönderilen “Hem oynuyorum, hem öğreniyorum.” projesinin uygulama aşamasında, hem mekânsal hem de sistematik sorunlarla karşılaşmıştır. Bahsedilen oyunları sergilemek için mekân bulmada sıkıntı çekilmiştir. Aynı zamanda öğretmenlerin, müfredat dışında ek zaman yaratamaması ve kurumlar arası koordinasyon eksikliği gibi problemler nedeniyle; proje istenen nitelik ve kaliteye ulaşamamıştır. Eğitimcilerin, kültürel miras konusunda yetkin olmaması da bir başka problemidir.

İngiltere’deki eğitim sisteminde, gözlem ve uygulama ile bir ürün çıkarma süreci varken, Türkiye’de sadece gözlem aşaması yer almaktadır. Eğitim sürecinde genellikle uygulama aşamasına geçilememekte ve eğitimin başarısı sadece not ile ölçülmektedir. Eğitim sistemimizde, genel olarak sayısal alanda başarı gösteren öğren-

ciler ödüllendirilirken; sosyal veya bedensel başarı gösteren öğrenciler yeteri kadar teşvik edilmemektedir. Öğretmenlerin mevcut ders yükü, kültürel miras uygulamalarına dair ek veya seçmeli derslerin yapılmasını neredeyse imkânsız hale getirmektedir. Örneğin, 3. sınıflara “İstanbul” dersi yapılmasına karar verildikten sonra, Halk Kültürü ve Halk Değerleri için ders talepleri gelmiştir; ancak bu dersler, öğretmenlerin ilgi ve uzmanlık alanları dışında olduğu ve teori aşamasında kaldığı için, yeterince etkili veya faydalı olmamaktadır. Eğitim sistemimize eklenen kültürel değerlerimiz ile ilgili derslerde, öğretmenlerin eğitimi, motivasyonu ve vakti yeterli değildir. İstanbul dersi için, öğretmenlerden kaynak yoksunluğuna dair şikâyetler gelmektedir; oysa İstanbul gibi kültürel miras açısından bu kadar zengin bir şehrin zaten kendisi kaynaktır. Diğer taraftan, öğrenciler sınavlara hazırlanmak için okulun yanı sıra özel kurslara giderken; öğretmenlerin bu tarz seçmeli derslere ve gezilere vakit ayırması, bazen veliler tarafından da eleştirilebilmektedir. Dolayısıyla okulda verilen eğitim, kültürel miras anlamında yetersiz kalabildiğinden; aile içi eğitimlerle desteklenmelidir. Ancak günümüzün

yaşam koşulları içinde, anne ve babanın çalışması nedeniyle iki yaşında kreşe başlayan çocuklar, ailede öğrenebilecekleri kültürel miras unsurlarımızdan geri kalabilmektedir.

Eğitim sistemindeki başka bir önemli sorun ise, kurumlar arasındaki anlaşmazlık ve iletişim/işbirliğinin eksikliğidir. Bir kurum veya kuruluşun yaptığı yardımlaşma kampanyasına, başka bir kurum veya kuruluşun çeşitli nedenlerle destek vermemesi buna örnektir. Ayrıca, bir araya gelerek faydalı işler yapabilecek kurum veya kuruluşların ortak çalışamaması; çok yönlü, etkin ve başarılı projelerin hayata geçirilmesini geciktirmekte veya engellemektedir.

Eğitim birimlerinde, ustalık ve yetkinlik kavramları her zaman tam olarak karşılığını bulamamaktadır. Önemli ustaların yetiştirdiği, konusunda yetkin çok sayıda eğitmen bulunmakla birlikte, icra etmekte olduğu sanatın ruhunu ve gelenegini yeterince iyi aktaramayan öğretmenler de bu konularda eğitim verebilmektedir.

Kültürel mirasın doğru ve etkin bir şekilde tanıtımı ve sunuşu yapılmamaktadır. Bu tanıtımın bir kolu eğitim, diğer bir kolu ise medya ve iletişim araçlarıdır. Örneğin son yıllarda, iki yıllık mimari restorasyon eğitimi ne yoğun ilgi olduğundan; hem yeni açılan okulların sayısı, hem de mevcut okulların kontenjanları artmıştır. Ancak öğrencilerin tamamı, aldıkları eğitimin içeriği, niteliği ve uzun vadede kültürel mirasın korunmasına nasıl bir katkı sağlayacağı konusunda

yeterli bilgiye sahip değildir. Eğitim alan gençlerin yanı sıra, okul yönetimlerinin de farkındalık düzeyi bazen yeterli olmamaktadır; mesleklerin ve eğitim programlarının hem öğrenciler hem de kurumlar tarafından doğru anlaşılması ve gereken değerin verilmesi gereklidir.

ÖNERİLER

Çeşitli zekâ türlerindeki öğrencilerin hepsine yönelik olmayan uygulamalar ile sonuçlanan adaletsiz ortamı ortadan kaldırmak için, Milli Eğitim Bakanlığı okullara bir yazı göndermiştir. Bunun yanında, öğrencilerin sanatsal yeteneklerini ve spor becerilerini artırmaya yönelik olarak, sivil toplum kuruluşları, bilgi evleri ve belediyeler, ortak çalışmalarla yeni uygulamalar sunabilir. Gereken finansal ve mekânsal destek, kurumlardan sağlanabilir. Aynı zamanda bu kurumlar arası çalışmaların siyaset üstü olması; kültürel miras eğitiminin bir sosyal devlet politikası olarak benimsenmesi ve tüm kurumların ortak bir payda ve hedefte buluşması önerilmektedir.

Eğitim müfredatımızda yer alması gereken kültürel miras ile ilgili ders ve uygulamalar, öğretmenlere ek yük getirmek yerine başka çözümlerle gerçekleştirilebilir. “İstanbul” gibi bir ders, sözlü öğretim tekniklerinden ziyade çeşitli geziler aracılığıyla, müzelerde ve şehrin tarihi alanlarında uygulamalı olarak yapılırsa faydalı olacaktır. Mevcut eğitim sistemimizdeki materyal, zaman, finans, işgücü

Kültürel miras eğitiminin bir sosyal devlet politikası olarak benimsenmesi ve tüm kurumların ortak bir payda ve hedefte buluşması önerilmektedir.

”

gibi sorunlar, farklı kurumların da desteğiyle çözülebilir. Örneğin tarihi alanların gezilmesi, yerinde tanıtılması gibi uygulamaları, konusunda yetkin kişilerin görev aldığı başka kurumlara bağlı birimler üstlenebilir. Kentin tarihi, mimarisi ve kültürel mirasın ilgi alanına giren alanlar konusunda üniversitede eğitim almış genç mezunların; ilk ve orta öğretimde İstanbul gibi derslerde görev almasını sağlayacak formüller geliştirilebilir. Yüksek öğretim öğrencileri için, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı’nın ortak çalışmalarıyla eğitim modülleri hazırlanıp uygulanabilir; gerekli yetkinliğe sahip olduğu onaylanan kişiler, seçmeli dersleri üstlenebilir. Tarih, sanat tarihi, mimari koruma, el sanatları gibi alanlarda lisans veya yüksek lisans yapmış kişilerin yer aldığı bir kuruluş veya bilgi merkezi oluşturularak, bu kişilerin il genelindeki okullara yönlendirilmesi sağlanırsa seçmeli derslerin öğretmenlere yük getirmeden yapılması mümkün olabilir. Böylece hem öğrencilerin kolay ve rahat iletişim kurabilecekleri, bu konuda bilgi ve fikir sahibi gençlerle verimli bir öğrenme süreci yaşaması, hem de üniversite mezunlarının bildiğini aktarma konusunda deneyim kazanması sağlanmış

olacaktır. Böylelikle üniversite mezunu gençler için de bir istihdam alanı oluşturulabilir.

Tanıtımı eksik kalan ve farkındalığı sağlanamayan kültürel mirasımız için, alanda çözümler üretilebilir. Örneğin arkeolojik alanlarda yapılan kazı çalışmalarında, yakın çevredeki çocuklar ile iletişime geçilerek, çeşitli oyunlar ile kazı uygulaması anlatıldığında, o çocukların bu çalışmanın önemini ve anlamını kavraması mümkün olacaktır. Yetişkin bireyler için ise tanıtım ve farkındalık, daha kolay bir yol ile sağlanabilir. Günlük hayatta herkesin kullanmakta olduğu ulaşım hatlarında, medya ve iletişim araçlarında yer alacak tanıtım filmleri, reklamlar, vb. araçlarla konunun gündemde kalması sağlanabilir.

Tüm bu çalışmalarla ilgilenecek ortak bir çekirdek yapı oluşturulabilir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, gerekli ilçe belediyeleri, sivil toplum kuruluşları, belki İSMEK ve Vakıflar Genel Müdürlüğü ile birlikte koordine olmuş bu tarafsız çekirdek yapı ile eğitim veya kamu spotları ile somut olmayan mirasın korunmasına destek çıkılabilir. Ya da konu ile ilgili mevcut kurumlar iyileştirilebilir ve ek birimlerle güçlendirilebilir.

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI ÇALIŞTAYI HABERİ 1

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Çalıştayı

İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Çalıştayı, İstanbul’da gerçekleşti. İstanbul’da alanında uzman akademisyenlerin ve öğrencilerin büyük ilgi gösterdiği panele, çok sayıda misafir katıldı.

Panelin açılış konuşmasını yapan İBB Kültürel Miras Koruma Müdürü İhsan İlze: Somut olmayan kültürel miras konusunun gerek İstanbul Büyükşehir Belediyesi gerekse diğer yerel belediyelerin faaliyetleri açısından sürdürülebilir bir konu olduğunu ve bu konuyu daha anlaşılabilir hale getirmek ve somut olmayan mirasımıza daha çok sahip çıkmak için bu çalıştayı düzenlediklerini belirtti. İBB Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen çalıştayda İstanbul merkezli masal kültürü, sözlü gelenekler, âşıklık geleneği, uzmanlar tarafından çalıştay konuları içinde yer aldı.



Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Çalıştayı 22 Ocak tarihine kadar devam edecek, çalıştayın ikinci gününde grup faaliyetleri ve değerlendirme çalışmaları yapılacaktır.

Haberin kaynağı:

<http://www.istanbulajansi.ist/haber/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-calistayi/45061>

Çalıştay 1. gün programında yer alan konuşmacılar



Kültür Varlıkları Daire Başkanı Hüseyin Tok



Kültürel Miras Koruma Müdürü İhsan İlze



UNESCO TR SOKÜM İhtisas Komitesi Başkan Vekili
Prof. Dr. Metin Ekici



Kültür ve Turizm Bakanlığı AREGEM, Halkbilimci
Solmaz Karabaşa



Yaşayan İnsan Hazinesi – Hüsn-ü Hat Sanatçısı
Hasan Çelebi



Yaşayan İnsan Hazinesi – Ebru Sanatçısı Fuat Başar



Yrd. Doç. Dr. Gülhan Benli



Prof. Dr. Aysegül Baykan



Arş. Gör. Reyhan Çetin



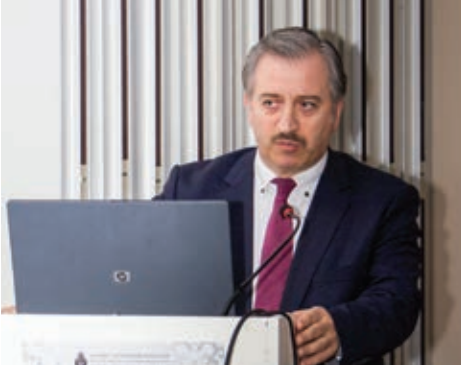
Mühendis İhsan Çalapverdi, Tarihçi – Yazar Necdet Sakaoğlu



Yrd. Doç. Dr. Nurdan Kuban



İBB KUDEB Müdürü Murat Tunçay



İBB Hayat Boyu Öğrenme Müdürü (2016) Ali Yücel



Klasik Türk Sanatları Vakfı Başkan Yardımcısı
Muhammed Emin Demirkan



Cam Ocağı Vakfı - Özgür Oğuzlar



Mimar Elif Sarpaşar



SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI ÇALIŞTAYI HABERİ 2



Restorasyon
Konservasyon
Çalışmaları
Dergisi
Sayı: 19
2016/1
sayfa: 83-91

”

158



İBB Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması” Çalıştayı*

Bu çalıştay; Türkiye’deki somut olmayan kültürel miras öğelerinin tanınması, seçim ölçütleri, envanteri, kültürel mirasın sunum ve tanıtımı için yöntem ve yaklaşımların belirlenmesi, Türkiye’de henüz tescil edilmemiş somut olmayan kültürel miras değerlerinin saptanması için önerilerde bulunmak ve bu değerlerin devamlılığının sağlanması

konularında fikir geliştirmek ve işbirliği olanaklarını araştırmak üzere, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü tarafından düzenlenmiştir. Sultanaahmet, Kalyon Otel’inde 21-22 Ocak 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Çalıştayı”nın ilk gününde bilgilendirici sunumlara yer verilmiş; ikinci gün ise, grup çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Açılış konuşmalarının ardından; kamuoyunun somut olmayan kültürel miras konusuna ilgisini çek-

mek amacıyla hazırlanan 45 saniye süreli bir Kamu Spotu gösterildi. Bu kısa film Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından onaylandıktan sonra ulusal televizyon kanallarında da gösterilecektir.

Çalıştayın birinci gününün sonunda elde edilen bilgilerin, ikinci gün yapılacak grup çalışmalarına katkı sağlaması ve yön vermesi amaçlanmıştı. Program; aralarında UNESCO Türkiye Milli Komitesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İBB’nin çeşitli birimleri, ilçe belediyeleri, üniversiteler, esnaf

dernekleri, meslek odaları, eğitim faaliyetleri sürdüren çeşitli dernek, vakıf ve sivil toplum kuruluşları gibi çeşitli kurum-kuruluşlardan temsilci ve araştırmacıların katılımıyla gerçekleştirildi.

Çalıştayın ikinci gününde, üç ana başlık etrafında belirlenen gündem maddelerinin ele alındığı grup çalışmaları yapıldı. Bu çalışmalar, farklı kurum ve kuruluşları temsil eden çeşitli mesleklerden katılımcıları içeren, ortalama yirmişer kişilik gruplar halinde, moderatör yönetiminde ve aktif katılımı gerçekleştirildi.





İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KÜLTÜR VARLIKLARI DAİRE BAŞKANLIĞI
KÜLTÜREL MİRAS KORUMA MÜDÜRLÜĞÜ



ISBN 978-605-9507-12-7